T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE PEYGAMBERLERLE İLGİLİ RİVAYETLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sümeyye ÇOBANOĞLU

BURSA-2024

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NDE PEYGAMBERLERLE İLGİLİ RİVAYETLER

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sümeyye ÇOBANOĞLU

Danışman:
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

BURSA-2024

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, 702122012 numaralı Sümeyye Çobanoğlu'nun hazırladığı **"Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler"** başlıklı Yüksek Lisans Tezi ile ilgili savunma sınavı, 25/07/2024 günü 13.00-14.00 saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi İlhami ORUCOĞLU
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa SOYCAN
Uşak Üniversitesi

25/07/2024

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı/Konusu: "**Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler".**
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 157 sayfalık kısmına ilişkin, 28/06/2024 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %13'tür.
Uygulanan filtrelemeler:
1- Kaynakça hariç
2- Alıntılar hariç/dahil
3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.
Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/06/2024

Adı Soyadı:	Sümeyye ÇOBANOĞLU
Öğrenci No:	702122012
Anabilim Dalı:	İslam Tarihi ve Sanatları
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman:
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ

28/06/2024

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum **“Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler”** başlıklı çalışmamın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

28/06/2024

Tarih ve İmza

Adı Soyadı	: Sümeyye ÇOBANOĞLU
Öğrenci No	: 702122012
Anabilim Dalı	: İslam Tarihi ve Sanatları
Programı	: Yüksek Lisans
Statüsü	: Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	**: Sümeyye ÇOBANOĞLU**
Üniversite	**: Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitüsü	**: Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim Dalı	**: İslam Tarihi ve Sanatları**
Bilim Dalı	**: İslam Tarihi**
Tezin Niteliği	**: Yüksek Lisans Tezi**
Tez Danışmanı	**:Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ**

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler

Bu tez çalışmasında Evliya Çelebi'nin on cilt olarak kaleme aldığı Seyahatnâmesi'nde yer alan peygamberlere dair rivayetler ele alınmıştır. Evliya, eserindeki ilgili konuyu yazarken Târih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi'nden yararlanmıştır. Bu nedenle çalışmanın araştırma safhasında öncelikle Seyahatnâme'de bulunan peygamberler tespit edilmiş, daha sonra detaylı bir taramayla onlar hakkındaki rivayetler çıkarılmıştır. Ardından Târih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi'ndeki peygamber rivayetleri tespit edilmiştir. Tezin yazım aşamasında ise bu üç kaynaktaki peygamber rivayetleri karşılaştırılmalı olarak ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Nübüvvet, Peygamberler, Rivayetler.

ABSTRACT

Name and Surname	**: Sümeyye ÇOBANOĞLU**
University	**: Bursa Uludag University**
Institution	**: Social Science Institution**
Field	**: Islamic History and Arts**
Branch	**: Islamic History**
Degree Awarded	**: Master**
Supervisor	**:Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ**

The rumors from Evliya Celebi Seyahatnâme about the Prophets

In this thesis, narratives related to prophets found in Evliya Celebi's ten-volume "Seyahatnâme" are examined. Whilie writing his work, Evliya referred to the "Târih-i Taberî Tercümesi" and the "Altıparmak Peygamberler Târihi." Thus, during the research phase, prophets mentioned in the "Seyahatnâme" were identified and their narratives were extracted through a detailed review. Subsequently, the prophet narratives in the "Târih-i Taberî Tercümesi" and the "Altıparmak Peygamberler Târihi" were identified. During the writing phase of the thesis, these narratives were comparatively evaluated using the sources mentioned.

Keywords: Evliya Celebi, Seyahatnâme, Prophethood, Prophets, Rumors.

ÖNSÖZ

Kâinatın yaratılıştan itibaren insanoğlu sürekli keşfetme ve öğrenme peşindedir. Tabiatı gereği insan, kendisinde var olan merak duygusuyla da yeni yerler görerek hem öğrenmiş hem keşif yapmıştır. İnsanın gerçekleştirmiş olduğu bu yolculuklar neticesinde seyahat kültürü ortaya çıkmıştır. Zamanla yapılan bu seyahatler yazıya dökülmüş ve seyahatnâme adında bir tür meydana gelmiştir. Daha sonra yerli ve yabancı birçok seyyah tarafından çeşitli seyahatnâmeler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de hiç kuşkusuz 17. yüzyılda yaşayan ve bu döneme damgasını vuran Osmanlı Devleti tebaasına mensup meşhur seyyah Evliya Çelebi'dir. Kendisi, değeri yüzyıllar sonra anlaşılacak olan bir seyyah olup on ciltlik bir seyahatnâme telif etmiştir. Bu Seyahatnâme'de müellifin 17. yüzyıla kadar ki Osmanlı coğrafyasına ve komşu ülkelere yapmış olduğu seyahatler anlatılmıştır. Evliya, eserinde bir şehir veyahut bir bölgeyi ele alırken oraya dair bilgileri en ince ayrıntısına kadar kitabına kaydetmiştir. Öyle ki o, bir şehri anlatırken buradaki halka, onların dinlerine, dillerine, yapılara, türbelere, yemeklere, doğal güzelliklere ve daha birçok konuya değinmiştir. Tez çalışmamız olan "Peygamberlerle İlgili Rivayetler" de Evliya Çelebi'nin bu şehirleri ziyareti sonucu ortaya çıkmıştır. Nitekim yapılan bu seyahatlerde Evliya, görmüş olduğu peygamber türbelerini ve onlar hakkındaki rivayetleri eserine kaydetmiştir.

20. Yüzyılın başlarından itibaren seyahatnâmeler sosyal bilimlerde sıkça başvurulan kaynaklar arasında yer almış ve araştırmacılar tarafından çalışmalara konu olmuştur. Bu bağlamda seyahatnâmeler yardımcı kaynak görevi üstlendiği gibi ana kaynak olarak da kullanılmıştır. Nitekim bu çalışmalar daha çok şehir tarihçiliği yönünde olmuş ve yaratılıştan itibaren ilk dönem İslam Tarihi'ne dair pek fazla araştırma yapılmamıştır. Bu konuda oluşan bilgi boşluğunu bir nebze de olsa doldurmak sebebiyle böyle bir tez çalışması yapılmasına karar verilmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler başlıklı yüksek lisans tez çalışmamız, giriş ve üç bölüm olarak ele alınmıştır. Tezimizin giriş kısmında seyahat kavramı açıklanarak tarih araştırmalarında seyahatnâmelerin önemine değinilmiş, ardından Evliya Çelebi'nin hayatı ve Seyahatnâmesi'ne dair bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde nübüvvetle ilgili kavramlar açıklanmış, Kur'an-ı Kerim ve Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki peygamber anlatısı üzerinde durulmuştur. Bölümün diğer alt başlıklarında ise Seyahatnâme'de yer alan peygamberlerle ilgili rivayetlerin bağlamı ve sebepleri incelenmiş, ardından peygamberler bakımından Seyahatnâme'nin kaynakları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmamızın ana kısmını oluşturan ikinci ve üçüncü bölümde ise bir peygamber anlatılırken öncelikle onun hayatına dair genel bilgiler verilmiş ve Kur'an-ı Kerim'de hangi âyetlerde nasıl geçtiğine vurgu yapılmıştır. Daha sonra Târih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi'nde ismi geçen peygamber hakkındaki rivayetler ele alınmıştır. Son olarak da Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki rivayetler incelenmiştir.

Tezimizde birincil kaynak olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Târih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi kullanılarak peygamberlerle ilgili rivayetler karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bunun sonucunda bazen bir rivayetin sadece bir kaynakta yer aldığı bazen de tüm kaynaklarda geçtiği belirlenmiştir.

Yüksek Lisans tez konumun belirlenmesinden yazım aşamasına kadar her safhada desteklerini gördüğüm kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ'a şükranlarımı sunuyorum. Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca ilm-i tedrisinde bulunduğum tüm hocalarıma, beni her konuda destekleyen aileme ve arkadaşlarıma da en içten duygularımla teşekkür ediyorum.

Sümeyye ÇOBANOĞLU

Bursa-2024

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU ..... **iii**
YEMİN METNİ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **ix**
KISALTMALAR ..... **xii**
GİRİŞ **1**
A-ARAŞTIRMANIN KONUSU 1
B-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI 2
C-SEYAHAT KAVRAMI VE TARİH ARAŞTIRMALARINDA SEYAHATNÂMENİN ÖNEMİ 3
Ç-EVLİYA ÇELEBİ'NİN HAYATI VE SEYAHATNÂMESİ 9
1-Evliya Çelebi'nin Hayatı 10
2-Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi 13

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVETLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBERLER

A-Nübüvvetle İlgili Kavramlar 16
1-Nübüvvet 16
2-Nebî 18
3-Resul 19
4-Mucize 20
B-Peygamber Anlatısı ve İsrâiliyat 22
C-Kur'an-ı Kerim'de İsmi Geçen ve Geçmeyen Peygamberler 24
Ç-Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamber Anlatısı 27
D-Peygamberlerle İlgili Rivayetlerin Bağlamı ve Sebepleri 31
E-Peygamberlerle İlgili Rivayetlerde Kullanılan Kaynaklar 33

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLİP SEYAHATNÂME'DE DE YER VERİLEN PEYGAMBERLER

A-Hz. Âdem 40
B-Hz. Şît 44
C-Hz. İdrîs 46
Ç-Hz. Nûh 48
D-Hz. Hûd 52
E-Hz. Sâlih 54
F-Hz. İbrâhim 56
G-Hz. İsmâil 61
Ğ-Hz. İshâk 63
H-Hz. Lût 64
I-Hz. Ya'kûb 65
İ-Hz. Yûsuf 67
J-Hz. Eyyûb 71
K-Hz. Şuayb 74
L-Hz. Mûsâ 75
M-Hz. Hârûn 83
N-Hz. Yûşâ 84
O-Hz. İlyâs 85
Ö-Hz. Yûnus 86
P-Hz. Dâvûd 89
R-Hz. Süleyman 92
S-Hz. Zekeriyyâ 98
Ş-Hz. Yahyâ 99
T-Hz. Îsâ 101
U-Hz. Muhammed (s.a.v) 105

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNÂME'DE PEYGAMBERLİĞİ HUSUSUNDA İHTİLAF OLAN İSİMLER

A-Hz. Hızır 113
B-Hz. Şemuyel (Samuel) 115
C-Habîb en-Neccâr 116
Ç-Hz. Lokman 117
D-Hz. Üzeyir 118
E-Hz. Zülkarneyn 119

F-Şem'ûnü's-Safâ 121
G-Yahuda ibn Hz. Yâkub 122
Ğ-Hz. Hesyân ibn Hz. Ya'kûb 123
H-Hz. Şemmûn 123
I-Seyahatnâme'de İsmi Geçtiği Halde Hakkında Bilgi Olmayan Peygamberler 123
1-Beşir ibn Hz. Eyyûb (Zülkifl) 123
2-Elisa' bin Ahtuvan (Elyasa) 124
3-Hz. Ermiyâ 125
4-Hz. Dânyâl 126
5-Hz. Circîs 127
6-Hz. Mehlâ'il 128
7-Hz. Kînân 129
8-Hz. Sayyâh ibn Yahûdâ ibn Ya'kûb 129
9-Ays b. İshâk 129
10-Hz. Kaffâh 130
11-Hz. Enûş 130
12-Hz. Askalân, Hz. Şemmâd, Hz. Vâdin, Hz. Alve, Hz. Huna, Hz. Yuhdî, Hz. Selmân 130
13-Hz. Erfahuş ibn Hazret-i Sâm ibn Nûh 130
14-Hz. Uryâ 131
15-Şeyh Kâsım ve Hz. Saydûn 131
16-Hz. Yûhâ 131
17-Hz. İshâk ve Hz. Ays Evlatları 131
18-Hz. Nûn 132

SONUÇ 133

KAYNAKÇA 136

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselâm
bk.	: Bakınız
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ö.	: Ölüm tarihi
r.a	: Radıyallâhu anh
s.a.v	:sallallâhu aleyhi ve sellem
TDV	:Türkiye Diyanet Vakfı
ty	: tarih yok
thk	: tahkik eden
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

A-ARAŞTIRMANIN KONUSU

Sosyal bilimlerde kaynak olarak kullanılan seyahatnâmeler tarihten coğrafyaya, edebiyattan sosyolojiye kadar pek çok alanda malumat barındırmaktadır. Bu nedenle seyahatnâmelerle ilgili yerli ve yabancı birçok çalışma ele alınmıştır. Özellikle çalışmalarda bir şehir veya bölge ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiş ya da bir olgu veyahut müessese incelenmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi hakkında da birçok çalışma yapılmış[1] ancak ortaya konulan bu çalışmalarda peygamberlerle ilgili rivayetler hususuna pek fazla yer verilmemiştir. Seyahatnâme'ye dair yapılan çalışmalardaki meydana gelen bu bilgi boşluğunu doldurmak hasebiyle de böyle bir konu tercih edilmiştir.

Bu bağlamda çalışmamızda "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamberlerle İlgili Rivayetler" adlı tez konusuna karar verilmiş, elde edilen bilgiler Tarih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi isimli eserlerle mukayese edilerek ele alınmıştır.

[1] Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Hz. Muhammed" *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar),* düz. Diyanet İşleri Başkalığı – Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Sakarya: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009), 1/116-146; Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Hz. Peygamber ve Medine", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 245-266; Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mekke", *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi,* ed. Nuran Tezcan - Semih Tezcan (Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011), 207-222; Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin IX. Cildinde Geçen Hz. Peygamber'in Na'şının Kaçırılması Teşebbüsü Anlatısı", *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazılar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 202-221; İsmail Avcı, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde İskender-i Zülkarneyn", *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 409-431; Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Arap Coğrafyası", *Yeni Türkiye* 83 (Haziran 2016), 327-336; Tuğba Bostancı, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mekke* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

B-ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Tez çalışmamızda ana kaynak olarak Evliya Çelebi Seyahatnâmesi kullanılmıştır. Giriş kısmında esere dair bilgi mevcut olduğu için tekrardan burada değinilmeyecektir.

Çalışma kapsamında başvurulan ikinci kaynak ise Tarih-i Taberî Tercümesi'dir. Eserin sahibi Muhammed b. Cerîr et-Taberî, H.225 (M.839) yılında Taberistan'ın Âmül şehrinde doğmuştur. Taberî nisbesiyle anılan müellif; tarih, tefsir, kıraat, hadis alanlarında döneminin büyük âlimlerindendir. Kendisi tarih ve tefsirinde kullandığı İsrâiliyat haberlerini Müsennâ b. İbrâhim el-Âmülî'den almıştır.[2]

Çeşitli dallarda eser veren Taberî'nin 13 yıl (H.290-303) boyunca kaleme aldığı Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk adlı kitabı, yaratılıştan başlayarak H.302 (M.925) yılana kadar meydana gelen olayları anlatmaktadır. Eserine mukaddime ile başlayan Taberî daha sonra Hz. Âdem'i ve Tevrat'taki sıralamaya göre resul ve nebîlerin hayatlarını, yaşadıkları dönemde meydana gelen olayları anlatmış, aynı zamanda onlar hakkında Kur'an-ı Kerim'de yer alan âyetleri incelemiştir. Müellif, peygamberle ilgili bilgilerin olduğu bu cildi yazarken bazı sahâbî ve tâbiîndeki kimselerden, İsrâiliyattan, kutsal kitaplardan ve kendisinden birkaç dönem önce yaşayan İslam âlimi İbn İshak'tan faydalanmıştır. Siyer kısmını yazarken ise İbn İshak, İbn Sâd, Urve b. Zübeyr, Zührî gibi isimlerin eserlerinden yararlanmıştır. Kitabın geri kalan ciltlerinde sırasıyla Dört Halife Dönemi, Emevîler ve Abbâsîler anlatılmıştır.[3]

Tarihçiler tarafından örnek alınan esere çok sayıda zeyil ve muhtasar çalışması yapılmıştır. Bunlardan biri hem muhtasar çalışması hem de Farsça bir tercüme olan Ebû Ali Bel'amî'ye aittir. Tezimizde kullandığımız Târîh-i Taberî-i Kebîr Tercümesi adıyla bilinen ve üç ila beş cilt halinde yayımlanan Türkçe muhtasar çalışmasının ise kime ait olduğu tam olarak bilinmemektedir.[4]

---

2 Mustafa Fayda, "Muhammed b. Cerîr Taberî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/314-315.

3 Mustafa Fayda, "Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/92.

4 Fayda, "Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk", 40/93.

Çalışmamızda kullanılan son kaynak ise Altıparmak Mehmed Efendi tarafından tercüme edilen ve Altıparmak Peygamberler Tarihi adıyla üne kavuşan eserdir. Esasen kitap Muîn el-Miskîn tarafından Meâricü'n-Nübüvve ismiyle kaleme alınmış olup Farsça'dan Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir. Orijinal metin giriş, dört bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Hz. Muhammed'e (s.a.v) dair faziletlerin vb. anlatıldığı girişten sonra birinci bölümde peygamberlik nurunun intikali ve birkaç peygamber hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde peygamberliğinin delillerine, üçüncü bölümde Hz. Muhammed'in hayatının Mekke dönemine, dördüncü bölümde ise Hz. Peygamber'in Medine dönemine ve vefatına yer verilmiştir. Hatime kısmında ise onun mucizeleri anlatılmıştır. Fakat bu mucizelerin bir kısmı sahih hadis kitaplarında yer almamaktadır.[5]

C-SEYAHAT KAVRAMI VE TARİH ARAŞTIRMALARINDA SEYAHATNÂMENİN ÖNEMİ

Sözlükte "suyun yeryüzünde sürekli akması" anlamındaki seyh kökünden türeyen seyâhat (siyaha) "yürüme, gitme, insanların arasını bozmak için ortalıkta dolaşma, kendini ibadete verip ruhban hayatı yaşamak için yeryüzünde gezip dolaşma" şeklinde açıklanmakta, suyun yeryüzünde akması gibi yolculuk edene de yeryüzünde gezip dolaştığı için sâih veya seyyâh denildiği belirtilmektedir. Aynı zamanda rihle, seyr ve sefer kelimeleri de "yürüme, gitme, yolculuk" gibi anlamlara gelerek seyahate benzer manalarda kullanılmaktadır. Günümüzde ise bu kavram daha çok "planlı ve amaçlı yolculuk" şeklinde tanımlanmaktadır.[6]

Seyahat, Kur'an-ı Kerim'de geçen bir kavram olup üç âyette farklı kalıplarla yer almaktadır. Kelime ilk âyette "sîhû" (seyahat ediniz)[7] şeklindeki fiil kalıbıyla, ikinci âyette "sâihûn" (seyahat edenler)[8] ve üçüncü âyette "sâihât" (seyahat eden kadınlar)[9] manalarında kullanılmaktadır. Ancak ikinci ve üçüncü âyetlerin ifade ettiği anlam konusunda ihtilaf bulunmaktadır. Zira kimileri ikinci âyette geçen kelimeye "oruç

---

5 Yusuf Şevki Yavuz, "Meâricü'n-Nübüvve", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/209-210.

6 Mustafa Çağrıcı, "Seyahat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/7.

7 *Kur'ân Yolu* (Erişim 16 Mart 2024), et-Tevbe 9/2.

8 et-Tevbe 9/112.

9 et-Tahrîm 66/5.

tutanlar", üçüncü âyette geçen kelimeye ise "oruç tutan hanımlar" veyahut "hicret eden kadınlar" anlamını vermiştir.[10] Seyahat kavramı hadislerde de sıkça benzer manalarda zikredilmekte olup insanın seyahate çıkmasına dair birçok hadis rivayet edilmiş ve bu fiil özendirilmiştir.[11]

"Rihle" kelimesi de Kur'an-ı Kerim'de seyahat etmek anlamında Kureyş Sûresi'ndeki yaz-kış yolculuğunu anlatmak için kullanılmıştır. Sözlükte "yürüme, gitme, yola koyulma" manalarına gelen bu kelimenin terim anlamı "hadis öğrenmek ve râvi hakkında bilgi edinmek için seyahate çıkma" demektir. İslam'ın ilk yıllarında başlayan rihle yolculuklarıyla insanlar dine dair öğrendikleri bilgileri ve hadisleri bilmeyenlere nakletmiştir. Ancak zamanla bu kavram özelleştirilerek hadisleri ve hadis öğretenleri araştırmak için kullanılmıştır. Örneğin sahâbîden Câbir b. Abdullah, bir hadis öğrenmek için Medine'den Şam'a kadar yolculuk yapmıştır.[12] Kur'an-ı Kerim'de seyahat ve rihle kavramları dışında "seyr,[13] darb,[14] sefer,[15] hicret[16]" kavramları da yolculuk için kullanılan benzer kelimelerdendir.[17]

Seyahat etmenin çeşitli sebepleri vardır ve her seyyah bir amaca binaen yolculuğa başlamaktadır. Bunlardan biri ilim tahsil etmek için yapılan seyahatlerdir. Kur'an-ı Kerim'in ilk emrinin "oku" olması ve ilim tahsilinin öneminin hadislerde dile getirilmesi Müslüman âlimlerin seyahate olan iştiyaklarını arttırmıştır.[18] Öyle ki onlar, pek çok zorlukla karşılaşmalarına rağmen ilim geleneği için seyahat etmekten vazgeçmemişlerdir. Houari Touati de bu durumu "Ortaçağda bir âlim uğraşı" olarak nitelemektedir.[19] Türkistanlı Fârâbî gibi âlimler, ilim öğrenmek için birçok yeri

---

[10] Mehmet Hicabi Seçkiner, "Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat Kavramının Kur'an-ı Kerîm Perspektifinden Analizi", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/42 (Aralık 2020), 517-523.

[11] Çağrıcı, "Seyahat", 37/7-8.

[12] İbrahim Hatipoğlu, "Rihle", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/106-107; Mustafa Çağrıcı, "İslam Kültüründe Seyahat", *Din ve Hayat: İstanbul Müftülüğü Dergisi* 2 (2009), 5-6.

[13] Âl-i İmrân 3/13; el-En'âm 6/11; el-Ankebût 29/20.

[14] el-Bakara 2/273; Âl-i İmrân 3/156.

[15] el-Bakara 2/184-185.

[16] Âl-i İmrân 3/19; en-Nisâ 4/97.

[17] Seçkiner, "Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat Kavramının Kur'an-ı Kerîm Perspektifinden Analizi", 524-531.

[18] Çağrıcı, "İslam Kültüründe Seyahat", 6-7.

[19] Hauari Touati, *Ortaçağda İslam ve Seyahat Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*, çev. Ali Berktay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004), 9.

dolaşarak bilginlerle tanışmış, onlardan icazet alarak ömürlerini bu yolda geçirmişlerdir. Kimi âlimler de seyahatleri sırasında çeşitli eserler yazmışlardır. Örneğin İhyâü Ulûmi'd-Dîn müellifi Gazzâli, bu kitabını çıkmış olduğu on yıllık seyahatinde kaleme almıştır.[20]

Seyahat etmenin sebeplerinden biri de ibadettir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in "Ancak üç mescide (ibadet maksadı ile) gitmek üzere yolculuğa çıkılabilir: Benim şu mescidim (Mescid-i Nebevî), Mescid-i Harâm ve Mescid-i Aksâ." hadis-i şerifi Müslümanlar için bir düstur hâline gelmiş ve genç-yaşlı milyonlarca Müslüman buralara seyahat etmiştir. Nitekim Kurban Bayramı zamanı da insanlar hac ibadetini yapmak amacıyla yolculuğa çıkmaktadır. Zamanla bu seyahatler İslam geleneğinde geniş bir literatür oluşturmuştur. Şair Nâbî'nin Osmanlı Türkçesiyle kaleme aldığı Tuhfetü'l-Harameyn adlı eser de bu literatürdeki meşhur hac seyahatnâmelerindendir.[21] İbadet maksadıyla yapılan seyahat türüne cihat yolculuğu ve önemli şahsiyetlerin kabir ziyaretlerini de eklemek mümkündür. Tasavvuf geleneğinde ise durum daha farklıdır. Onlara göre önemli görülen şahsiyetler hayattayken veyahut öldükten sonra ziyaret edilmekte ve onların ilminden faydalanılmaktadır. Ayrıca tasavvufî bir terbiyeden geçen kişi bir nevi sürekli yolculuk halinde yaşamaktadır.[22]

Seyahat etmenin bir diğer sebebi de yeni bir lisan öğrenmektir. Dil ve kıraat âlimlerinden Ali b. Hamza el-Kisâî, Kûfe'de gerçekleştirdiği konuşmasında bir kelimeyi yanlış söylemesi hasebiyle eleştirilere maruz kalmış, bunun üzerine bedevîlerin yaşadığı yerlere seyahat ederek onlardan fasih Arapça öğrenmiştir. Bu olaydaki gibi dilciler, Kur'an-ı Kerim'i, hadisleri ve İslam'ın temel kaynaklarını doğru bir şekilde anlayıp insanlara aktarabilmek adına seyahatler yapmıştır.[23]

---

[20] Çağrıcı, "İslam Kültüründe Seyahat", 6-7.

[21] Çağrıcı, "Seyahat", 37/8-9; Müslim b. el-Haccâc Ebü'l Hüseyn el- Kuşeyrî en-Nîsâbûrî, *el-Müsnedü'l Sahihu'l Muhtasaru bi-Nakli'l Adli ani'l-Adli ila Rasûlillah (s.a.v*), thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, (Beyrut: Dâr İhyâu Turâsil Arabî, ty.), 2/1014 (No. 1397); Namık Sinan Turan, "Osmanlı Toplumunun 17. Yüzyılını Seyahatnâme'nin Sayfalarında Aramak", *Evrensel Kültür Dergisi*, 269(2014), 46.

[22] Çağrıcı, "Seyahat", 37/8-9.

[23] Çağrıcı, "Seyahat", 37/8.

Seyahat etmenin başka bir sebebi ise kültür, tarih ve coğrafya alanlarında bilgi toplamaktır.[24] Tezimizde kaynak olarak kullandığımız Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, bu minvalde ele alınan nadide eserlerdendir. Zira yazar, Seyahatnâmesi'nde gezip gördüğü yerlerdeki kültürleri, buraların tarihini ve coğrafi özelliklerini en ince ayrıntısına kadar kaleme almış ve ortaya on ciltlik kapsamlı bir kitap çıkmıştır.[25]

Kâinatın yaratılışından itibaren insanoğlu sürekli keşfetme ve öğrenme peşindedir. Tabiatı gereği kendisinde var olan merak duygusuyla da yeni yerler görmek ve keşfetmek istemektedir. Bu durum neticesinde seyahat kültürü başlamıştır. Fakat asıl manadaki seyahat kültürü, Doğu ve Batı'ya olan merakla ortaya çıkmıştır. Müslümanlar İslam dininin yayılması, Hristiyanlar da Doğu'yu keşfetmek amacıyla bu seyahatleri yapmışlardır. Bu seyahatler sonucunda ise seyahatnâme adı verilen, tarihi ve edebi alanlarda kaynak özelliği taşıyan bir tür meydana gelmiştir. Türün ilk örneklerini ise Heredot ve Strabon vermiştir.[26]

İslam literatüründe Müslümanların kaleme aldığı ve günümüze kadar ulaşan pek çok seyahatnâme vardır. İslam medeniyetinin en eski seyyahı olan tâbiînden Mekhûl b. Ebû Müslim'in seyahatnâmesinden parçalar da günümüze kadar gelmiştir.[27] Ortaçağ'ın en meşhur Müslüman seyyahı İbn Battûta'nın yirmi sekiz yıl boyunca yapmış olduğu seyahatlerini anlattığı "Tuhfetü'n-Nüzzâr fî Garâ'ibi'i-Emsâr ve Acâ'ibi'l-Esfâr" ismiyle bilinen eseri döneminin önemli seyahatnâmelerindendir.[28] Türk edebiyatındaki en eski seyahatnâmeler ise Hoca Gıyâseddin Nakkâş'ın yazdığı Acâibü'l-Letâif ve Ali Ekber Hatâi'nin yazdığı Hıtâînâme adlı eserlerdir. Seydi Ali Reis'in kaleme aldığı Mirâtü'l-Memâlik isimli eser ise Osmanlı klasik döneminin en eski seyahatnâmesidir. Bunu Tokatlı İbrahim'in Acâibnâme-i Hindûstan isimli eseri takip etmektedir.[29] 17.

[24] Çağrıcı, "Seyahat", 37/9.
[25] Turan, "Osmanlı Toplumunun 17. Yüzyılını Seyahatnâme'nin Sayfalarında Aramak", 47.
[26] Özgür Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", *Yabancı Seyahatnâmelerde Türkiye*, ed. Çağatay Özdemir - Yunus Emre Tekinsoy (Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016), 5, 22.
[27] Hüseyin Yazıcı, "Seyahatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/9-10.
[28] A. Said Aykut, "İbn Battûta", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/361, 363.
[29] Turan, "Osmanlı Toplumunun 17. Yüzyılını Seyahatnâme'nin Sayfalarında Aramak", 46.

Yüzyıla damgasını vuran Seyahatnâmesi ile Evliya Çelebi ise hiç kuşkusuz bu alanda yazılan en eşsiz eserlerden birine sahiptir.[30]

Seyahatnâme kavramı sözlükte "gezi mektubu, gezi eseri" anlamına gelip Arapça "gezmek, gezi" manasındaki "seyahat" ile Farsça "nâme" (risâle, mektup) kelimelerinden oluşmaktadır. Terim olarak ise "çeşitli amaçlarla yapılan seyahatler dolayısıyla kaleme alınan eserlere verilen ortak isim" anlamına gelmektedir.[31] Başka bir tanıma göre de "herhangi bir gezgin veya gözlemcinin ziyaret ettiği belli bir coğrafi alana ve tarihsel bir döneme dair izlenimlerini ve topladığı bilgileri yazıya aktardığı metinler" manasında kullanılmaktadır.[32]

Haçlı Seferleri'yle Batılılar, Doğu'ya karşı daha fazla ilgi duymaya başlamış ve çeşitli sebeplerle buraya yolculuk yaparak seyahatnâmeler kaleme almıştır. Özelikle bu durum dönemin en güçlü devletlerinden Osmanlı Devleti'ne karşı yaşanmıştır. Osmanlı'nın en parlak dönemi olan ve Batı ile politik-diplomatik ilişkilerin bulunduğu 16. ve 17. yüzyıllarda yazılan seyahatnâmeler ise genellikle tarafsız ve gerçekçi bir tarzda yazılmıştır. Özellikle bu dönemde Batılı seyyahlar Osmanlı toplumunu ve şehirlerini anlatan çok fazla seyahatnâme kaleme almış ve bunlar Batı'da yayımlanmıştır. Bu yüzyıllardan sonra ise Osmanlı'nın gücünü kaybetmesi ve Fransız İhtilali'nin sonucunda meydana gelen milliyetçilik akımıyla birlikte Osmanlı ötekileştirilerek yanlı eserler kaleme alınmaya başlanmıştır. Bu bağlamda 16. ve 17. yüzyıllardaki seyahatnâmeler, güvenilir kaynak olarak kabul edilirken, 18. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın başlarına kadar olan süreçte yazılan seyahatnâmelerin güvenilirliği şüpheli ve kaynak olarak kullanımı azdır.[33]

Dünyada baş gösteren olaylar (coğrafi keşifler, Fransızların Mısır'ı işgali, Fransız İhtilali gibi) neticesinde seyahatnâme yazımında artış meydana gelmiş ve farklı meslek

---

[30] İbrahim Şirin, "Seyahatnâmelerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültür ve Düşünce Tarihi Yazımındaki Yeri", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 14 (YAZ-2012), 104; Turan, "Osmanlı Toplumunun 17. Yüzyılını Seyahatnâme'nin Sayfalarında Aramak", 47.

[31] Yazıcı, "Seyahatnâme", 37/9-10.

[32] Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 21.

[33] Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 15-16, 18; Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 5, 22.

gruplarından insanlar Doğu'ya sadece bir geziden ibaret olmayan seyahatler gerçekleştirmiştir.[34] Nitekim Doğu'yu ziyaret eden kişiler mesleklerinde uzman olup farklı sebeplerle buraya gelerek seyahatnâmeler yazmıştır. Kimileri sırf seyahat amacıyla kimileri de sadece Doğu'ya ve Osmanlı'ya dair bilgileri elde etmek için buralara kadar gelmiştir. Bu bağlamda diplomatlar, hacılar, esirler, tüccarlar, misyonerler, tarihçiler, coğrafyacılar, ajanlar, doğa bilimciler ve daha pek çok meslek grubu bunlara örnek verilebilmektedir.[35]

Yukarıda zikredilen mesleklerden de anlaşılacağı üzere 18. ve 19. yüzyılda meydana gelen seyahatler daha çok dini, siyasi, ekonomik, kültürel vb. sebeplerle yapılmıştır. Bunun sonucunda da seyahatnâmelerin kaynak olarak kullanılma hususu önem kazanmıştır. Nitekim çeşitli meslek gruplarına mensup kişiler alanlarında elde ettiği bilgiyi seyahatnâmelerine kaydetmiş ve bunlar ilerleyen süreçte kaynak olarak kullanılmıştır. Kaynaklığı kabul edilen seyahatnâmeler ise üç farklı yöntemle ele alınmıştır. İlk yöntemde belli bir bölgeyi anlatan, yalnızca seyahatnâmelerin kısa tanımı ve tercümelerinin yapıldığı derleme çalışmaları mevcuttur. İkinci yöntemde seyahatnâmelerin yerel tarih çalışmalarında yardımcı kaynak olarak kullanımı söz konusudur. Sonuncu yöntemde ise belli bir şehir veyahut bölgeyi incelemek için seyahatnâmelerin temel kaynak olarak kullanıldığı çalışmalar söz konusudur.[36]

Bu üç yöntemden en kolayı birincisidir. Zira sadece seyahatnâmeden ilgili yerlerin derleme ve tercümesi yapılmaktadır. En çok kullanılan yöntem ise ikincisidir. 1980 yılına kadar pek ilgi görmeyen seyahatnâmeler, sosyo-ekonomik tarih yazımının önem kazanmasıyla birlikte yardımcı kaynak olarak değerlendirilmiştir. Özellikle ayrıntılı bir şekilde seyahatnâmelere kaydedilen Osmanlı şehirleri anlatılırken bu yönteme başvurulmuştur. Seyahatnâmelerin ana kaynak olarak kullanıldığı yöntem ise daha çok

---

[34] Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 5-6.

[35] Suraiya Faroqhı, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, çev. Zeynep Altok (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 179-189; Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, 18; Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 22-23.

[36] Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 22-24, 27-34.

akademik bir disiplinle ele alınan çalışmalarda görülmektedir.[37] Bu bağlamda günümüzde sosyal tarihe olan ilginin artmasıyla birlikte meydana getirilen çalışmalar, bu türün kaynak olarak kullanılmasına olanak sağlamıştır.[38]

Seyahatnâmelerdeki içeriğin doğruluğu, eserin yazıldığı dönemdeki birincil kaynaklar olan arşiv vesikaları, salnameler, kronikler vb. belgeler ile karşılaştırılarak ortaya konulabilmektedir. Böylelikle seyahatnâmelerin kaynaklık değeri de ortaya çıkmaktadır.[39]

Konuyu özetlemek gerekirse seyahatnâmeler, eski çağlardan bu yana kültür tarihçiliği, edebiyat, sosyo-ekonomi tarihçiliği, şehir tarihçiliği, düşünce tarih yazıcılığı gibi sosyal bilimlerin pek çok alanında kullanılan en iyi kaynak türlerindendir. Ancak her kaynak türünde olduğu gibi seyahatnâmelerde de birtakım sıkıntı bulunmaktadır. Bunlardan biri eserin yazıldığı ortam, yazar vb. hususlardan bağımsız değerlendirilmesidir. Nitekim seyyahlar, taraflı ve önyargı barındıran bir üslupla seyahatnâmelerini yazabilmektedir. Bu sebeple seyahatnâmelerin kaleme alındığı ortamı iyi bilmeli ve esere eleştirel bir gözle bakılmalıdır.[40] Bir diğer sorun ise seyahatnâmelerin orijinalliği konusudur. Zira seyahatnâme yazarları, çağdaşı veyahut kendisinden önceki seyyahların eserinden etkilenerek onları taklit edebildiği için bu konuya dikkat etmek gerekmektedir.[41] Sonuç olarak eleştiri süzgecinden geçirilen seyahatnâme; tarih, sanat tarihi, arkeoloji gibi pek çok alanda kaynak olarak kullanılabilmektedir.

Ç-EVLİYA ÇELEBİ'NİN HAYATI VE SEYAHATNÂMESİ

Türk ve Dünya Tarihi açısından önemli bir seyyah olan Evliya Çelebi hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Seyyâh-ı Âlem'in hayatına dair bilinenler daha ziyade on ciltlik eseri

---

[37] Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, 20, 22; Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 27-30.

[38] Özgür Yılmaz, "Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnâmelerin Kaynaklık Değeri", *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVIII/2 (2013), 596.

[39] Yılmaz, "Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnâmelerin Kaynaklık Değeri", 606.

[40] Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*, 16, 21; Şirin, "Seyahatnâmelerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültür ve Düşünce Tarihi Yazımındaki Yeri", 102-110; Yılmaz, "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar", 34-35.

[41] Faroqhı, *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, 192-194.

olan Seyahatnâmesi'nden elde edilmiştir. Zira Evliya Çelebi'nin doğumu, ailesi, eğitim hayatı, kişiliği, seyahatleri hakkındaki birçok bilgiye eserinden ulaşılmıştır.

1-Evliya Çelebi'nin Hayatı

Müellifin kitabından elde edilen malumata göre Evliya Çelebi 10 Muharrem 1020 (25 Mart 1611) yılında İstanbul Unkapanı'nda dünyaya gelmiştir.[42] Ancak kimi kaynaklarda Evliya'nın Kütahya-Zereğen Mahallesi'nde doğduğu belirtilmiştir.[43] Doğum yerinde olduğu gibi onun doğum tarihinde de birtakım ihtilaflar söz konusudur.[44]

Evliya Çelebi ailesini Germiyanoğulları'na bağlayıp soyunu Hoca Ahmed Yesevî'ye kadar dayandırmaktadır. Dedelerinden Yavuz Er Bey, Fatih'in bayraktarıdır. Babası Saray-ı Âmire kuyumcubaşısı Derviş Mehmed Zıllî Efendi'dir.[45] Elde edilen bilgilere göre Evliya'nın annesi Abaza asıllıdır. 1. Ahmed (1603-1617) zamanında saraya getirilip Evliya'nın babası ile evlendirilmiştir. Evliya Çelebi'nin sarayla bağlantısı anne tarafına dayanmakta olup Silahdar Melek Ahmed Paşa, Defderderzâde Mehmed ve İpşir Mustafa Paşa ile akrabalığı bulunmaktadır.[46] Evliya Çelebi'ye saray kapılarının yolunu açan Melek Ahmed Paşa, kimilerine göre teyzesinin kocası kimilerine göre de onun dayısıdır.[47]

Evliya Çelebi isminin nereden geldiği hakkında farklı görüşler vardır.[48] Çelebi, Evliya'nın en çok kullanılan ve bilinen unvanıdır. Evliya, eserinde kendisinden "Seyyah-ı âlem ve nedim-i beni âdem Evliya-yı bî-riyâ (Dünya gezgini, insanoğlunun dostu, riyasız Evliya)" olarak bahsetmektedir. Ayrıca kendisi için derviş veya fakir,

---

42 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, haz. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ty.), 1/96.

43 Ülkü Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 2011), 2.

44 Semih Tezcan, "Evliya Çelebi'nin Doğum Günü", *Toplumsal Tarih* 207 (Mart 2011), 67; Nuran Tezcan, "Evliya Çelebi Ne Zaman Doğdu, Ne Zaman Öldü?", Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi, ed. Nuran Tezcan - Semih Tezcan (Ankara: T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı, 2011), 37.

45 Mücteba İrgürel, "Evliya Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11/529.

46 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/529.

47 Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi*, 6.

48 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/529; Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi*, 1.

mücerred(aile bağları olmayan, bekâr), alüfte ve aşüfte (uysal, hoşgörülü ve arsız), hezar-aşina (bin tane tanıdığı olan) lakaplarını da kullanmaktadır.[49]

Seyahatnâme'den elde edilen bilgilerden Evliya Çelebi'nin iyi bir eğitim aldığı ve böylece döneminin önemli şahsiyetleri arasına girdiği söylenebilmektedir. Ancak bu bilgiler dağınık bir şekilde verildiği için onun öğrenimine ne zaman ve nerede başladığı tam olarak bilinmemektedir.[50]

Gençliğinde bulunduğu meclislerde anlatılan muhtelif seyahat hikâyeleri Evliya Çelebi'de yeni yerler görme merakı ve yolculuk yapma iştiyakı meydana getirmiştir. Ancak onun seyahate başlamasının asıl sebebi eserinin başında yer verdiği rüyadır. 1040 Muharrem ayının aşure gecesi (19 Ağustos 1630) gördüğü rüyada kalabalık bir cemaat içinde Hz. Peygamber'i ve sahâbe-i kiramı görmüştür. Sa'd b. Ebû Vakkâs'ın yanına giderek onunla tanışmış ve bu sayede Hz. Peygamber ile bir araya gelmiştir. Sa'd b. Ebû Vakkâs Evliya ile Hz. Peygamber'i tanıştırmıştır. Hz. Peygamber'in elini öperken heyecana kapılan Evliya Çelebi "Şefaat ya Resulullah" diyeceği yerde "Seyahat ya Resulullah" demiştir. Allah resulü tebessüm ederek ona şefaati, ziyareti ve seyahati müjdelemiştir. Cemaatte bulunan ashâbın da duasını alan Çelebi'ye Sa'd b. Ebâ Vakkâs gezip gördüğü yerleri ve yaşadıklarını yazmasını tavsiye etmiştir.[51] Evliya Çelebi'nin bu meşhur rüyası, yapacağı seyahatleri ve telif edeceği Seyahatnâme'si için oldukça önemlidir. Nitekim Evliya, seyahatlerine başlama hususunda zikrettiği rüyayı eserinin birçok yerinde dayanak olarak kullanacaktır.[52]

Evliya Çelebi, Kasımpaşa Mevlevîhanesi şeyhi Abdullah Dede'ye giderek rüyasını yorumlatmış[53] daha sonra gezilerine Abdullah Dede'nin önerisi üzerine doğup büyüdüğü ve yaşadığı şehir İstanbul'dan başlamıştır. Evliya'nın ilk şehir dışı seyahati ise 1640 yılında ailesinden habersiz bir şekilde gerçekleştirdiği Bursa'ya olmuştur.[54] Bu yolculuktan sonra babası onun seyahatlerine müsaade etmiş ve gezip gördüğü yerleri

---

49 Robert Dankoff, *Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*, çev. Müfit Güntay (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 139.
50 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/529.
51 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/11-12.
52 Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 6.
53 Evliyâ Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 1/13.
54 Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 6.

kaleme almasını tavsiye etmiştir.[55] Evliya Çelebi meşhur rüyasının kendisinde bıraktığı etki, babasının seyahat izni ve gezip gördüğü yerlere dair izlenimlerini yazma nasihati sonrası seyahatlerine H.1050 (M.1640) yılında başlamıştır. Böylelikle İstanbul ile başlayıp farklı coğrafyalara kadar uzanan bu yolculuk serüveni Kahire ile son bulacaktır.[56]

Hayatını yolculuğa adayan Evliya Çelebi, seyahatlerini gerçekleştirebilmek için zaman zaman çeşitli vazifelerde bulunmuştur. Ailesinin maddi durumunun iyi olması ise Evliya'nın seyahatlerini kolaylaştıran önemli bir etkendir. Aynı zamanda gezilerini yaparken devlet ricalinin maiyetinde bulunması da onun bu yolculuklarını hem daha korunaklı hem de daha masrafsız gerçekleştirilmesine vesile olmuştur. Evliya, katıldığı savaşlardan aldığı ganimet, kendisine verilen hediyeler ve ticaretten elde ettiği mallar ile rahat bir yaşam sürmüştür.[57]

Doğum gününde ihtilaf olan Evliya'nın vefat tarihi ve mezar yeri hakkında da ihtilaflar söz konusudur.[58] Evliya'nın Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra vefat ettiği, kabrinin Meyyitzâde tarafındaki aile mezarlığında bulunduğu görüşleri mevcuttur.[59] Bu bilgilere binaen Evliya Çelebi'nin 1682-1685 yılları arasında vefat etmiş olabileceğini söylemek mümkündür.

Yaşadığı süre zarfında Evliya Çelebi altı Osmanlı padişahını görmüş ve yeri geldiğinde düzeni eleştirmekten çekinmemiştir.[60] Eserindeki bilgilerden hareketle Evliya'nın açık sözlü, konuştuğu meclislerde sözü dinlenen, herkesle anlaşabilen yapıya sahip bir kimse olduğu anlaşılmaktadır. Ömrünü seyahate adayan Evliya'nın evlilik yaptığına dair Seyahatnâmesi'nde bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemel ki Evliya Çelebi hiç evlenmemiştir.[61]

---

55 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini,* haz. Zekeriya Kurşun - Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998), 2/36-37.

56 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/530-531.

57 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/531; Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi,* 9.

58 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/531; Tezcan, "Evliya Çelebi Ne Zaman Doğdu, Ne Zaman Öldü?", 37-40.

59 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/531.

60 Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi,* 5.

61 İrgürel, "Evliya Çelebi", 11/531.

2-Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde yaklaşık elli yıl boyunca Osmanlı topraklarına ve komşu ülkelere yapmış olduğu yolculuklarını anlatmıştır. Esere bakıldığında Evliya, Osmanlı Devleti'nin adeta coğrafya panoramasını ve tarihi yapısını ortaya koymuştur.[62] Bu özelliğiyle Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, Türk ve dünya edebiyatında adından çokça söz edilen önemli bir klasik eser kabul edilegelmiştir.[63]

On ciltten oluşan bu Seyahatnâme, Evliya'nın gezilerine göre kronolojik sırayla düzenlenerek yazılmıştır. Ciltlere ayrılmakla birlikte eserin bütünlük arz eden bir yapıya sahip olduğu görülmektedir.[64] Birinci cildin tamamını Osmanlı Devleti'nin merkezi olan İstanbul'a ayıran seyyah, onuncu cildini ise diğer bir önemli merkez Mısır ve Kahire'ye ayırmıştır.[65] Seyahatnâme'nin bütününü yansıtan bu iki cilt, planlı bir anlatımla ele alınıp konularına göre alt başlıklara ayrılırken adeta eserin geneli hakkında zihinlerde fikir oluşturmaktadır. Geri kalan ciltler ise bölge yoğunluğuna göre II. cilt Karadeniz, Gürcistan ve Doğu Anadolu; III. cilt Orta Anadolu, Suriye, Filistin, Balkanlar; IV. cilt Doğu ve Güneydoğu Anadolu, İran; V. cilt İran, Balkanlar, Trakya; VI. cilt Sırbistan, Macaristan, Romanya; VII. cilt Almanya (Avusturya), Macaristan, Kırım, Dağıstan, Kafkasya; VIII. cilt Kırım, Yunanistan, Arnavutluk; IX. cilt hac seyahati ile ilgilidir.[66]

Evliya Çelebi, 1680'li yıllarda yaşamının son dönemlerini geçirdiği Mısır'da eserini kaleme almıştır. Fakat yazıldığı zamanlarda İstanbul'da kimse Evliya'nın çalışmasından haberdar değildir.[67] Çelebi, Seyahatnâmesi'nin yazmalarını Mısır'ın önemli kimselerinden olan Emir Özbek Bey'e bırakmış bu nüshalar daha sonra 1. Mahmud (1730-1754) döneminin Dârüssaâde Ağası Hacı Beşir Ağa'ya hediye edilerek geç de

---

62 Nuran Tezcan, "Seyahatnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/16.
63 Tezcan, "Seyahatnâme", 37/18.
64 Tezcan, "Seyahatnâme", 37/16.
65 Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi", ed. Ahmet Hamdi Furat, *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 8/876.
66 Tezcan, "Seyahatnâme", 37/16.
67 Nuran Tezcan, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Hammer-Pursgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", *Osmanlı Araştırmaları (Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin hatıra sayısı II* 34 (2009), 203.

olsa İstanbul'a getirilmiştir.[68] Beşir Ağa 1742-1743 yıllarında eseri, şekil ve içerik açısından asıl yazmaya bağlı kalarak iki nüsha olarak çoğaltmış ve Seyahatnâme, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.[69]

Seyahatnâme'nin ilk sekiz ciltlik bölümünü Evliya'nın yazıp yazmadığı hususu tartışmalıdır. Bunun sebebi ise seyyahın eserini yazarken birden fazla yardımcı kullanmasıdır. Durum böyle olsa da Evliya Çelebi tarafından kaleme alındığı görüşü genel olarak kabul görmektedir. On ciltlik eserin son iki cildi ise kaybolmuştur. Bu ciltlerin yıpranıp çürümüş olması muhtemeldir. Şu anda kullanılan ciltler, asıl nüshadan oluşturulan kopyadan ibarettir.[70] Seyahatnâme'nin yazma nüshaları; Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde bulunan Bağdat Köşkü 304-305-306-307-308 numaralı yazmalar ve Revan Köşkü Nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi'nde mevcut Pertev Paşa Nüshası ve Hacı Beşir Ağa Nüshası'dır.[71]

Seyahatnâme'nin ilim dünyasına duyurulması 1814 yılında Joseph von Hammer tarafından kaleme alınan bir tanıtım yazısı ile olmuştur. Hammer'in Seyahatnâme'den seçtiği anlatılardan oluşan ve İngilizce olarak yayınlanan müntehabâttan sonra eser ve yazmalarına ilgi giderek artmıştır. R.F. Kreutel'in Seyahatnâme yazmaları hakkındaki çalışmaları ise eser için milat olmuştur.[72] Türkiye'de ise Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin baskı serüveni 1841 yılında başlamıştır.[73]

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi üzerine görüş bildirenler, eserin konuşma dili ve sade üslup kullanılarak yazıldığı konusunda hemfikirdir. Bu düşünce ise genellikle eserin basma nüshasına dayandırılmış ve gerçekle pek örtüşmemektedir. Zaman zaman dil ve üslubu değiştirilen basma nüshaya dahi halk dili ile kaleme alınmış demek zordur. Konuşma diline dayanan ve sade bir üslup kullanılarak yazılan eserlerin belirleyici

---

68 Gemici, "Evliya Çelebi", 8/883.

69 Uğur Demir, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne İntikali Meselesi", *Osmanlı Araştırmaları* 39 (2012), 208.

70 Attila Mülayim, "Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Zihin Dünyası Üzerine", *TYB Akademi-Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (Mayıs 2011), 13.

71 Tezcan, "Seyahatnâme", 37/18; Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi*, 25.

72 Demir, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne İntikali Meselesi", 205-206.

73 Muzaffer Albayrak, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Baskı serüveni", *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazılar* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011), 15-16.

özelliği doğal, yalın ve akıcı olmalarıdır. Evliya'nın üslubu hakkında görüş bildirirken Seyahatnâme'deki alıntılarla orijinal kısımları ayırt etmek gerekir. Zira Evliya, Seyahatnâme'nin birçok yerinde menakıpnâmelere ve fütüvvetnâmelere başvurmuştur. Seyyah, bazen eserlerin sade dilini direkt almış bazen de ağır bir üslup kullanmıştır.[74] Ayrıca Evliya, önemli gördüğü ve geleceğe not düşeceği bilgilerde de nesnel bir anlatım kullanmış, ilgi çekmek istediği veyahut sıkıcı olabileceğini düşündüğü kısımlarda ise öznel anlatımı tercih etmiştir.[75] Bu bilgilerden hareketle eserin orta bir üslupla kaleme alındığını söylemek daha doğru olacaktır.

[74] Fahir İz, "Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi", *Belleten*, 53(1989), 725-726.
[75] Çelik Şavk, *Sorularla Evliya Çelebi*, 32.

BİRİNCİ BÖLÜM

NÜBÜVVETLE İLGİLİ KAVRAMLAR VE KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBERLER

A-Nübüvvetle İlgili Kavramlar

1-Nübüvvet

Üç semâvî dinde de önemli bir yere sahip olan ve İslam inanç esaslarının ikincisini oluşturan nübüvvet, nebî kelimesinin kökünden türetilmiştir.[76] Nübüvvet kavramının sözlük anlamı "peygamberlik, nebîlik",[77] terim anlamı ise "Allah ile kulları arasında dünya ve ahiret hayatıyla ilgili ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ifa edilen elçilik görevi" demektir.[78] Başka bir tanıma göre; "Kâinatı yaratan Allah'ın, dinî ve dünyevî konularda insanları bilgilendirip buyruklarını haber vermek üzere seçtiği bir insanı elçilikle görevlendirmesidir."[79] Allah-u Teâlâ, dinî ve dünyevî konularda insanların tek başına idrak edemeyeceği şeyleri peygamberlerine öğretmiş, onlar da bu bilgileri insanlığa ileterek yol gösterici görevini üstlenmişlerdir.

Yukarıda da ifade edildiği gibi peygamberlere iman, inanç esaslarından biridir. Her Müslüman'ın ilk peygamber Hz. Âdem, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v) ve bunlar arasındaki bütün peygamberlere iman etmesi gerekmektedir.[80] Bazı insanlar, peygamberlerin beşer olduğunu ileri sürerek onlara iman etmeyi reddetmiş ve bu

---

[76] Yusuf Şevki Yavuz, "Nübüvvet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/279.

[77] İsmail Karagöz (ed.), *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: DİB Yayınları, 2015), "Nübüvvet", 531.

[78] Bekir Topaloğlu - İlyas Çelebi, *Kelâm Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2010), "Nübüvvet", 249.

[79] Bekir Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2002), 161.

[80] Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-akâid)*, çev. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1980), 297-230; Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları,* 165-166, 181.

müessesenin gerekli olmadığı düşüncesine kapılmıştır.[81] Ancak Allah-u Teâlâ, peygamberlerini insan dışı varlıklardan seçmiş olsaydı bu sefer de insanlar, peygamberleri anlamadığını dile getirebilirdi.[82] Bundan dolayıdır ki Hak Teâlâ peygamberlerini beşer cinsinden seçerek insanların onlarla olan iletişiminde kolaylık sağlamıştır. Son cümleden de anlaşılacağı üzere peygamberlik kesbî değil vehbîdir. Yani Allah-u Teâlâ dilediği kimseyi peygamber seçerek onu tebliğle görevlendirmiştir.[83]

Kur'an-ı Kerim'de sayısı belli olmamakla birlikte yirmi beş peygamberin adı geçmektedir. Hadislerde ise yüz yirmi dört bin nebî, üç yüz on beş resul olduğu rivayet edilmektedir.[84] Sayıları net olarak bilinmese de bütün peygamberlere icmâlî olarak iman, Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlere ise tafsîlî olarak iman etmek gerekmektedir.[85] Sayıları tam olarak belli olmayan peygamberlerin cinsiyeti meselesinde de ihtilaf söz konusudur. Ancak çoğunluğun görüşüne göre peygamber, erkeklerden seçilmiştir. Zira fıtrat olarak güçlü olan erkek cinsi bu işe daha uygundur.[86]

Peygamberleri diğer insanlardan ayırt eden özellikler vardır. Bunlar: Tebliğ, sıdk, emanet, fetânet ve ismettir. Doğruluklarıyla tanınan peygamberler, Allah'tan aldığı vahyi insanlığa iletmiştir. Ayrıca onlar, zelle adı verilen küçük hataları dışında peygamberliklerine mani olacak günahlardan sakındırılmıştır. Zira bir peygamberin insanlar üzerinde etki oluşturabilmesi için yalan söylemeyen, güvenilir ve zeki bir kimse olması gerekmektedir.[87]

---

81 el-Enbiyâ 21/3; el-Mü'minûn 23/33; el-Furkân 25/21.

82 "Kendilerine kurtuluş rehberi(vahiy) geldiğinde insanların inanmalarını ancak Allah, peygamber olarak bir beşer mi gönderdi?" şeklindeki itirazları önlemiştir. De ki: "Yeryüzünde yerleşip dolaşan melekler bulunsaydı elbette onlara da peygamber olarak gökten bir melek gönderirdik." el-İsrâ 17/94-95; el-En'âm 6/8-9.

83 Muhammed Ali Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, çev. Suat Cebeci - Bilal Cebeci (İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, ty.), 10-11,18-19; Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları,* 183-185.

84 İmam Ahmed b. Hanbel, *Müsnedül İmam Ahmed b. Hanbel*, thk. Adil Mürşid vd., (Müessesetür Risale, 2001), 5/275-276 (No. 11752).

85 Taftazânî, *Kelâm İlmi ve* İslâm *Akâidi (Şerhu'l-akâid)*, 301-302; Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 16-18; Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları*, 182.

86 Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları*, 184.

87 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 47-59; Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları*, 183-187.

Peygamberlerin hepsi Allah tarafından seçilen üstün varlıklardır. İnsanoğlu, peygamberler arasında bir ayrım yapmadan hepsine iman etmelidir. Ancak peygamberlerin kendi aralarında üstünlük söz konusudur. Nitekim âyette "O peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık. Allah içlerinden bir kısmıyla konuşmuş, bir kısmını da derecelerle yükseltmiştir."[88] buyurulmuştur. Öyle ki Allah-u Teâlâ, bazı peygamberlere kitap verirken bazılarına kendinden önceki peygamberin şeriatı ile amel etmeyi emretmiş; bazılarını tek bir kavme bazılarını da tüm insanlığa göndermiştir. Peygamberler arasında en üstün olanlara ise "ülü'l-azm" denilmiştir. Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ, Hz. Îsâ ve Hz. Muhammed büyük zorluklarla başa çıktığı için bu isimle nitelendirilen peygamberlerdendir.[89]

2-Nebî

Arapça kökenli olan nebî kavramı peygamberleri ifade etmek için kullanılmıştır. Dil bilimciler bu kavramın kökeni hakkında iki farklı görüş ortaya koymuştur. Birinci görüşe göre nebî kelimesi "n-b-e" kökünden türetilmiş olup "insana büyük fayda sağlayan, kendisiyle ilim veya kesin zan oluşan haber" anlamlarına gelmektedir. Bu üç nitelik de nebînin yalanlardan arındırıldığını göstermiştir.[90] Nitekim âyetlerde de kelime, haber anlamıyla kullanılmıştır.[91] Nebî kavramı ism-i fail kalıbında gelirse "Allah'tan haber getiren" manasına, ism-i mef'ul kalıbında gelirse "kendisine Allah katından haber verilen" kişi manasına gelmektedir. Nebe'e kelimesinin sonundaki hemze "ye" harfine dönüştürüldüğünde ise "nebî" şeklinde okunmaktadır.[92]

İkinci görüşe göre nebî kelimesi "n-b-v" kökünden türetilmiş olup sondaki "v" harfi "y"ye dönüşmüştür. Dilciler nebî kelimesinin aslının hemzeli olduğunu fakat bu kullanımın terk edildiğini söylemiştir. Zira Hz. Peygamber de kendisine "Yâ Nebîellâh"

---

88 el-Bakara 2/253.

89 el-Bakara 2/253; el-En'âm 6/83; el-Ahzâb 33/7; el-Ahkâf 46/35; Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler,* 19-21; Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları,* 187-188.

90 Ebu'l Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem İbn Manzur, *Lisanu'l- Arap* (Beyrut: Daru Sâdır, 1990), "nbe", 1/162; Rağıb el-Isfahanî, *"Müfredât" Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdulbaki Güneş - Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2010), "nbe", 1030.

91 Hûd 11/49; Yûsuf 12/37; en-Nebe 78/1-2.

92 İbn Manzur, "nbe", 1/162; el-Isfahanî, "nbe", 1031-1032.

diye seslenen kişiye "Ben Allah'ın nebîi değil, Allah'ın nebîsiyim" diyerek hemzesiz kullanımın daha etkili olduğunu vurgulamıştır.[93]

Nebî kelimesinin sözlük anlamı "büyüklük, yükseklik, yücelik" demektir. Bir insanın peygamber olabilmesi için de diğer insanlardan yüce bir makamda olması gerekmektedir.[94] Nitekim âyette "Biz onu yüce bir makama yükselttik"[95] buyurarak adeta peygamberlerin bu özelliğine vurgu yapılmıştır. Kelimenin terim anlamı ise "Allah'ın dini kurallarını, emir ve yasaklarını, öğüt ve tavsiyelerini insanlara bildirmesi için görevlendirdiği insanlar" demektir.[96] Başka bir tanıma göre "Allah'ın kendisine bir şeriat vahyedip de tebliğ ile mükellef kılmadığı peygamberdir."[97] Kelimenin çoğulu "enbiyâ ve nebîyyûn"dur.[98]

3-Resul

Arapça kökenli olan resul kavramı da peygamberleri ifade etmek için kullanılmıştır. Kelime "r-s-l" kökünden türetilmiş olup bazı kalıplara sokularak "teenni ile gitmek, yumuşaklık, taşınan söz, gönderilen elçi" anlamlarına gelmektedir. Resul kelimesinin mastarı "risâlet" çoğulu ise "rusul" dür. Fakat bu kavram tek başına hem tekil hem de çoğul anlamı ihtiva etmektedir.[99] Ayrıca resul kavramı Kur'an-ı Kerim'de hem peygamberler[100] hem de melekler[101] için kullanılmıştır.

Resul kelimesinin terim anlamı "Allah tarafından yeni bir kitap ve yeni bir şeriat ile bir topluma veya bütün insanlığa gönderilen kimse" demektir. Mürsel kavramı da bu anlamı vermektedir.[102] Başka bir tanıma göre "Allah'ın kendisine bir şeriat vahyettiği hem de tebliğle mükellef kıldığı peygamber."[103] demektir.

---

93 el-Isfahanî, "nby", 1032.
94 el-Isfahanî, "nby", 1032-1033.
95 Meryem 19/57.
96 Karagöz (ed.), "Nebî", 518-520.
97 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 16.
98 Karagöz (ed.), "Nebî", 518-519.
99 İbn Manzur, "rsl", 11/281-285; el-Isfahanî, "rsl", 426-427.
100 Âl-i İmrân 3/144; "Ey Elçi, Rabbinden sana indirileni duyur." el-Mâide 5/67; el-En'âm 6/48.
101 "Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla zarar veremezler." Hûd 11/77; el-Ankebût 29/31; ez-Zuhruf 43/80.
102 Karagöz (ed.), "Resul", 551.
103 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 16.

İslam âlimlerine göre yukarıda açıklaması yapılan ve peygamberler için kullanılan resul-nebî kavramları arasında fark vardır. Bu bağlamda bir peygamber yeni bir kitap ve şeriatla gelmişse resul, kendinden önceki peygamberlerin kitap ve şeriatını öğretiyorsa nebî olarak adlandırılmıştır.[104] Ancak bu niteleme Kur'an-ı Kerim'de yer almayıp resul-nebî kavramları âyetlerde birlikte zikredilmiş ve onlara vahiy, kitap, hikmet verildiği bildirilmiştir.[105] Buna rağmen çoğunluğun görüşüne göre resul kavramı nebî kavramından daha kapsamlıdır. Zira her resul bir nebî iken her nebî bir resul değildir.[106]

4-Mucize

Arapça bir kelime olan mucize kavramı "a-c-z" kökünden türetilmiş olup sözlükte "bir şeyden geri kalmak, işin sonunda meydana gelmek, bir şeye güç yetirememek, engel olmak, güçsüz kılan, aciz bırakan, karşı konulmaz, harika olay, kudretsizlik ve takatsizlik veren iş" manalarına gelmektedir.[107] Mucizenin terim anlamı ise "Peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gösterdiği ve herkesi benzerini meydana getirmekten aciz bırakan tabiatüstü olay" demektir.[108] Başka bir tanıma göre "İnkârcıların benzerini getirmekten âciz kalacakları şekilde, münkirlerin meydan okumaları halinde peygamberlik iddiasında bulunan zattan âdetin hilafına (ve tabiat kanunlarının aksine) olarak zuhur eden (hârikulâde ve fevkalâde) bir iş" demektir.[109]

Mucize kelimesinin sonundaki "te" harfi mübalağa ifade etmektedir. Çoğulu "mûcizât"tır.[110] Kur'an-ı Kerim'de mucize kavramı geçmemekte olup onun yerine çeşitli kelimeler kullanılmıştır.[111] Bunlar; âyet,[112] beyyine,[113] burhan,[114] hüccet,[115] furkân,[116] sultan[117] gibi kelimelerdir.

---

[104] Karagöz (ed.), "Nebî", 519.

[105] el-Bakara 2/213; "Allah peygamberlerden, "Ben size kitap ve hikmet verdikten sonra nezdinizdekini tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz" diyerek söz almış, "Kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi?" dediğinde "Kabul ettik" cevabını vermişler; bunun üzerine "O halda şahit olunuz, ben de sizinle birlikte şahitlik edenlerdenim" buyurmuştu." Âl-i İmrân 3/81; en-Nisâ 6/163; el-Hac 22/52.

[106] Karagöz (ed.), "Resul", 551.

[107] İbn Manzur, "acz", 5/369; el-Isfahanî, "acz", 674; Karagöz (ed.), "Mucize", 454.

[108] Topaloğlu - Çelebi, "Mûcize", 219.

[109] Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-akâid)*, 295.

[110] Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-akâid)*, 295; Topaloğlu - Çelebi, "Mûcize", 219.

[111] Topaloğlu - Çelebi, "Mûcize", 219.

[112] el-Bakara 2/61, 73, 118, 145, 211; Âl-i İmrân 3/49, 50; el-Mâide 5/110, 114; el-A'râf 7/73, 107; Hûd 11/64, 96; Tâhâ 20/19-23, 42, 47, 56; en-Neml 27/10; Yâsîn 36/46; el-Fetih 48/50; el-Kamer 54/27.

Bir olayın mucize olarak kabul edilebilmesi için birtakım şartlar vardır. Buna göre; mucize, peygamberlik iddiasında bulunan kişinin peygamberliği esnasında, istenilen şekilde meydana gelmeli ve insanların benzerini getirmekten aciz kalacağı olağanüstü özellikte olmalıdır. Ayrıca mucize, hakikatin inkârı veyahut yalanlanmasından sonra ortaya çıkarsa daha etkili olmaktadır. Ancak unutulmamalıdır ki mucize, Allah-u Teâlâ'nın fiilidir ve peygamberlere nispet edilmesi tamamen mecazidir. Nitekim mucizeyi yaratan Allah-u Teâlâ'dır ve bunu peygamberlerinin nübüvvetine delil olarak ortaya koymuştur.[118]

Konuları bakımından mucizeler hissî, haberi ve aklî (manevî) olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu mucizeler bazen inananların imanını arttırarak, onları hidayete erdirmek bazen de inkâr edenleri helâk etmek için meydana getirilmektedir. Hissî mucizeler, insanın duyularıyla algılayabileceği şekilde oluşmaktadır.[119] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu tür mucizelere sıkça rastlanmaktadır. Bunlara; Hz. Sâlih'in devesi,[120] ateşe atılan Hz. İbrâhim'in yanmaması,[121] Hz. Mûsâ'nın asasının ejderhaya dönüşmesi[122] ve kendisinin Nil Nehri'nden geçip Firavun ve ordusunun orada boğulması[123] gibi daha pek çok örnek verilebilir. Haberî mucizeler ise peygamberlerin Allah-u Teâlâ'dan aldığı gaybî bilgileri insanlara haber vermesidir. Bunlara; Kur'an-ı Kerim'de Bizans'ın İran'ı yeneceğinin bildirilmesi,[124] Hz. Îsâ'nın insanların evlerindeki yiyeceklerin ne olduğunu ve neler biriktirdiklerini söylemesi,[125] Hz. Muhammed'in ümmî olduğu halde geçmiş kavimlerin kıssalarını ayrıntılı olarak anlatması gibi

---

113 el-Bakara,2/87, 92, 253; el-A'râf 7/73, 105; Tevbe 9/70; Yûnus 10/13, 74; İbrâhîm 14/9; el-İsrâ 17/101; Tâhâ 20/72; el-Kasas 28/36; el-Ankebût 29/39; Fâtır 35/25; el-Mü'min 40/28.
114 el-Kasas 28/32.
115 el-En'âm 6/83.
116 el-Bakara 2/53; el-Enbiyâ 21/48.
117 en-Nisâ 4/144, 153; Hûd 11/96; ez-Zâriyât 51/38.
118 Taftazânî, *Kelâm İlmi ve İslâm Akâidi (Şerhu'l-akâid)*, 296-297; Karagöz (ed.), "Mucize", 454; Topaloğlu - Çelebi, "Mûcize", 219.
119 Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları*, 176-180; Topaloğlu - Çelebi, "Mûcize", 219; Karagöz (ed.), "Mucize", 454-455.
120 el-A'râf 7/73; el-Kamer 54/27.
121 el-Enbiyâ 21/68-69.
122 el-A'râf 7/107; Tâhâ 20/19-21; en-Neml 27/10.
123 el-Bakara 2/50; el-A'râf 7/136-137; el-Enfâl 8/54; Yûnus 10/90; el-İsrâ 17/103-104; ez-Zuhruf 43/48-50; ed-Duhân 44/23-31.
124 er-Rûm 30/1-4.
125 el-Mâide 5/110.

örnekler verilebilir.[126] Bir adı da bilgi mucizesi olan aklî mucizeler ise peygamberlerin evrendeki düzeni, hakikati kavrayabilmesi ve bunları hem ahlâkî hem de amelî boyutta hayatına yansıtmasıyla meydana gelmektedir. İnsanlar da evrendeki bu düzenden ve peygamberlerin örnekliğinden aklî delillere ulaşarak doğru yolu bulmaktadır. Bu tür mucizeye en büyük örnek; insanların benzerini yapmaktan aciz kaldığı, günümüze kadar tahrif edilmeden gelen ve Hz. Muhammed'e verilen Kur'an-ı Kerim'dir.[127] Hz. İbrâhîm'in Allah-u Teâlâ'yı bulma olayı da bu türün en güzel örneklerindendir.[128]

B-Peygamber Anlatısı ve İsrâiliyat

Peygamber anlatısı, Kur'an-ı Kerim'de mucize ve kıssalara dayanmaktadır. Allah-u Teâlâ, peygamberlerinin nübüvvetinin doğruluğunu ortaya koymak için onların elinde meydana gelen ve insanların benzerini getirmekten aciz olduğu tabiatüstü hadiseler olan mucizeleri yaratmış, bu mucizeler de Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kıssalarında zikredilmiştir.[129] Mucizelerin ortaya koyulması, peygamberlerin gönderildiği kavimlerin onlara inanmamasından kaynaklanmaktadır. Bundan dolayı insanlar peygamberlerden mucize istemiş ve meydana gelen mucizeler de Kur'an-ı Kerim'de anlatılmıştır.[130] Bu mucize ve kıssaların anlatılmasının amacı ise insanların ondan öğüt ve ibretler almasıdır.[131] Zira buna vurgu yapılmak için çeşitli sûrelerde kıssalar tekrar edilmiştir. Ancak her kıssanın anlatımında farklı bir üslup kullanılmış ve bu, Kur'an'ın icazına işaret etmiştir.[132]

Peygamber kıssalarındaki üslup bazen karşılıklı konuşmaya dayanmaktadır. Nitekim Hz. İbrâhim'in Allah-u Teâlâ ile konuşması[133] ve Allah-u Teâlâ'nın Hz. Âdem'i yaratıp meleklere ona secde etmelerini söylemesi[134] en güzel örneklerdendir.

[126] Topaloğlu vd., *İslam'da İnanç Esasları*, 175-176.
[127] el-Bakara 2/23.
[128] el-En'âm 6/74-82.
[129] Hûd, 11/36-48; el-Kasas 28/33-35; Meryem 22-31.
[130] el-Bakara 2/55, 60-61.
[131] Yûsuf 12/111.
[132] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 138-139.
[133] el-Bakara 2/124-127, 260; el-Hac 22/26.
[134] el-Bakara 2/30.

Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssalar bazen detaylı bir şekilde anlatılarak peygamberin yaşamına dair malumata yer verilmiş[135] bazen de detaya girilmeden sadece peygamberlerin ismi zikredilmiştir.[136] Nitekim Hz. Yûsuf'un başından geçen olaylar, Hz. Îsâ'nın peygamberliğinde gösterdiği mucizeler ve daha pek çok peygamberin hayatı ve getirdiği mucizeler Kur'an'da yer almıştır. Tüm bu anlatılanların amacı ise Allah-u Teâlâ'nın tevhidini ortaya koymaktır.[137]

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan peygamber kıssaları diğer dinlerin kitaplarında da yer almaktadır. Zira her peygamberin kendinden önceki peygamberle aralarında bir bağ bulunmakta ve onlar, aynı amacı gütmektedir.[138] Ancak diğer dinlerin kitapları tahrif edildiği için gerçekte olmayan birtakım bilgiler de kıssalara eklenmiştir. Fakat bu husus İsrâiliyat türü kaynakların kullanımına engel değildir.[139]

Hz. Yâkûb'un lakabı olan "İsrâil" kökünden gelen İsrâiliyat, İsrâiliyye kelimesinin çoğuludur. Sözlükte "İsrâilî bir kaynaktan aktarılan kıssa ve hisse" demektir. Terim olarak "Yahudilik ve Hristiyanlıktan İslam kaynaklarına geçtiği kabul edilen bilgiler için kullanılan kavram" anlamına gelmektedir.[140] Bir başka tanıma göre de; "İslam'a özellikle tefsir ve hadis ilmine girmiş olan Yahudi, Hristiyan ve diğer dinlere ait kültür kalıntılarıyla dinin lehine ve aleyhine uydurulmuş, Peygamber'e (s.a.v), sahâbe ve daha sonra gelen nesillere izafe edilen her türlü haberlere" İsrâiliyat denilmektedir. Birçok dinden bilgiler barındırmasına rağmen tefsir ve hadise genellikle Yahudilikten malumat aktarıldığı için bu isimlendirme kullanılmıştır.[141] İslam literatüründeki "şer'u men kablenâ" tabiri de benzer anlama gelmektedir.[142]

---

135 Yûsuf 12/3-104.
136 el-En'âm 6/83-87.
137 el-A'râf 7/59, 65, 73, 85.
138 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 134-135.
139 Abdulhamit Birışık, "Tefsir'de İsrâiliyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/199.
140 İbrahim Hatipoğlu, "İsrâiliyat", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/195; Karagöz (ed.), "İsrâiliyyât", 327.
141 Karagöz (ed.), "İsrâiliyyât", 327.
142 Hatipoğlu, "İsrâiliyat", 23/195.

İsrâiliyat türünün içeriği oldukça geniştir. Zira bu tür, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberler ve muhatapları arasındaki hemen hemen her konuyu barındırmıştır. Ayrıca sadece geçmiş konuları değil, geleceğe dair gaybi bilgileri de içine almıştır.[143]

İsrâiliyat'tan İslam kaynaklarına giren malumatın uydurma olabileceği konusu gündeme gelmiş ve bu türün kaynaklığı konusunda şüpheye düşülmüştür. Ancak daha sonra bazı bilgilerin onların kutsal kitaplarında yer aldığı görülünce kaynak olarak kullanılmaya devam edilmiştir. Meydana gelen bu tartışmanın sebebi ise Ka'b el-Ahbâr ve Vehb b. Münebbih gibi isimlerin İsrâiliyat türünden tefsir, hadis, tarih ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında rivayetler nakletmesidir. Her ne kadar bir tartışma yaşanmış olsa da İslam âlimleri İsrâiliyat'tan gelen rivayetleri Kur'an ve sünnete uygunluğuna göre eserlerine almıştır. Bu rivayetleri kullanmayan âlimler ise kutsal kitapların tahrif edildiğini söyleyerek eserlerinde İsrâiliyat'a yer vermemiştir.[144] Sonuç olarak İsrâiliyat'ın kaynaklığı konusundaki temel ölçü, bu türün İslam kültürüne aykırı olmamakla birlikte Kur'an ve sünnetle bağdaşması gerektiği yönündedir.[145] Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bazı konular hakkında Tevrat ve İncil'e başvurulabileceği bildirilmiştir.[146]

Tefsirlerde nakledilen, buradan da İslam Tarihi kitaplarına aktarılan İsrâiliyat türü bilgilerde daha çok geçmiş peygamberler ve Kur'an-ı Kerim'deki kıssalar yer almaktadır. Tezimizde kaynak olarak kullanılan Taberî Tarihi de İsrâiliyat'tan rivayetleri barındırmaktadır. Müellif, eserine bu rivayetleri kaydederken ise senedini vermiştir.[147]

C-Kur'an-ı Kerim'de İsmi Geçen ve Geçmeyen Peygamberler

Allah-u Teâlâ Kur'an-ı Kerim'de her topluluğa peygamber gönderdiğini bildirmiş[148] ancak bunların hepsi hakkında malumata yer verilmemiştir.[149] Tüm insanlığa

[143] Hatipoğlu, "İsrâiliyat", 23/195.
[144] Hatipoğlu, "İsrâiliyat", 23/196-198.
[145] Hatipoğlu, "İsrâiliyat", 23/196-198; Karagöz (ed.), "İsrâiliyyât", 327.
[146] Âl-i İmrân 3/93; el-A'râf 7/157; Tevbe 9/111; el-Fetih 48/29; es-Saf 61/6.
[147] Birışık, "Tefsir'de İsrâiliyat", 23/200.
[148] Yûnus 10/47; "Doğrusu biz seni hak ile desteklenmiş bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet yoktur ki içlerinden bir uyarıcı gelip geçmemiş olsun." Fâtır 35/24.
[149] "Bir kısım peygamberleri sana daha önce anlattık, bir kısmını ise sana anlatmadık." En-Nisâ 4/164; el-Mü'min 40/78.

peygamber gelmiş olsa da onlardan yalnızca yirmi beşinin ismi Kur'an'da zikredilmiştir. Bunlar; Âdem, İdrîs, Nûh, İbrâhim, İsmâil, İshak, Ya'kûb, Yûsuf, Lût, Hûd, Sâlih, Şuayb, Mûsâ, Hârûn, Zülkifl, İlyâs, Elyesa', Yûnus, Eyyûb, Dâvûd, Süleyman, Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ ve Muhammed'dir. Bu peygamberlerin çoğunluğuna En'am ve Enbiyâ Sûresi'nde yer verilmiş, geri kalanlar ise çeşitli âyetlerde[150] ele alınmıştır. En'am Sûresi'ndeki âyetlerde;

> *"İşte bunlar, kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimizdir. Biz dilediğimiz kimselerin derecelerini yükseltiriz. Şüphesiz ki senin rabbin hikmet sahibidir, her şeyi bilmektedir. Biz ona İshak ve Ya'kūb'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvûd'u, Süleyman'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârûn'u doğru yola iletmiştik. Biz, iyileri böyle ödüllendiririz. Zekeriyyâ, Yahyâ, Îsâ ve İlyâs'ı da (doğru yola iletmiştik). Hepsi de iyilerden idi. İsmâil, Elyesa', Yûnus ve Lût'u da (hidayete erdirdik). Hepsini âlemlere üstün kıldık. Onların atalarından, çocuklarından ve kardeşlerinden bazılarını, evet onları da seçkin kıldık ve dosdoğru yola yönelttik."*[151] buyurulmuştur.

Âyetteki gibi bazen peygamberler kısaca zikredilmiş bazen de onlara dair bilgiler uzun uzun aktarılmıştır. Nitekim Enbiyâ Sûresi'nde peygamberler anlatılırken ayrıntılı malumata yer verilmiştir. Âyetlerde;

> *" İbrâhim, "öyleyse Allah'ı bırakıp da size ne fayda ne de zarar veremeyen şeylere mi tapıyorsunuz? Size de Allah'ı bırakıp taptığınız bu şeylere de yuh olsun! Siz aklınızı kullanmaz mısınız?" dedi. Putperestler, "Eğer bir şey yapacaksanız, yakın onu ve böylece tanrılarınıza yardım edin!" dediler. Biz de, "Ey ateş" dedik, "İbrâhim'e serin ve zararsız ol!" Ona bir tuzak kurmak istediler; fakat biz onları daha çok zarar eden taraf yaptık. Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık. İbrâhim'e İshak'ı ve üstüne bir de armağan olarak Ya'kūb'u lütfettik; her birinin sâlih insan olmasını sağladık. Onları, emrimiz uyarınca doğru yolu gösteren*

[150] el-Bakara 2/34; Âl-i İmrân 3/144; el-A'râf 7/65, 73, 85.
[151] el-En'âm 6/83-87.

önderler yaptık ve kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılıp zekât vermeyi vahyettik. Onlar, bize hep kulluk ettiler. Lût'a da hikmet ve ilim verdik; onu çirkin şeyler yapan kasaba halkından kurtardık. Gerçekten onlar yoldan çıkmış kötü bir topluluktu. Lût'u rahmetimize kabul ettik; çünkü o iyilerdendi. Nûh'u da hatırla; daha önce o dua etmişti, biz de duasını kabul edip kendisini ve yakınlarını büyük sıkıntıdan kurtarmıştık. Onu, ayetlerimizi inkâr eden kavimden korumuştuk. Gerçekten onlar, kötü insanlardı; bu yüzden hepsini suda boğduk. Dâvûd'u ve Süleyman'ı da an. Bir zamanlar, (zarar görmüş) bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir topluluğun koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir vaziyette bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz de onların hükmüne tanık idik. Süleyman'ın dava konusunu iyi anlamasını sağladık. Her birine de hükmetme yeteneği ve ilim verdik. Kuşları ve tespih eden dağları da Dâvûd'un buyruğu altına soktuk. Bunları yapan bizdik. Ona sizin için zırh yapmayı öğrettik ki savaş darbelerinden sizi korusun. Artık şükredecek misiniz? Süleyman'ın emrine de onun isteğine göre, içinde bereketler yarattığımız yere doğru esmek üzere güçlü rüzgârı verdik. Biz her şeyi biliriz. Şeytanlar (cinler) arasından da onun için dalgıçlık ve daha başka işler yapanlar vardı. Biz onları gözetim altında tutuyorduk. Eyyûb'u da an! Hani rabbine, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik. İsmâil'i, İdrîs'i ve Zülkifl'i de yâd et. Hepsi de sabreden kimselerdendi. Onları rahmetimize kabul ettik. Onlar hakikaten iyi kimselerdi. Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonunda karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!" diyerek yalvardı. Bunun üzerine duasını kabul ettik ve onu sıkıntıdan kurtardık. İşte biz iman etmiş olanları böyle kurtarırız. Zekeriyyâ'yı da an! Hani o, rabbine şöyle niyaz etmişti: "Rabbim! Geride kalanların en hayırlısı sensin, yine de sen beni yalnız

(çocuksuz) bırakma!" Biz onun da duasını kabul ettik ve ona Yahyâ'yı verdik; eşini de bunun için elverişli kıldık. Onlar, hayır işlerinde koşuşurlar, umarak ve korkarak bize yalvarırlardı; onlar, bize karşı derin saygı içindeydiler. İffetini korumuş olan kadını da an! Ona ruhumuzdan üfledik; onu ve oğlunu cümle âlem için bir işaret kıldık."[152] buyurulmuştur.

Yukarıda ele alınan peygamberler dışında Kur'an-ı Kerim'de ismi geçen fakat haklarında pek fazla bilgi bulunmayan Zülkarneyn, Üzeyir ve Lokman'ın nübüvveti ihtilaflıdır. Zira âyetlerde onlar için resul ve nebî kavramları kullanılmamış; Zülkarneyn'in yeryüzünde iktidar sahibi olduğu,[153] Üzeyir'in Yahudilerce Allah'ın oğlu olarak kabul edildiği[154] ve Lokman'a hikmet verilmesinden[155] bahsedilmiştir.

Âyetlerden anlaşılacağı üzere Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin sayısı zikredilmemiş fakat her millete peygamber gönderildiği bildirilmiştir. Hadislerde ise peygamberlerin sayısının yüz yirmi dört bin olduğu, bu sayının üç yüz on beşinin de resul olduğu rivayet edilmiştir.[156] Ancak bize aktarılan bu hadis mevzu kabul edildiği için delil olarak kullanılmamış ve onunla amel edilmemiştir.[157] Nitekim burada önemli olan da peygamberlerin sayısı değil her millete vahyin ulaşıp ulaşmadığı meselesidir.

Ç-Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Peygamber Anlatısı

17. Yüzyılın meşhur seyyahı Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde zaman zaman kullandığı kurgu yöntemine dayanan üslubuyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Nitekim tarihçi Hammer onun eseri için "Bütün Doğu yazmaları arasında en ilginç ve çok mutlu kılan buluş"[158] diyerek olumlu bir yorum yaparken Fahir İz Beyefendi "kimi zaman Evliya'nın ölçüyü kaçırarak çağının inanışlarını yansıttığını ve birtakım olağanüstü olaylar anlattığını"[159] söyleyerek olumsuz bir yorumda bulunmuştur. Bu ilginç ve

[152] el-Enbiyâ 21/66-91.
[153] el-Kehf 18/84.
[154] Tevbe 9/30.
[155] Lokmân 31 /12.
[156] Hanbel, *Müsnedül İmam Ahmed b. Hanbel*, 5/275-276 (No. 11752).
[157] Yavuz, "Nübüvvet", 33/280-281.
[158] Tezcan, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Hammer-Pursgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında", 215.
[159] İz, "Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi", 714.

olağanüstü anlatım Seyahatnâme'nin geneline hâkim olduğu gibi konumuz olan peygamberlerle ilgili rivayetlerde de kendini göstermiştir. Örnek vermek gerekirse Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Hz. Şît ile ilgili aşağıdaki menkıbeye yer vermiştir:

> *"Sene (---) târîhinde Sultân Süleymân asrında Dervîş Paşa vâlî-i şâm iken sahrâ-yı Bukâ"da bir bârân-ı rahmet nâzil olur kim yedi gün yedi gice niçe büleydeler ve niçe dağlarda kayalar pâre pâre olup seyl-i matar deryâ gibi tenevvüc edüp bu Hazret-i şîs'in kabr-i şerîfinin bir cânibin seyl-i âb münhedim edüp cesed-i Hazret-i şîs'in sağ cânibinde mübârek dest-i şerîfleri ve uylukları keşf olup ter ü tâze altı bin yedi yüz elli seneden berü zâhir olunca şâm Vâlîsi Dervîş Paşa'ya ılgâr ile haber edüp bir günde anlar dahi gelüp niçe yüz bin âdem na'ş-ı Resûl şîs'i görüp İslam îmân [u] i'tikâdları dahi ziyâde olup niçe bin münkirîn tecdîd-i îmân ederler. Ba'dehû Dervîş Paşa cümle a'yân [u] kibârı cem' edüp Hazret-i şîs'in sağ cânibi vücûd-ı şerîfin tevhîd [ü] tezkîr ile gülâb ve müşk-i anber-i hâm râyihalarıyla gasl edüp bu mahalle defn ederler."*[160]

Yukarıdaki rivayete göre Hz. Şît'in naaşının bulunduğu yerde bir sel oluşmuş ve onun cesedi sürüklenmiştir. Yıllar sonra ceset bulunduğunda ise onun bozulmadan kaldığı görülmüştür. Evliyâullah'tan olan kimselerin ve şehitlerin bedenlerinin de çürümemesi örneği Evliya'nın bizlere aktarmış olduğu bu rivayetin doğruluğuna delalet edebileceğini göstermektedir. Bu sebepten denilebilir ki Evliya, burada olağanüstü bir üslup kullanmış, eserinde de bu tarz anlatıma sık sık başvurmuştur.

Evliya, peygamberlere dair rivayetleri bize ulaştırırken yukarıdaki gibi bazen Kur'an-ı Kerim'de yer almayan kıssalara yer vermiş bazen de Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssaları ve hadisleri eserinde mezcetmiştir. Örnek vermek gerekirse o, Kur'an'da Hz. İsmâil ile ilgili kıssayı Seyahatnâme'de şu şekilde ele almıştır:

---

[160] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini*, haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1999), 3/59.

"Ve ıyd-ı adhânın ikinci günü cemreyi râkiben ata, ya'nî bir ata ve katıra ve hecîne ve hımâra süvâr olup ata. Îd-i adhânın üçüncü günü yine piyâde atarsa gam değildir. Eğer ehl-i özrüm derse hep râkiben üç günde üçer yerde yedişer taş atup cümle altmış iki taşı 3 günde atup tamâm ede. Ammâ ıyd-ı adhânın evvelki gün atılan yedi taş Hazret-i İsmâ'îl'in sünnetidir ki Cenâb-ı Bârî'den Hazret-i İbrâhîm'e emir olup, "Yâ İbrâhîm! Bu ıyd-ı adhâdır. Oğlun İsmâ'îl'i benim yoluma kurbân eyle" deyü emr etdikde, Hazret-i İbrâhîm derûn-ı dilden fermânber olup İsmâ'îl'in elin alup Mîne bâzârında cebel-i Sebîr'de İsmâ'îl'i kurbân etmeğe götürürken şeytân aleyhi'l-la'ne iğvâya sâlik olup eydir: "Yâ İsmâ'îl! Baban seni boğazlamağa götürür, sakın rızâ verme" deyince Hazret-i İsmâ'îl, "Emir, Cenâb-ı Rabbü'l-İzzet'indir" deyüp Müzdelife nâm mahalden yine taş alup şeytân-ı râcimi recm ederek bu Mîne mahalline gelüp şeytâna taşları atup Hikmet-i Hudâ taşın biri la'înin aynına isâbet edüp gözü çıkup la'în ol zamân oldu. Bu recm-i evvel Hazret-i İsmâ'îl'den kaldı. Îdin ikinci günündeki recemât Hazret-i İbrâhîm'den kaldı. Îdın üçüncü günü recemât Hazret-i İshâk'dan kaldı. Cebel-i Sebîr derler ve Cebelü'l-Kepş dahi der-ler, bir ahmerü'l-levn cebele-i münevveredir. Hazret-i İbrâhîm Hazret-i İsmâ'îl'in ellerin ve ayakların bağlayup üç kerre gerden-i İsmâ'îl'e bıçak urup bi-emrillâh bıçak kesmeyüp derhâl Cibrîl-i Emîn cânib-i Hak'dan İsmâ'îl'e bedel bir ela gözlü kara kurbân getirüp, "Yâ İbrâhîm! Rabbin sana selâm eyledi. 'Emrime itâ'at edüp sevgili oğlun kurbâna azîmet eyledi. İsmâ'îl'e bedel bu kepşi kurbân eylesin'" deyince derhâl Hazret-i İbrâhîm bu cebel dâmeninde kurbân etdüği Menhar nâmıyla meşhûr bir kurbân mekânıdır. Hakîr hamd-i Hudâ yedi kurbânımı anda edüp fukarâya bezl etdim. Ve bu cebelden Cibrîl-i Emîn ile gelen kurbânın zâhir olduğu kaya iki şak olmuşdur."[161]

Seyahatnâme'de anlatılan yukarıdaki kıssaya göre Hz. İsmâil, kurban edilmek üzere bir dağa götürülmüştür. Fakat burada dikkatimizi çeken şey onun kurban edilişi değil Kur'an-ı Kerim'de yer almadığı halde şeytanla arasında geçen konuşmadır. Kaynaklara

[161] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*: *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306-Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462-Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman - Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2005), 9/351-352.

bakıldığında Evliya'nın bu malumata hadislerden ulaştığı anlaşılmaktadır.[162] Nitekim o, eserinde yer yer peygamberlere dair rivayetlerde hadislere başvurmuş ve onları kaynak olarak kullanmıştır.

Evliya bazen de Kur'an ve hadislerde yer almayan bilgileri ve peygamberleri eserine kaydetmiştir. Muhtemeldir ki bu malumatlar İsrâiliyat türünden elde edilmiştir. Nitekim Seyahatnâme'de bu tarz bir anlatıma örnek olarak Hz. Zülkarneyn'e dair aşağıdaki rivayeti verebiliriz:

> *"Încâ (---) bi-kavli tevârîh-i Mıkdısî-i Yarmenî "İskender-i Zülkarneyn'in iki et parçasından pekçe iki boynuzları var idi. Lisân-ı Arab'da karn boynuza derler. Ya'nî iki boynuz sâhibi demekdir. İskender bu iki boynuzların vecaından bir sâ'at hâb-ı râhata varamazdı. Âhir veca'ı karneynine dâ-i devâ içün cihân-geşt olup cemî'i nedim-i musâhibleriyle ve hukemâlarıyla ve niçe yüz bin askeriyle tâ zulumâta gidüp 'âb-ı hayâtdan derdine bir dermân bulam' deyü âb-ı hayât arardı. Hikmet-i Hudâ meğer ol asırda Hızır İskender'in askerî tâ'ifesinden idi. Hızır âb-ı hayâtı bulup ilâ hâze'l-ân zinde-i peygamberândır, ammâ nübüvvetinde ihtilâf-ı kalîl-i za'îf de vardır. Âhir İskender âb-ı hayât bulmadan el yuyup hâ'ib ü hâsir yine boynuzlarının veca'iyle yine cihânı geşt [u] güzâr ederek şehr-i Basra'ya gelüp Şattu'l-Arab'ı nûş idince karneyninin veca'ayni teskin olup sehel hâb-ı râhata varır. Netîce-i kelâm kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek nehr-i Batmân ile nehr-i Şatt'ın birbirleriyle mahlût olduğu mahalle gelüp ikisinden dahi nûş eder. Ammâ âb-ı Şatt'ın nef'in müşâhede edüp boynuzunun vec'i teskîn olduğundan sâhil-i Şatt'ı kovarak Diyârbekir'e gelüp andan yukaru bu Palu kal'ası kurbünda Şatı bâğına gelüp nûş edüp kar-neyn veca'ayni teskîn olur. Anınçün bu mahalde çetr-i mülammâ'ın kurup bu mahalde bir sedd-i İskender-i neşimin binâ eder. Hâlâ ber-devâm bir mastaba-i hâss u âmdır. Anınçün İskender bu mahalle gelmişdir." deyü müverrih Mıkdısî böyle tahrîr etmişdir. Andan İskender sehel şifâ bulup*

[162] Ebû Abdullah El-Hâkim En-Nisâbûrî, *El-Müstedrek ale's-Sahihayn*, thk. Mustafa Abdulkadir Ata (Beyrut: Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 1/638 (No. 1713).

Çapakçur'a gitmişdir. Bâlâda ale't-tafsîl tahrîr olunmuşdur, nazar oluna. Ta ki İskender'in karnlardan halâs olduğu biline."[163]

Tüm bu örneklerde görüleceği üzere Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde peygamberlerle ilgili rivayetleri ele alırken bazen Kur'an ve hadislerdeki bilgileri kullanmış, bazen de İsrâiliyat türüne yer vermiştir. Onun bu olağanüstü anlatımı bazı kimseler tarafından eleştirilirken bazıları tarafından da üslupta zenginlik olarak karşılanmıştır. Nitekim Ahmet Hamdi Tanpınar bu zenginliği "Ben Evliya'yı tenkit etmek için değil ona inanmak için okurum ve bu yüzden de daima karlı çıkarım" sözleriyle ifade etmiştir.[164] Kanaatimizce Evliya Çelebi üslup bakımından eleştirilse de Seyahatnâme'nin genelinde ortaya çıkan, özelde ise konumuz olan peygamberlerle ilgili rivayetleri barındıran anlatım zenginliği yadsınamayacak derecededir.

D-Peygamberlerle İlgili Rivayetlerin Bağlamı ve Sebepleri

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi başlı başına bir peygamberler tarihi kitabı değildir. Ancak Evliya, seyahat ettiği yerleri ayrıntılı bir şekilde kaleme alırken bu coğrafyalarda bulunan peygamberlere de yer vermiş ve tabiri caizse her yönden kapsamlı bir eser meydana getirmiştir. Seyahatnâme'de peygamberlere dair rivayetlerin bağlamı ise daha çok onların yaşadığı veyahut herhangi bir sebeple içinde bulunduğu coğrafya zikredilirken ele alınmış, bu anlatımlarda aşağıda ele alınan hususlar üzerinde durulmuştur.

Seyahatnâme'de zikredilen peygamberler doğduğu,[165] peygamber olarak gönderildiği veyahut öldüğü yerler anlatılırken kaleme alınmıştır. Ayrıca varsa buradaki makamları,[166] ziyaretgâhları[167] ve başlarından geçen menkıbelere[168] yer verilmiştir. Hz. Yûşâ gibi bazı peygamberlerin birden fazla kabri bulunduğu için onlar birkaç şehir

[163] Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini,* haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000), 4/32-33.
[164] Ahmet Hamdi Tanpınar, *Beş Şehir* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1960), 223.
[165] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/278.
[166] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/210.
[167] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/75.
[168] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/59.

anlatılırken ele alınmıştır. Peygamberler yaşadığı şehirden başka bir şehre gitmişse buraya dair bilgi verilirken de onlara yer verilmiştir.[169]

Evliya, eserinde Mısır gibi peygamberlerin yoğun olarak yer aldığı bir bölgeyi anlatırken bu coğrafya ile bağlantısı bulunan peygamberleri ve onların yaşadığı olayları, mucizeleri zikretmiştir.[170] Bazen bu bağlantı şahıslar üzerinden kurulup peygamberlere dair bilgiler nakledilmiştir.[171] Hz. Mûsâ ve Hz. Şuayb gibi aynı dönemde yaşamış ve birbiriyle bağlantı içerisinde olan peygamberlere dair rivayetler ise birlikte ele alınmıştır. Bu durum kendini peygamberlerin başından geçen benzer olayların aktarımında da göstermiştir.[172]

Peygamberler bir bina inşa etmiş veyahut onlar adına bir bina inşa edilmişse bunların ne sebeple yapıldığına Seyahatnâme'de değinilmiştir.[173] Ayrıca bazı cami, manastır ve kiliseler hakkında bilgi aktarılırken peygamberlere yer verilmiş; onlara nispet edilen ağaç, dağ, pınar, nehir vb. doğal yapılar var ise bunların peygamberlerle bağlantısı zikredilip rivayetler nakledilmiştir.[174]

Peygamberler bir köy, belde, şehir vb. kurmuş veyahut fethetmiş ve bu yerlerin isimlendirilmesinde rol almış ise onlara dair bilgiler nakledilmiştir. Ayrıca peygamberler şehir veyahut belde sakinleri için dua ya da beddua da bulunmuş ve bu sebeple bölgede bir değişiklik meydana gelmişse olaylar anlatılırken bu rivayetlere yer verilmiştir.[175] Bu bölgelerdeki halk zaman zaman peygamberlerden mucize istemiş, meydana gelen mucizeler Seyahatnâme'de yer almıştır.[176]

Evliya Çelebi Seyahatnâme'nin birinci cildinde İstanbul'da bulunan esnaf, meslek vb. konulardan bahsederken bu mesleklerin başlangıç zamanlarını, diğer bir ifadeyle

---

169 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/56.

170 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306-Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462-Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmalarının Mukayeseli Transkripsiyonu-Dizini*, haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2007), 10/17-18.

171 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/9.

172 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/62; 3/73-74.

173 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/9.

174 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/32-33; 7/276.

175 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/21.

176 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/237.

pirlerini Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e (s.a.v) kadar gelen peygamberlerle ilişkilendirmiştir. Ardından Fütüvvetnâme-i Muhammedî'de geçen dört halifenin tarikat piri olduğuna vurgu yapılıp sorular sorularak peygamberlerle ilgili bilgiler aktarılmıştır.[177]

Mekke, Kudüs gibi ibadet yeri olan ve buralarda yerine getirilen dini vecibeler anlatılırken peygamberlere dair bilgilere yer verilmiştir.[178] Zira bu vecibelerin oluşmasında peygamberlerin yaşadığı durumlar etkili olmuştur. Evliya da bu gibi coğrafyaları kaleme alırken hem ibadetleri hem de onların ortaya çıkış sebeplerini eserinde ele almıştır.

Seyahatnâme'de bir bölge anlatılırken peygamberlere dair inanış var ise onlar hakkında bilgi verilmiştir. Örneğin bir rivayete göre Cebel-i Lübnan bölgesini ziyaret etmeyenler peygamber olamamaktadır.[179] Dolayısıyla bu coğrafyayı birçok peygamber ziyaret etmiş, Evliya'da onlar hakkında oluşan malumatı eserine kaydetmiştir.

Evliya Çelebi, Nusaybin şehrini anlatırken burada yaşayan cinler ve onlarla bağlantı içerisinde olan peygamberler hakkında bilgi vermiştir. Ardından İblis'in cennetten kovulduğu olaya değinilip onun şekli tasvir edilmiş ve peygamberlerle yaşadığı olaylar anlatılmıştır.[180]

E-Peygamberlerle İlgili Rivayetlerde Kullanılan Kaynaklar

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'ni kaleme alırken şifahi ve yazılı kaynaklara başvurmuş, bunların bazılarını eserinde yer verirken bazılarını zikretmemiştir. Peygamberlere dair bilgiler verirken ise aşağıdaki yazılı kaynakları kullanmıştır.

[177] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 1/237-260.
[178] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/351-352, 376.
[179] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/56.
[180] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/331.

A-Taberî Tercümesi

Taberistanlı Muhammed b. Cerîr tarafından telif edilen Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk adlı eser İslam Tarihi için başvurulan önemli kaynaklardandır. Yazar, yaratılıştan başlayarak 915 yılına kadar meydana gelen tarihi olayları kitabına kaydetmiştir. Eser birçok tarihçi tarafından kaynak olarak kullanılmış, zeyil ve muhtasarları yapılmıştır. Bu muhtasarlardan biri de İstanbul'da kaleme alınan ve üç-beş cilt halinde neşredilen Târîh-i Taberî Tercümesi'dir. Ancak tercümenin kime ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ni yazarken kaynak olarak bu tercümeyi kullanmış ve yer yer eserinde atıfta bulunduğuna değinmiştir.[181]

B-Altıparmak Tarihi

Üsküplü âlim Altıparmak Mehmed Efendi, bu kitabı Muîn el-Miskîn'in Meʿâricü'n-Nübüvve fî Medârici'l-Fütüvve adlı eserinden tercüme etmiştir. Eser zamanla Mehmed Efendi'ye nispet edilmiş ve Altıparmak Tarihi adıyla ünlenmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ni yazarken kaynak olarak Altıparmak Tarihi'nden de yararlanmıştır.[182]

C-İskendernâme

Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'de kaynak olarak kullandığı ve ismini zikrettiği eserlerdendir. Ancak İskendernâme'nin kim tarafından yazıldığı belirtilmemiştir. Kitabın isminden de anlaşılacağı üzere bu kaynaktan İskender-i Zülkarneyn'e dair bilgiler elde edilmiştir.[183]

---

[181] Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 58-63; Fayda, "Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk", 40/92-94; Fikret Sarıcaoğlu, "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Kaynakları: Türkçe Tarihler", *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Yazılı Kaynakları*, ed. Hakan Karateke - Hatice Aynur, VIII (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012), 29; Yoichi Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Yazılı Kaynakları*, 135.

[182] Adnan Karaismailoğlu, "Altıparmak Mehmed Efendi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/542; Nurettin Gemici, "Evliya Çelebi'nin Hac Ziyareti ve Hac Bölümünün Kaynakları", *Diyanet İlmi Dergi* 45/3 (2009), 95.

[183] Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 38-45.

D-Künhü'l Ahbâr

Âlî Mustafa Efendi tarafından yazılan eser, yaratılıştan 1596 yılına kadar olan tarihi ihtiva etmektedir. Evliya Çelebi, bu eseri Seyahatnâmesi'nde kaynak olarak kullanıp kullanmadığını zikretmemiştir. Ancak Seyahatnâme'deki içerikler Künhü'l Ahbâr ile karşılaştırıldığında benzer bilgilere yer verildiği görülmüştür.[184]

E-Fütüvvetnâme-i Muhammedî

Ticaret hayatını düzenlemek maksadıyla ortaya çıkan âhi geleneği zamanla fütüvvet ismini almış, bu konuda telif edilen eserlere de Fütüvvetnâme denilmiştir. Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nin birinci cildinde esnaflardan bahsederken bu kaynağı kullandığını açıkça ifade etmiştir. Eser, Seyyid Muhammed ibn Alâaddinü'l-Razavî tarafından yazılmış olup orijinal ismi "Miftahü'i-Dekayık fi Beyani'l-Fütüvvet ve'l-Hakayık'tır. Ancak farklı isimlerle de anılmıştır.[185]

F-Cevâmiu'l-Hikâyât

Avfî tarafından Farsça olarak kaleme alınan eser çeşitli hikâyelerden oluşmaktadır. Dört bölümden meydana gelen kitabın birinci bölümünde konumuz olan peygamberlerle ilgili rivayetlere yer verilmiştir. Cevâmiu'l-Hikâyât adlı bu eser Seyahatnâme'de zikredilmemiştir. Ancak çeşitli kaynaklarla Seyahatnâmesi'ni zenginleştirilen Evliya'nın bu eseri kullanmış olduğunu söylemek mümkündür.[186]

[184] Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 75-83; Jan Schmıdt, "Künhü'l Ahbâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26/555-556.

[185] Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 64-74; Ahmet Yaşar Ocak, "Fütüvvetnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 13/264-265.

[186] Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 126-127; Tahsin Yazıcı, "Cevâmiu'l-Hikâyât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/439-440.

G-Tevârih-i Sâbiyye

Seyahatnâme'nin onuncu cildinde zikredilen bu eserin kime ait olduğu bilinmemektedir. Adından da anlaşılacağı üzere Sâbiî dinini anlatan tarih kitabının Mısır'ı anlatan onuncu ciltte yer alması şaşırtıcıdır. Zira eser Mısır Tarihi'nden bahsetmemektedir. Ancak kitabın Sâbiî diniyle birlikte peygamberleri de konu etmesi Yoichi Takamatsu tarafından yapılan bir çıkarımla Sâbiyye'den kastedilen şeyin Sâmiyye olabileceğini ortaya koymaktadır.[187]

J-Fütûhu Mısr ve Ahbâruhâ

Mısırlı tarihçi İbn Abdulhakem tarafından kaleme alınan eser yedi bölümden oluşmakta ve Hz. Muhammed'in Kıptîlerle ilgili hadislerinden başlayarak Mısır tarihini anlatmaktadır. Kitap, Evliya'nın da onuncu ciltte başlık olarak ele aldığı burada yaşayan ve bir şekilde bulunmak durumunda kalan peygamberleri konu edinmiştir. Yoichi Takamatsu'ya göre bu eser Seyahatnâme'de doğrudan kullanılmayıp Suyûtî'nin Husn el-Muhâdara ve Makrîzî'nin Hıtat'ı üzerinden atıfta bulunulmuştur. Nitekim Suyûtî ve Makrîzî de bu eseri kaynak olarak kullanmıştır. Ancak Evliya'nın Seyahatnâme'de böyle bir başlığa yer vermesi onun doğrudan bu eseri kaynak olarak kullanmış olabileceğini de düşündürmektedir.[188]

K-Fezâ'ilü Mısr ve Ahbâruhâ

Mısırlı tarihçi İbn Zûlâk tarafından telif edilen kitap Seyahatnâme'de ismen zikredilmiştir. Eser, Mısır hakkındaki âyet ve hadislerle başlayıp burada herhangi bir sebeple bulunmak durumunda olan peygamberlere yer vermiştir. Müellif, eserini

[187] Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 137.

[188] Nadir Özkuyumcu, "İbn Abdülhakem, Ebü'l-Kâsım", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19/278; Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 137-138.

yazarken İbn Abdulhakem'in Fütûhu Mısr ve Ahbâruhâ adlı kitabından faydalanmıştır.[189]

L-Kitâbü ʿUnvâni (ʿUyûni)'s-Siyer fî Meḥâsini'l-Bedv ve'l-Haḍar

İranlı tarihçi Muhammed b. Abdülmelik Hemedânî tarafından kaleme alınan bu kitap günümüze ulaşamamıştır. Eser, Evliya Çelebi Seyahatnâme'nin onuncu cildindeki kaynak listesinde yer almıştır.[190]

K-Mirʾâtü'z-Zamân fî Târîhi'l-Aʿyân

Bağdat doğumlu tarihçi Sıbt İbnü'l Cevzî tarafından telif edilen eser, yaratılıştan başlayarak yazarın ölümüne kadar ki süreci ihtiva eden kırk ciltlik genel bir tarih kitabıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnâme'nin onuncu cildinde bu eseri kaynak olarak kullandığını zikretmiştir.[191]

L-el-Bidâye ve'n-Nihâye

İbn Kesîr tarafından kaleme alınan eser yaratılıştan başlayarak 1366 yılına kadar ki süreci ihtiva eden genel bir tarih kitabıdır. Evliya Çelebi, Seyahatnâme'nin onuncu cildinde bu esere atıfta bulunduğunu zikretmiştir.[192]

---

[189] Eymen Fuâd Seyyid, "İbn Zûlâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/469; Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 138-139.

[190] Sadıq Sajjadı, "Muhammed b. Abdülmelik Hemedânî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/188-189; Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 142-143.

[191] Ali Sevim, "Sıbt İbnü'l-Cevzî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/87; Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 147.

[192] Abdülkerim Özaydın, "el-Bidâye ve'n-nihâye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6/131-132; Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 147-148.

M-Tuhfe Tarihi

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde yer yer bu kaynağı kullandığından bahsetmiştir.[193] Fakat eserin nerede, kim tarafından ve hangi konuda yazıldığına dair hiçbir bilgi elde edilememiştir.[194]

N-Yenuvan Tarihi

Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'nde bu kitabı da kullandığını dile getirmiştir.[195] Ancak eser hakkında hiçbir malumat bulunamamıştır.[196]

Bitlis hâkimlerinden Şeref Han'ın yazmış olduğu "Şerefnâme", Ermenî Tarihçi Mığdisî'nin kaleme aldığı "Târih-i Yarmenî-i Mığdisî" ve "Tevârîh-i Kıbtî" de özellikle İskender-i Zülkarneyn ile ilgili rivayetler verilirken kullanılan kaynaklardandır.[197]

Meşkure Eren'in tespitlerine göre Evliya çelebi, Seyahatnâmesi'nde konu ve içerik benzerliği olmasa da bazı eserlerin adlarını vermiştir. Ahmed Bican'ın Envarü'l-Âşikın ve Muhammediyesi, Nev'i Efendi'nin Fusus Şerhi ve Hamdi Çelebi'nin Yusuf ve Züleyhası konumuz itibariyle bahsi geçen eserler arasındadır. Yine Meşkure Eren'in tespitlerine göre Ramazanzâde Mehmed Çelebi'nin Tarihi ile Nişancızâde Muhyiddin Mehmed'in Mir'âtü'l-Kâinâtı isimli eserler konumuz gereği Seyahatnâme ile benzerlik göstermekle birlikte içerisindeki bilgi ve ifade tarzı bakımından ayrılık bulunmaktadır. Özetle tüm bu zikredilen eserleri Evliya, Seyahatnâmesi'nde kullandığını dile getirse de bunlar başka eserlerden alıntılama şeklinde olmuş ve bunun ötesine geçememiştir.[198]

Yoichi Takamatsu'ya göre ise Evliya Çelebi; Tevârih-i Sâbiyye, Fütûhu Mısr ve Ahbâruhâ, Fezâ'ilü Mısr ve Ahbâruhâ, Kitâbü ʿUnvâni (ʿUyûni)'s-Siyer fî Meḥâsini'l-Bedv ve'l-Haḍar, Mirʾâtü'z-Zamân fî Târîḫi'l-Aʿyân ve el-Bidâye ve'n-Nihâye isimli

193 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/230-231.
194 Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 46.
195 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/239.
196 Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 31, 36-37.
197 Avcı, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde İskender-i Zülkarneyn", 411-412.
198 Eren, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*, 32.

kitapları Seyahatnâme'nin onuncu cildinin kaynak listesinde zikretmiş fakat bunları kullanmamıştır.[199]

[199] Takamatsu, "Seyahatnâme'nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi", 155.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE ZİKREDİLİP SEYAHATNÂME'DE DE YER VERİLEN PEYGAMBERLER

Bu başlıkta Seyahatnâme'de geçen peygamberler ele alınacaktır. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde peygamberlerle ilgili verilen bilgiler çoğunlukla menkıbe türündendir. Bu tarz anlatımlar özellikle Taberî ve Hirevî'nin eserlerinde bolca bulunmaktadır. Bu eserler büyük ölçüde Evliya Çelebi'ye de kaynaklık etmiştir. Dolayısıyla burada peygamberlerle ilgili bilgi aktarılırken çoğunlukla zikredilen müelliflerin eserine başvurulacak olup tafsilatlı malumata yer verilmeyecektir.

A-Hz. Âdem

Allah-u Teâlâ tarafından topraktan yaratılan Hz. Âdem, semavî kitaplarda ilk peygamber ve insan olarak kabul edilmektedir.[200] Cumhurun görüşüne göre Hz. Âdem (a.s) bir nebîdir fakat onun resul olup olmama durumu ihtilaflıdır.[201] Bununla birlikte ona verilen suhuf sayısında da ihtilaf vardır. Kaynaklarda ise on yahut yirmi bir suhuf verildiği kabul edilmektedir.[202] Bin yıl kadar ömür süren Hz. Âdem, bir Cuma günü vefat etmiştir. Kabrinin nerede olduğu ihtilaflı konular arasındadır. Hindistan'ın Serendip Dağı veyahut Mekke'deki Ebû Kubeys Dağı'nda medfun olduğunu söyleyenler vardır.[203]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'in yaratılışıyla ilgili oldukça açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Cenab-ı Allah, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" buyurduğunda melekler "Ya Rabbi yeryüzünde fesat çıkarıp kan dökecekleri mi yaratacaksın" demiştir. Bunun üzerine Allah "Sizin bilmediğinizi ben bilirim" diye buyurarak onlara

---

[200] Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/368.

[201] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 164; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), 1/55; Bolay, "Âdem", 1/359.

[202] Ebu Ca'fer Muhammed B. Cerir et-Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi* (Konya: Can Kitabevi, 1982), 1/92; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/55.

[203] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 173; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/60.

karşılık vermiştir.[204] Âyetin devamında Hz. Âdem'in yaratılmasından sonraki süreç de anlatılmıştır.[205] Başka sûrelerde de ilk insanın hangi aşamalardan geçerek vücuda getirildiği konusunda çok sayıda âyet mevcuttur.[206]

Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde Kur'an-ı Kerim'de yer almayan ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Hak Teâlâ, Hz. Âdem'i yaratacağı vakit ilk olarak Cebrail'i (a.s) yeryüzüne gönderip bir avuç toprak almasını emretmiş fakat toprak buna müsaade etmeyince sırasıyla Mikail (a.s) ve İsrafil (a.s) son olarak da Azrail (a.s) yeryüzüne inerek dünyanın her tarafından toprak alıp Allah-u Teâlâ'ya getirmiştir.[207] Toprağa şekil verilerek yaratılan Hz. Âdem, bu hâl üzerine kırk yıl kadar Kâbe'nin bulunduğu yerde kalmıştır. Onu gören İblis, Allah'ın Âdem'i kendilerinden üstün tutması durumunda âsi olacağını dile getirmiştir. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, Hz. Âdem'e ruh vermiş[208] Hz. Muhammed'in nurunu da onun iki kaşının ortasına koyup peygamberlik için bir alamet kılmıştır.[209] Daha sonra Allah-u Teâlâ, meleklerden ona secde etmelerini istemiş, İblis hariç bütün melekler secde etmiştir. Bu olay sonucu kâfir olarak cennetten kovulan İblis, Hz. Âdem ve evlatlarının ebedî düşmanı olmuştur.[210]

Hz. Âdem fıtratı gereği kendi cinsinden bir arkadaşı olmasını dileyerek uyuduğu sırada Allah-u Teâlâ, onun sol kaburga kemiğinden Havvâ'yı yaratmıştır. Uyandığında Havvâ'yı başucunda gören Hz. Âdem, ona kim olduğunu sormuş ve Allah tarafından kendisine zevce olarak gönderildiği yanıtını almıştır. Sonra meleklerin huzurunda Allah-u Teâlâ ikisini birbirine nikâhlamıştır.[211] Cennette yaşamaya başlayan Hz. Âdem ve Havvâ'ya Allah-u Teâlâ, cennet nimetlerinden yiyebileceklerini yalnızca gösterdiği ağaca dokunmamalarını emretmiştir. Durumu öğrenen İblis, cennetin kapısında bekleyen tavus ve yılanı kandırarak oraya ulaşmıştır. Şeytan, Havvâ ve Hz. Âdem'in

---

[204] el-Bakara 2/30.
[205] el-Bakara 2/30-31; Âl-i İmrân 3/59; el-Hicr 15/29; Sâd 38/71-76.
[206] el-Hac 22/5; er-Rûm 30/20; es-Secde 32/8; es-Sâffât 37/11; er-Rahmân 55/ 14-15; et-Târık 86/5-8.
[207] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/67; Muînüd-din Muhammed Emîn Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, çev. Muhammed bin Muhammed Efendi (İstanbul: Berekât Yayınevi, 1978), 114-115.
[208] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/68-69; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 115-116.
[209] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 116.
[210] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/70-71; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 120-121.
[211] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/73; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 124-125.

yanına sokulup onlara yasaklı ağaçtan yerseler ebedi olacaklarını telkin etmiş, bunu duyan Havvâ önce kendi taneden yiyip sonra Hz. Âdem'e yedirtmiş ve o saniye cennet elbiseleri çıkarılmıştır. İncir yapraklarıyla mahrem bölgelerini kapatan çift, yasaklı ağaçtan yiyene kadar cennette beş yüz yıl yaşamıştır. Olaydan sonra ikisi, şeytan, yılan ve tavus, Allah tarafından yeryüzüne gönderilmiş; Hz. Âdem Hindistan'ın Serendip Dağı'na, Havvâ Cidde'ye, Şeytan Basra'ya, Tavus Yemen'e, Yılan İsfahan'a inzal edilmiştir.[212]

Hz. Âdem ve Havvâ cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirildikten sonra pişmanlıkları sebebiyle iki yüz yahut üç yüz yıl ağlamış, kırk gün yahut kırk sene ağızlarına tek lokma koymamışlardır. Hz. Âdem bu hâl üzereyken Allah-u Teâlâ'nın emriyle yeryüzüne gönderilen Cebrail, ona ekin ekmeyi ve demiri işlemeyi öğretmiştir.[213] Daha sonra yaptığı hatadan dolayı pişmanlık duyan Hz. Âdem'e Yüce Allah, Cebrail aracılığıyla birkaç kelime öğretip tövbesini kabul etmiştir. Bu sözlerin ne olduğuna dair ulema arasında ihtilaf vardır. Bir rivayete göre Hz. Âdem "Yâ Rabbi Muhammed aleyhisselâm hürmetine beni affeyle" diye niyazda bulunmuştur. Allah-u Teâlâ, Hz. Âdem'e Muhammed ismini nereden öğrendiğini sormuştur. Hz. Âdem, ismi semada gördüğünü ve buna binaen Yüce Allah'a yakın olduğunu düşünüp böyle dua ettiğini söylemiştir. Hak Teâlâ, Muhammed'in kendi zürriyetinden bir peygamber olduğunu ve insanlığı onun için meydana getirdiğini söyledikten sonra Hz. Âdem'i affetmiştir. Tövbesi kabul olan Hz. Âdem, yüz yıl veyahut üç yüz yıl sevinçten ağlamış, bu gözyaşından gül ve reyhan kokulu otlar bitmiştir.[214]

Hz. Âdem, cennet nimetlerinden mahrum olduğunu dile getirerek Allah-u Teâlâ'dan gönlünü tatmin edecek bir rahmet istemiştir. Allah da bir beyt yaratıp yeryüzüne indirerek ona "Beytü'l-mâmûr" ismini vermiş, sonra Hz. Âdem'e meleklerin arşı tavaf ettiği gibi onun da bu beyti tavaf etmesini emretmiştir.[215] Cebrail'den haccetmenin usullerini öğrenen Hz. Âdem, Hindistan'dan Arafat'a gitmiş ve orada Havvâ ile bir araya gelmiştir. Haclarını yerine getiren Hz. Âdem ve Havvâ önce burada Kâbe'yi inşa

[212] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/74-77; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 125-130.
[213] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/77-78; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 130-132.
[214] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/79; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 133.
[215] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/ 79; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 133.

etmiş daha sonra birlikte Hindistan'a giderek orada yaşam sürmüşlerdir. Bu süre zarfında Hz. Âdem, kırk yıl hac yapmak için Hindistan'dan Kâbe'ye gelmiştir.[216]

Hz. Âdem'in her doğumda ikiz çocuk olmak üzere kırk evladı dünyaya gelmiştir. Bundan sonraki hamileliklerinde ise Havvâ'nın çocukları ya kısa ömürlü ya da eksik uzuvlu olmuştur. Şeytan, durumu öğrenince Hz. Âdem ve Havvâ'nın yanına gelip karnındaki bebeklerinin sağlam ve uzun ömürlü olacağını, dediği gibi bir evlat doğarsa da kendisine bağışlamalarını istemiştir. Doğacak bebeğin ismini ise Abdulharis koymuştur. Fakat Hz. Âdem ve eşi bu söylenileni kabul etmemiş, böylece kendisinden sonra peygamber olacak Hz. Şit dünyaya gelmiştir.[217]

Hak Teâlâ, Hindistan'dan Mekke'ye hac yapmak için geldiği bir vakit Hz. Âdem'e zürriyetinden olacak tüm evlatlarını uykuda göstermiş ve onlardan söz almıştır.[218] Hz. Âdem, zürriyeti içinden peygamber topluluğunu gördüğünde bir peygamberin ağladığını fark etmiştir. Allah-u Teâlâ'ya bu peygamber kim diye sormuş ve onun işlediği bir günah sebebiyle kırk yıldır ağlayan Hz. Dâvud olduğunu öğrenmiştir. Dâvud peygambere acıyarak kendi ömründen kırk yıl ona verilmesini talep etmiştir. Aradan yıllar geçip ölüm zamanı yaklaşınca Hz. Âdem sözünden vazgeçmiştir. Bunun üzerine Yüce Allah, Âdem peygambere bin, Dâvud peygambere yüz sene ömür vermiştir.[219]

Hastalanan ve ölümünün yaklaştığını anlayan Hz. Âdem, Hz. Şit'i vâsi ve halife kılmıştır. Hastalığı iyice ağırlaşan Hz. Âdem, cennetteki zeytin ve zeytinyağından arzulamış ve Hz. Şit'ten Tur Dağı'na giderek onları getirmesini istemiştir. Tur Dağı'nda Allah katından diledikleri verilen Hz. Şit, onları babasına getirmiş, bunlardan yiyen Hz. Âdem şifa bulmuştur. Aradan biraz zaman geçtikten sonra Hz. Âdem tekrar cennet yemişlerinden istemiş fakat onları almaya giden Hz. Şit ellerinde kefen, melekler ve Cebrail'le karşılaşmıştır. Babasının ölüm vaktinin geldiğini anlayan Hz. Şit geri

[216] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/79-80; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 133-134.
[217] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/86-87.
[218] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/90.
[219] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/92-93; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 136-138.

dönmüştür. Âdem peygamberin vefat etmesi üzerine de Cebrail defin işlerini yerine getirmiş, namazını ise Şit peygamber kıldırmıştır.[220]

Yukarıdaki bilgilerin bir kısmı Seyahatnâme'de Havvâ'nın cennetten indirildiği ve Hz. Âdem'le buluştuğu yer Mekke[221] ve Kırlangıç kuşunun o ikisini bir araya getirdiği Kûfe[222] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayete göre Hz. Âdem ve Havvâ cennette zevk içinde yaşarken şeytan, Hz. Havva'nın yanına gelerek ona yasaklı meyveden yemesini telkin etmiş, sonrasında Hz. Âdem'in de bu meyveden yemesiyle mahrem bölgeleri açılmıştır. Olay neticesinde Hz. Âdem ve Havvâ, Cenâb-ı Allah tarafından yeryüzüne gönderilmiş; Hz. Âdem Hindistan'ın Serendip Dağı'na, Havvâ Cidde'ye inzal edilmiştir.[223] Başka bir rivayete göre ise Hz. Muhammed hürmetine dünya âlemi yaratılmış, Hz. Âdem bir habbeyi yeme bahanesiyle yeryüzüne indirilmiştir. Bundan dolayı da Cebrail, Hz. Âdem'e hayatını idame ettirebilmesi için ekin ekmeyi öğretmiştir.[224]

Hz. Âdem ve Havvâ cennetten çıkarılıp yeryüzüne indirilince melekler, Hz. Âdem'in çektiği sıkıntılara üzülerek Cenâb-ı Allah'tan yardım istemiştir. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ Hz. Âdem'e yoldaş olarak bir öküz ve at ihsan etmiştir. Daha sonra ise Hak Teâlâ Hz. Âdem'e bir kırlangıç yollamış, gönderilen bu kırlangıç, bir gün Hindistan tarafına uçarak onun sakalından Havvâ'ya, Havvâ'nın saç telinden de Hz. Âdem'e götürerek Kûfe'de buluşmalarını sağlamıştır.[225]

B-Hz. Şît

Hz. Şît'in hayatına dair bilgiler çoğunlukla İsrâiliyat türü kaynaklardan elde edilmiştir.[226] Hâbil'in ölümünden sonra dünyaya gelen Hz. Şît, insanlığın ikinci atası olarak kabul edilmektedir. Zira o, Hâbil'in öldürülmesi, Kâbil ve evlatlarının da Nûh

[220] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/93; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 140-141.
[221] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/239; 4/275; 10/9-10.
[222] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/239; 4/275-276; 10/9-10.
[223] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/275; 10/9.
[224] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/237-238.
[225] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/239; 3/59; 4/275-276; 10/9-10.
[226] Şinasi Gündüz, "Şît", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/214.

Tûfanı'nda ölmesi hasebiyle âdemoğullarının soyunu devam ettirecektir.[227] Kendisine peygamberlik verilen Hz. Şît'e gelen suhuf sayısı ihtilaflıdır.[228] Genel kabul ise ona elli suhuf verildiği yönündedir.[229] Hz. Âdem'den sonra ikinci peygamber seçilen Hz. Şît bir süre Mekke'de yaşamını sürdürmüş,[230] dokuz yüz on iki yaşında yerine oğlu Enuş'u bırakarak vefat etmiştir.[231]

Kur'an-ı Kerim'de ismi geçmemekle birlikte Seyahatnâme'de hakkında malumat bulunduğu için Hz. Şît'e bu başlıkta yer verilmiştir. Taberî Tarihi'nde yukarıda verilen bilgiler bulunmakta olup rivayet türü bilgilere yer verilmemiştir. Altıparmak Tarihi'nde yer verilen rivayeti ise şöyle özetleyebiliriz: Hz. Şît Mehvâil isminde bir kızla evlenmiştir. Aradan zaman geçtikten sonra kız hamile kalmış ve etrafından "Ey Mehvâil, mübarek olsun. Muhammed (a.s) mübarek nurunu sana emanet eyledi" seslerini duymuştur. Çocuk dünyaya gelene kadar bu durumu insanlardan saklamış, şeytanı ise çocuğa zarar vermemesi için hapsetmişlerdir.[232] Burada bahse konu olan nur, Hz. Âdem'e verilen ondan sonra oğlu Hz. Şît'e geçen ve peygamberlik alameti olan Hz. Muhammed'in (a.s) nurudur.[233]

Seyahatnâme'de yer verilen malumatlar Evliya'nın, Suriye bölgesinde bulunan Hz. Şît makamını ziyaret etmesi ve onun menkıbelerini anlatması[234] ile evliliğine dair rivayetler[235] de ele alınmıştır. Rivayete göre Havvâ ile bir araya gelemeyen Hz. Âdem bir gün uykusunda ihtilam olmuş, yere düşen meni Cenâb-ı Allah'ın emriyle dokuz ay on gün sonra topraktan tıpkı babası gibi Hz. Şît'i vücuda getirmiştir.[236] Sahih olan rivayete göre ise Hz. Şît'in meydana gelişi Hz. Âdem ve eşinin kırlangıç kuşu vasıtasıyla bir araya getirilerek Havvâ'nın hamile kalması ile olmuştur.[237]

---

[227] Gündüz, "Şît", 39/215; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/69.
[228] Gündüz, "Şît", 39/215; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/68.
[229] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/92; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 142.
[230] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/94.
[231] Gündüz, "Şît", 39/215; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/69.
[232] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 142.
[233] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 116.
[234] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/59.
[235] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/271, 280; 10/10.
[236] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/59; 10/10.
[237] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/59.

Hz. Âdem Şam diyarındaki Havrân'da yaşarken insanlığın çoğalması için bir batında ikiz olarak doğan çocuklarını diğer batında doğan çocuklarla çaprazlama evlendiriyordu. Hz. Şît bu tür bir evliliğe karşı çıkarak babasından cennet hurisi istemiş, Hz. Âdem de durumu Cenâb-ı Allah'a anlatarak ondan bir huri talep etmiştir.[238] Hak Teâlâ'nın emriyle Cebrail (a.s) huriyle birlikte içinde incir, nar, üzüm, zeytinin bulunduğu cennet meyvelerinden bir tabağı Hz. Âdem'e getirmiştir.[239] Daha sonra Cebrail, Hz. Şît ve hurinin nikâhlarını kıymış, mehir olarak da ona "lâ ilâhe illallâh Âdem Safiyyullâh" kelamını söyletmiştir.[240]

Rivayete göre Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında Derviş Paşa Şam valisiyken çöl diyarında yedi gün yedi gece süren bir sel meydana gelmiş, dağlar paramparça olup topraklar sürüklenmiştir. Vuku bulan bu selde Hz. Şît'in mezarı da sürüklenip Şam bölgesine kadar gelmiş, ortaya çıkan Şît peygamberin cesedi bin yedi yüz elli yıl bozulmadan kalmıştır. Ardından naaşını görmeye gelenler onu yıkayarak Şam diyarına defnetmişlerdir.[241]

C-Hz. İdrîs

Hz. Âdem ve Hz. Şît'ten sonra gelen ilk peygamber olup[242] Uhnuh ve Hürmüs isimleri onun için kullanılmaktadır.[243] Bu peygamberin doğum yeri hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Bir görüşe göre Babil başka bir görüşe göre Mısır'da doğmuştur. Genel kabul Babil'de doğduğu yönünde[244] ise de Seyahatnâme'de Hz. İdrîs'in doğum yeri Mısır olarak geçmektedir.[245] Kendisine otuz suhuf verilen Hz. İdrîs, ölmeden göğe yükseltilmiştir.[246]

---

238 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/270-271, 280; 10/10.
239 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/271.
240 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/271; 10/10.
241 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/59.
242 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 296; Ömer Faruk Harman, "İdrîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/480; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/80.
243 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/18.
244 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 296.
245 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/11-12, 18-19.
246 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 296; Harman, "İdrîs", 21/479-480; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/80-81.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İdrîs isminin doğrudan geçtiği iki âyet bulunmaktadır.[247] Bunlardan biri Hz. İdrîs'in göğe yükseltilmesine konu olan[248] diğeri ise ismen geçtiği âyettir.[249] Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde Kur'an-ı Kerim'de yer almayan ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Bahse konu olan bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Rivayete göre Hz. Şît'in ölümünden sonra halk, şeriat hükümlerini unutmuş ve fesat çıkarmaya başlamıştı. Hz. İdrîs de peygamberlikle vazifelendirilinceye kadar şeriat hükümlerini bilmeyip akıl yoluyla yeryüzündeki nizamı görerek hakikati bulmuştur. Kendisine peygamberlik verildikten sonra yetmiş iki lisan konuşarak bütün dünyayı etrafında toplamak sûretiyle onları imanla şereflendirmeye vesile olmuştur.[250]

İbn-i Abbas'ın rivayetine göre Hz. İdrîs, sıcak bir günde yeryüzünde dolaşırken güneşi hareket ettiren meleğe dua etmiştir. Durumu öğrenen melek, Hak Teâlâ'dan izin isteyerek Hz. İdrîs'le ünsiyet kurmak için onun yanına gitmiştir. Melekle dost olan Hz. İdrîs, ondan ömrünün uzamasını talep etmiş ve bunun üzerine ikisi birlikte gökyüzüne çıkmıştır. Melek, Azrail ile konuşana kadar Hz. İdrîs'e güneşin yanında durmasını söylemiş ve gidip Azrail'le konuşmuştur. Azrail buna kâdir olmadığını, Hz. İdrîs'in ise güneşin yanına varınca ruhunun alınacağını söylemiş, durum vuku bulunca da Hz. İdrîs vefat etmiştir.[251]

Hz. İdrîs, çokça ibadet eden sâlih bir kimseydi. Azrail (a.s) bu sebeple Hz. İdrîs'e hayranlık duymuş, Cenâb-ı Allah'tan, onunla dostluk kurmak için izin istemiş ve insan şeklinde Hz. İdrîs'in yanına varmıştır. Azrail'in melek olduğunu anlayan Hz. İdrîs, ona "ruhumu almaya mı geldin" diye sormuş, Azrail ise kendisiyle dostluk kurmak amacıyla yeryüzüne indiği karşılığını vermiştir. Bunun üzerine Hz. İdrîs, ölüm acısını tatmak için Azrail'den canının alınmasını talep etmiş, Azrail de bu durumun mümkün olmadığını dile getirmiştir. Sonrasında Hz. İdrîs'in duası üzerine Hak Teâlâ buna müsaade etmiş ve

[247] Meryem 19/56-57; el-Enbiyâ 21/85-86.
[248] "Kitapta İdrîs'i de okuyarak an. Hakikaten o, pek doğru bir insandı ve peygamberdi. Onu üstün bir konuma getirdik." Meryem 19/56-57.
[249] el-Enbiyâ 21/85-86.
[250] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 144.
[251] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 144-145.

Azrail onun canını almıştır. Bir zaman sonra ise Allah'ın dilemesiyle tekrar diriltilmiştir.[252]

Aradan uzun bir süre geçtikten sonra Hz. İdrîs, Azrail'den kendisine cehennemi ve cenneti göstermesini istemiştir. Cenâb-ı Allah'ın müsaadesiyle ona önce cehennem sonra da cennet gösterilmiştir. Hz. İdrîs'in bundan maksadı cennete girip bir daha çıkmamaktır. Nitekim Azrail onu cennete sokunca Hz. İdrîs buradan çıkmak istememiş, Hak Teâlâ'nın izniyle burası onun ebedi yurdu olmuştur.[253]

Seyahatnâme'de yer verilen bilgiler Hz. İdrîs'in doğum yeri kabul edilen Mısır[254] anlatılırken ele alınmış olup onun hakkında fazla malumata yer verilmemiştir. Rivayete göre Hz. İdrîs Hak Teâlâ'nın haber vermesiyle kendisinden sonra Nûh Tûfanı olacağını öğrenmiş, eski şehirdeki kitap ve hazineleri korumak için Heremeyn dağlarını inşa ettirmiştir.[255]

Allah-u Teâlâ Hz. İdrîs'i Mısır halkına peygamber olarak gönderdiğinde ona gökten yemesi için bir sofra indirmiştir. Ondaki balıkları yiyen Hz. İdris, kılçıkları Nil Nehri'ne atmıştır. Bu atılan kılçıklar Nil Nehri'nde canlanınca İdrîs peygamber halkını bu balıkları yemekten men etmiştir.[256] Hz. İdrîs, doğduğu yer olan Mısır'da ölmeden Cenâb-ı Allah'ın huzuruna yükseltilmiştir.[257]

Ç-Hz. Nûh

Kendisine kitap veya suhuf verilmeyen Hz. Nûh, beş büyük peygamberden biridir.[258] Dokuz yüz elli yıllık ömrü[259] süresince peygamber olarak gönderildiği Irak halkını Allah'ın birliğine davet etmiş fakat onların inkârı ile karşılaşmıştır. Bunun neticesinde

---

[252] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/96; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 145.
[253] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/96-97; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 145-146.
[254] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/11-12, 18, 186.
[255] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/338; 10/12.
[256] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/186.
[257] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/313; 10/11-12, 18.
[258] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 178; Ömer Faruk Harman, "Nûh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/226; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/107.
[259] el-Ankebût 29/14; Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 178; Harman, "Nûh", 33/226.

Nûh Tûfanı diye bilinen olay meydana gelmiştir.[260] Tûfan'dan sonra Hz. Nûh ve gemidekiler hariç herkes boğulduğu için nesil onun evlatlarından devam etmiştir. Böylelikle Hz. Nûh, insanlığın ikinci atası kabul edilegelmiştir.[261]

Hz. Nûh, Kur'an-ı Kerim'de hakkında tafsilatlı malumat bulunan peygamberlerden olup ismen kırk üç yerde zikredilmiştir. Ayrıca Kur'an'da Nûh isimli bir sûre yer almakla birlikte yirmi sekiz sûrede de hakkında bilgi verilmiştir.[262] Bu sûreler onun peygamber olarak gönderilişi,[263] kavminin inkârı ve ona yaptıkları eziyet[264] ile Nûh Tûfanı'ndan[265] bahsetmektedir. Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Söz konusu olan malumatı şöyle özetleyebiliriz: Hz. Nûh, peygamber olarak gönderildiği halkını Allah'ın birliğine davet etmiş bunun sonucunda kavminin çeşitli işkence ve inkârına maruz kalmıştır. Bütün bu zorluklar karşısında Hz. Nûh kavminin helak olması için bedduada bulunmuş, Cenâb-ı Allah onun duasını kabul ederek kavmini su ile helak edeceğini bildirmiştir.[266]

Hak Teâlâ tûfandan kurtulması için Hz. Nûh'a kırk yılda yetişen bir ağaç türünden diktirip onunla gemi yapmayı emretmiştir. Bu süre zarfında ise kırk yıl yağmur yağmamıştır. Hz. Nûh'un evindeki tandırdan su çıkmaya başlamasıyla tûfan alameti gerçekleşmiş buna binaen Hz. Nûh, iki yıl içerisinde geminin yapımını tamamlamıştır. Tûfan vakti gelince de Hz. Nûh kendisiyle birlikte bir rivayete göre sekiz, bir rivayete göre yirmi, diğer bir rivayete göre de seksen kişiyle gemiye binmiştir. Ayrıca Âdem peygamberin cesedini ve her cins hayvandan birer çifti alarak gemiye koymuştur. Bu sırada eşek gemiye girerken şeytan, hayvanı kuyruğundan çekerek engel olmaya çalışmış, Hz. Nûh eşeğe "ya mel'un içeri girsene" deyince eşekle birlikte şeytan da

---

[260] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 184-189; Harman, "Nûh", 33/226; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/90-100.

[261] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 188; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/108.

[262] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 175; Harman, "Nûh", 33/226.

[263] el-A'râf 7/59-63; Hûd 11/5-6-25-26; Nûh 71/1-2-23.

[264] el-A'râf 7/64; Yûnus 10/71-73; Hûd 11/27-34; eş-Şuarâ 42/115-117; el-Kamer 54/9.

[265] Hûd 11/36-49; el-Mü'minûn 23/24-29; el-Ankebût 29/14-15; eş-Şuarâ 42/ 118; el-Kamer 54/10-16; Nûh 71/6-21-24-26-28; "Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar!" el-Mü'minûn 23/27.

[266] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/111-113; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 148-149.

gemiye binmiştir. Daha sonra geminin bir köşesinde şeytanı gören Hz. Nûh, onun nasıl içeri girdiğini öğrenerek onu dışarı çıkarmak istemiştir. Hak Teâlâ'nın ona mühlet vermesinin hikmeti üzerine bu fikrinden vazgeçmiş ve şeytana neden küfre düştüğünü sormuş, öğrendiği cevap karşısında ise tövbe etmesini tavsiye etmiştir. Cenâb-ı Allah gemide bulunan Hz. Âdem'in cesedine secde ederse onu affedeceğini söylemiş şeytan da onun dirisine secde etmezken ölüsüne hiçbir şekilde secde etmeyeceğini dile getirerek dönülmez bir küfre düşmüştür.[267]

Tûfan'ın başlamasıyla kırk gün kırk gece yağan yağmurun sonunda her taraf sular altında kalmış, Hz. Nûh'un Ken'an isimli oğlu ve karısı da dâhil herkes boğularak helak olmuştur. Nihayetinde gemi altı ay boyunca yol almış Cudi Dağı'na gelince durmuştur.[268] Bu süreçte geminin içerisinde domuz, fare, kedi artmış ve insanlar bunların çıkardığı pislikten rahatsız olarak durumu Hz. Nûh'a bildirmiştir. Cenâb-ı Allah'ın yardımı sayesinde bu hayvanlar birbirini yiyerek düzen tekrardan tesis edilmiştir.[269] Hz. Nûh gemi dağa oturunca suların çekilip çekilmediğini kontrol etmek için kargayı görevlendirmiş, giden karga geri gelmeyince ona bedduada bulunmuştur. Daha sonra güvercini görevlendirmiş, geri gelen güvercin ona suyun azaldığını haber vermiştir. Bunun neticesinde Hz. Nûh ve gemidekiler buraya yerleşmiştir.[270]

Yukarıdaki bilgilerin bir kısmı Seyahatnâme'de Hz. Nûh'un doğup büyüdüğü yer olan Bağdat bölgesi[271] ve Nûh Tûfanı'ndan sonra yaşamaya başladığı Musul bölgesi[272] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayete göre Hz. Nûh dört yüz yaşlarına gelince Hak Teâlâ ona peygamberlik vermiştir. Yirmi yıl boyunca halkını tevhide davet eden Hz. Nûh'a sadece sekiz kişi inanmış[273] bunun sonucunda Nûh Tûfanı diye bilinen olay gerçekleşmiştir. Tûfan meydana gelmeden önce alamet olarak Kûfe taraflarında bir evin

[267] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/113-116; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 149-150.
[268] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/117; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 151-152.
[269] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/118; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 152.
[270] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/118-119; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 153.
[271] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 4/278.
[272] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 1/56.
[273] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/54-55.

tandırından su çıkmaya başlamış ve kırk gün kadar sürmüştür. Kırk birinci günde Nûh Tûfanı meydana gelmiş ve gemiye binenler dışındaki herkes boğularak can vermiştir.[274]

Hz. Nûh'un gemisi tûfanda ilerlerken Sincar Dağı'na çarparak hasar almış ve geminin içine su dolmaya başlamıştır. Yılan, Hz. Nûh'un yanına gelerek kendisine insan eti verilmesi koşuluyla onları bu durumdan kurtarabileceğini söylemiştir. Hz. Nûh, yılanın şartını kabul etmiş ve gemi su alıp batmaktan kurtulmuştur.[275] Yılan bir süre sonra Hz. Nûh'a gelip sözünü tutması gerektiğini hatırlatmış bunun üzerine Cebrail gelerek onları batmaktan kurtaranın Cenâb-ı Allah olduğunu söylemiştir. Daha sonra ise Cebrail yılanı yakıp külünü savurmuş bu durum neticesinde bit, pire, çıyan, akrep gibi hayvanlar oluşmuştur.[276]

Cenâb-ı Allah'ın emriyle gemide bulunan domuzun burnundan fare meydana gelmiştir. Gemi halkı durumdan rahatsız olup Hz. Nûh'a şikâyette bulunmuştur. Nûh peygamber aslanın arkasını sıvayınca onun burnundan kedi çıkıp tüm fareleri yemiştir.[277]

Hz. Nûh, tûfandan önce hayvanları gemiye bindirirken eşek her içeri girmek istediğinde şeytan onun kuyruğunu tutarak engel olmuştur. Nûh peygamber eşeğe "gel hey mel'un" deyince eşekle birlikte şeytan da içeri girmiş, onu içeride gören Hz. Nûh "sen nasıl içeri girdin" diye sorunca "ey mel'un gir dedin" "etrafta benden başka mel'un da yoktu deyip içeri girdim" demiştir. Bunun üzerine Hz. Nûh ve gemidekiler onu dışarı çıkarmaya çalışmış şeytan ise gemi direğinin tepesine tutunarak tûfandan kurtulmuştur.[278]

Tûfan başladığı sırada Hz. Nûh'un hamile olan eşi korkudan erken doğum yapmış ve çocuk ölü doğmuştur. Tûfan bittikten sonra ise Hz. Nûh bebeği defnetmiş, "bu bölgede doğan her çocuk ve hayvan ikiz olup çoğalsın, sakat olmasın ve burada yaşayanlar

[274] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/278.
[275] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/44-45.
[276] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/45-46.
[277] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/45-46; Bu iki sayfada hayvanlarla ilgili farklı rivayetler de bulunmaktadır.
[278] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/46.

mutlu, uzun ömürlü olsun" diye duada bulunmuştur. Sonraki süreçte bölgede doğan çocukların çoğu ikiz olarak dünyaya gelmiş ve uzun yıllar yaşamıştır.[279]

Nûh Tûfanı kırk gün boyunca devam etmiş, sular durulunca gemi Cudi Dağı'na oturtulmuştur. Orada bulunan halk tüm malzemeleri bir araya getirerek "aşure" denilen aşı meydana getirmiştir. Böylelikle tûfandan kurtuluş günü "aşure" diye isimlendirilmiştir. Nitekim bu kurtuluş neticesinde insanlık tenasül etmiştir.[280]

Hz. Nûh'un oğullarından Ham, Sudan bölgesine yerleşmiş ve bir gün babası onu ziyarete gelmiştir. Nûh peygamber istirahat ederken mahrem bölgesi açılmış ve Ham bu duruma gülerken diğer kardeşleri ise babalarının üzerini örtmüştür. Konuyu öğrenen Hz. Nûh, evlatlarına hayır dua ederken Ham için dünyada "senin ve neslinin yüzü kara ola ve gülünç duruma düşe" diye bedduada bulunmuştur. Denilir ki Ham nesli bundan sebep siyah tenlidir.[281]

D-Hz. Hûd

Güney Arabistan bölgesine gönderilen peygamberlerdendir.[282] Kur'an-ı Kerim'de Âd kavmine peygamber olarak geldiği ve onları Allah'ın birliğine davet ettiği bildirilmektedir.[283] Hz. Hûd'un nerede vefat ettiği konusu ihtilaflıdır.[284] Rivayete göre kavmi helak olan peygamberler, kendisine iman edenlerle birlikte Mekke'ye gelir ve hayatlarını Allah'a ibadet ederek geçirirlerdi.[285] Kavmi helak olunca Hz. Hûd da kendisine inananlarla birlikte Mekke'ye giderek yaşamını burada devam ettirmiştir.[286] Diğer rivayetlere göre ise Hz. Hûd, Yemen[287] veyahut Filistin[288] topraklarında vefat etmiştir.

---

279 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/312-313.
280 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/265; 3/215; 4/311-334; 10/13.
281 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/439-440.
282 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 298; Ömer Faruk Harman, "Hûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/280.
283 Harman, "Hûd", 18/279; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/118.
284 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 302; Harman, "Hûd", 18/280; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/122.
285 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/122.
286 Harman, "Hûd", 18/280; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/122.
287 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 302; Harman, "Hûd", 18/280; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/122.

Hz. Hûd, Kur'an-ı Kerim'de hakkında ayrıntılı malumat bulunan peygamberlerden olup yedi yerde ismen zikredilmiştir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de kendi isminde bir sûre ve gönderildiği kavmin yaşadığı yere nispeten Ahkâf isimli bir sûre yer almaktadır. Bu sûreler onun Âd kavmine peygamber olarak gönderilişi,[289] kavminin onu yalanlaması ve inkâr etmesi[290] ve en sonunda da helak olmasından[291] bahsetmektedir.

Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde Hz. Hûd'la ilgili tafsilatlı bilgiler yer almaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Hûd dünyaya gelince "Muhammed aleyhisselamın nuru senin alnındadır" sesleri her yerden işitilmiş, nihayetinde Hak Teâlâ onu peygamber olarak seçip Âd kavmine göndermiştir.[292] Elli yıl kadar putlara tapan kavmini tevhide davet eden Hz. Hûd'a pek az kimse inanmış, onlar da imanlarını açığa çıkaramamıştır. Bir gün kavmi Hz. Hûd'u öldürmek istemiş, iman edenlerden biri durumu öğrenerek ona haber vermiştir. Bu olay neticesinde Hz. Hûd, kâfirlerin helakı için bedduada bulunmuştur.[293]

Beddua sebebiyle Âd kavminin topraklarına üç yıl kadar yağmur yağmamış ve kuraklık meydana gelmiştir. Bunun üzerine Âd kavminden bir grup yağmur yağması için Mekke'ye giderek kurban kesip Allah'tan yağmur dilemişlerdir. Zira o dönemde inananlar da inanmayanlar da önemli bir işleri olunca Kâbe'ye gidip ihtiyaçlarını orada istemektedir. Bu olay neticesinde Allah-u Teâlâ gökten beyaz, siyah, kırmızı renkli üç bulut göndermiş ve Âd kavminin Mekke'ye gelenlerinden bunlardan birini seçmelerini istemiştir. Kavmin ileri gelenleri siyah bulutu seçmiş nihayetinde şiddetli bir rüzgâr çıkarak yedi gece sekiz gün sürmüş, iman edenler hariç tüm kavim helak olmuştur.[294]

Bu helakın altıncı gününde herkes ölmüş yalnızca Halecan b. Sa'd kalmıştır. Hz. Hûd bu adamın yanına gelerek iman etmesini yoksa diğerleri gibi helak olacağını

---

[288] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 302; Harman, "Hûd", 18/280.

[289] Âraf 7/65; "Bunlara kendilerinden öncekilerin Nûh, Âd ve Semûd toplumlarının, İbrâhim'in kavminin, Medyen halkının ve yıkılıp giden beldeler ahalisinin haberleri gelmemiş miydi? Onlara peygamberleri apaçık delillerle geldiler. Demek ki Allah onlara zulmetmiş değildi, asıl onlar kendilerine zulmetmişlerdi." et-Tevbe 9/70; Hûd 11/50; eş-Şuarâ 26/124.

[290] el-A'râf 7/66-71; Hûd 11/51-53; eş-Şuarâ 26/131-135-138; el-Ahkâf 46/21-23.

[291] el-A'râf 7/72; el-Mü'minûn 23/33-41; el-Ahkâf 46/24-26; ez-Zâriyât 51/42; el-Kamer 54/19-20; el-Hâkka 69/7-8.

[292] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 154.

[293] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/129; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 154.

[294] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/129-133; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 154-155.

söylemiştir. Adam, kendisine azabı getiren meleklerin de helak olması şartıyla iman edeceğini dile getirmiş, bunun üzerine helak olmuştur.[295] Âd kavminden Mekke'de yaşayanlar kavimlerinin başına geleni öğrenince çok üzülmüş ve Allah'a "bizim de ruhumuzu al" demişlerdir. Cenâb-ı Allah onlara şiddetli bir rüzgâr göndererek canlarını almıştır.[296]

Bir rivayete göre Hz. Hûd son haccını yaptıktan sonra Azrail insan şekline girerek elinde elbiseyle onun yanına gelmiştir. Hûd peygamber elbiseyi beğendiğini dile getirince Azrail, isterse onu deneyebileceğini söylemiştir. Elbiseyi giydiğinde ise kendisinin ölüm meleği olduğunu ve giydiği şeyin de kefen olduğunu söyleyerek Hz. Hûd'un canını almıştır. Cebrail ise meleklerle yeryüzüne inip Hz. Hûd'u kefenlemiş ve namazını kılmıştır. Daha sonra onu Safa ile Merve arasına defnetmişlerdir.[297]

Yukarıdaki bilgilerin bir kısmı Seyahatnâme'de Hz. Hûd ziyaretgâhının bulunduğu Mekke[298] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Hûd, Âd kavmini uyarmak için gönderildiğinde kavmi onu yalanlamış ve kimse iman etmemiştir.[299] Bunun üzerine Allah-u Teâlâ şiddetli bir rüzgâr göndererek onları helak etmiştir. Olay neticesinde Hz. Hûd Mekke'ye gelerek yaşamını burada sürdürmüştür.[300]

E-Hz. Sâlih

Kur'an-ı Kerim'de Ashâbü'l-Hicr diye bilinen Semûd kavmine gönderilmiş peygamberlerdendir.[301] Bu kavim Âd kavminden beş yüz yıl kadar sonra yeryüzüne hâkim olmuştur.[302] Fakat Âd kavmi gibi azgınlık edip putlara tapınmaya başlayınca Cenâb-ı Allah, kendilerine peygamberler göndermiş, küfürlerindeki ısrar sebebiyle de

---

295 Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 157.
296 Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 157.
297 Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 157.
298 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/295.
299 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/106; 9/295.
300 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/295.
301 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 302-303; Ahmet Güç, "Sâlih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/32; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/126-127.
302 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/130.

onları helak etmiştir.[303] Kavmi helak olan Hz. Sâlih, bir rivayete göre Mekke'ye yerleşmiş ve orada vefat etmiştir.[304] Diğer rivayete göre ise Filistin Remle yakınlarında hayat sürmüş ve orada vefat etmiştir.[305] Kavmi helak edilen peygamberler hakkındaki rivayet[306] değerlendirildiğinde Sâlih peygamberin Mekke'de vefat ettiğini söylemek daha doğru bir görüş olur.

Hz. Sâlih, Kur'an-ı Kerim'de hakkında tafsilatlı malumat bulunan peygamberlerdendir. Onun hakkında bilgi verilen sûrelerde; Semûd kavmine gönderilişi,[307] halkına istedikleri mucizeyi getirdiği halde onu inkâr etmeleri ve bu sebeple onların helak edilmelerinden bahsedilmektedir.[308]Ayrıca kavminin yaşadığı bölgeye nisbeten Kur'an-ı Kerim'de Hicr isimli bir sûre bulunmaktadır. Altıparmak Tarihi'nde Hz. Sâlih ile ilgili bir malumat ve rivayet bulunmamaktadır. Taberî Tarihi'ndeki rivayetleri ise şöyle özetleyebiliriz: Sâlih peygamber Semûd kavminin en itibarlı ailesinin çocuğuydu. Kavmi ilk zamanlar hak yol üzereyken zamanla putlara tapmaya başlamış, Hz. Sâlih ise bu ortamda çocukluğundan itibaren kendini sakınmış ve tevhit üzerine büyümüştür. Daha sonra Cenâb-ı Allah tarafından kavminin arasından peygamber olarak seçilmiştir. Sâlih peygamber halkını Allah'ın birliğine davet ettiğinde kavmi onu inkâr etmiş, ilerleyen süreçte de peygamberliğinin kanıtı olarak ondan bir mucize istemişlerdir. Hak Teâla onların isteği üzerine mucize olarak sarp kayadan bir deve ve yavrusunu çıkarmıştır. Hz. Sâlih deveyi öldürmemelerini aksi durumda helak olacaklarını onlara bildirmiştir.[309]

Sâlih peygamberin bu söyleminden sonra otuz yıl geçmiş ve kavmi deveyi öldürmediklerini dile getirerek onu yalancılıkla itham etmişlerdir. Peygamberleri onlara deveyi öldürecek çocuğun henüz doğmadığını söylemiş, bunun üzerine kavmi Hz. Sâlih'i yalancı çıkarmak için doğan her çocuğu öldürmeye başlamıştır. Evladı öldürülen

---

[303] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 307-309; Güç, "Sâlih", 36/33; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/129-130.

[304] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 310; Güç, "Sâlih", 36/33; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/134.

[305] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 310; Güç, "Sâlih", 36/33.

[306] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/122-206.

[307] el-A'râf 7/74; Hûd 11/61; en-Neml 27/45.

[308] el-A'râf 7/73-79; Hûd 11/62-66; el-Hicr 15/80-84; el-İsrâ 17/59; eş-Şuarâ 26/141-156; en-Neml 27/45-53; Fussilet 41/17; ez-Zâriyât 51/43-45; el-Kamer 54/31; "Semûd ve Âd, kapılarını çalacak felaketi asılsız saymışlardı. Semûd kavmi çok şiddetli bir depremle helak edildi." El-Hâkka 69/4-5; eş-Şems 91/11-15.

[309] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/135-138.

dokuz aile, kavminin artık çocuk öldürmesine izin vermemiş, nihayetinde deveyi öldürecek olan çocuk dünyaya gelmiştir. Bu olayların üzerinden on iki yıl geçmiş ve kavmi Sâlih peygamberi öldürmek için plan yapmış fakat Cenâb-ı Allah planlarını bozarak onları helak etmiştir. Arkadaşlarının helak olduğunu öğrenen kavmin ileri gelenleri Sâlih peygamberin yanına gelerek onu suçlamış ve deveyi öldürmüşlerdir.[310] Hz. Sâlih kavmine, işledikleri günah sebebiyle helak olacağını bildirmiş ve üç gün sürelerinin olduğunu söylemiştir. Kavminin yüzleri birinci gün sarı, ikinci gün kızıl, üçüncü gün kara olmuş dördüncü gün de ise şiddetli bir sesin gelişi ile inananlar hariç Semûd kavmi helak edilmiştir.[311]

Yukarıdaki malumatın bir kısmı Seyahatnâme'de Sâlih peygamberin mucizesi,[312] bir kısmı da kavminin helakından sonra yerleştiği Şam bölgesi[313] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayete göre Hz. Sâlih peygamber olarak Semûd kavmine gönderildiğinde halkı ona inanmayıp kendisinden çeşit çeşit mucizeler talep ermiştir. Kavmi Hz. Sâlih'ten kayanın içerisinden dişi bir deve ve yavrusunu çıkarıp ondan faydalanmayı istemiş, bunun akabinde ise ona iman edebileceklerini dile getirmişlerdir. Sâlih peygamber o anda dua etmiş, kayanın içinden dişi deve ve yavrusu çıkagelmiştir. Otuz sene bu hayvandan faydalanan halk daha sonra deveyi öldürmüştür. Yavru deve ise onlardan kaçarak Hak Teâlâ tarafından çıkarıldığı kayanın içine girmiş ve o kayadan meydana gelen şiddetli bir ses ile Semûd kavmi helak olmuştur. Rivayet edildiğine göre o bölgede hâlâ kayanın içerisinden ses gelmektedir.[314]

F-Hz. İbrâhim

Yahudilik ve Hristiyanlık için kutsal kabul edilen Hz. İbrâhim[315] İslam dinindeki beş büyük peygamberden biri olup[316] Babil'de dünyaya gelmiştir.[317] Kendisine on suhuf

---

310 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/138-140.
311 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/140.
312 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/69.
313 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/69.
314 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/69; 9/291.
315 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 193; Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/266.
316 Harman, "İbrâhim", 21/269.
317 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 197; Harman, "İbrâhim", 21/269; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/144.

verilerek elçilik ile görevlendirilen İbrâhim peygamber[318] yüz yetmiş beş veyahut iki yüz yaşlarında Filistin topraklarında vefat etmiştir.[319]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim'in hayatına dair oldukça açıklayıcı bilgiler bulunmaktadır. Âyetlerde onun yaratıcıyı araması,[320] hanif olması,[321] peygamber olarak seçilmesi,[322] yaşadığı toplumdaki ibadet edilen putları kırması,[323] Nemrut ile arasında geçen konuşma sonrası ateşe atılması,[324] Hz. İsmâil ile birlikte Kâbe'yi inşa etmesi,[325] Hz. İsmâil'in kurban edilme hadisesi[326] gibi konulardan bahsedilmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de Hz. İbrâhim ismen altmış dokuz yerde zikredilmekle[327] birlikte bu isimde bir sûreye de yer verilmiştir.

Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde Kur'an-ı Kerim'de de kısmen yer alan daha ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Hz. İbrâhim dünyaya geleceği zaman onun memleketinde Nemrut isimli bir hükümdar bulunmaktaydı. Kâhinler tarafından bu hükümdara yakın zamanda vilayetinde bir oğlan çocuğu doğacağı ve saltanatına son vereceği söylenmiştir. Bunun üzerine Nemrut o yıl doğan tüm erkek çocuklarını öldürtmüş fakat annesi tarafından mağaraya saklanılan Hz. İbrâhim hayatta kalmıştır. Mağarada kaldığı on beş ayda Hak Teâlâ'nın hikmetiyle on beş yaşına kadar ulaşmış, aradan geçen süre zarfında da Hz. İbrâhim'in babası onun varlığını Nemrut'a bildirmiştir.[328]

Hz. İbrâhim, eşi Sâre ile evlenince Mısır diyarına göç etmiştir. Memleketine bir erkek ve kadın geldiğini öğrenen Mısır sultanı Sâre'ye tamah etmiş ve onları yanına çağırtmıştır. Hükümdarın huzuruna çıkan Hz. İbrâhim eşi Sâre'yi kardeşi olarak tanıtmak durumunda kalmış, bunun üzerine hükümdar İbrâhim peygamberi dışarı

---

318 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 209; Harman, "İbrâhim", 21/269; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/149-223.

319 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 220; Harman, "İbrâhim", 21/271; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/223.

320 el-Bakara 2/131; el-En'âm 6/75-79.

321 "İbrâhim ne Yahudi ne Hristiyan idi; bilakis o, tek Allah'a inanıp boyun eğmiş birisiydi, müşriklerden de değildi." Âl-i İmrân 3/67.

322 et-Tevbe 9/114; Meryem 19/42-48; el-Enbiyâ 21/52-56.

323 el-Enbiyâ 21/57-60; eş-Şuarâ 26/70-102; es-Sâffât 37/91-92-94-96.

324 el-En'âm 6/80-82; el-Enbiyâ 21/61-69.

325 el-Bakara 2/128.

326 es-Sâffât 37/100-113.

327 Harman, "İbrâhim", 21/267.

328 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/141-143; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 158-160.

çıkararak odada Sâre ile yalnız kalmıştır. Mısır sultanı Sâre'ye el uzatmak istediğinde eli kurumuş ve bu durum üç kere tekrar etmiştir. Rivayet olunur ki bu olay meydana gelirken Hz. İbrâhim Hak Teâlâ'nın hikmetiyle tüm olanları görmüştür. Olay neticesinde hükümdar Hz. İbrâhim ve Sâre'ye ikramlarda bulunarak cariye Hâcer'i de yanlarına vermiş ve onları memleketinden göndermiştir.[329]

Hz. İbrâhim Mısır'dan çıkarak Filistin topraklarına yerleşmiştir. Aradan geçen süre zarfında erzakları biten Hz. İbrâhim, şehre erzak almaya gitmiş fakat dinlenmek üzere durduğu yerde uyuyakalmış, akşam eve eli boş gitmek istemeyince de bir çuvalı toprak ile doldurmuştur. Hz. İbrâhim eve döndükten sonra hanımları çuvaldaki malzeme ile ekmek pişirmiş bunu öğrenen İbrâhim peygamber duruma hayret etmiştir. Bu olayın ardından Allah-u Teâlâ'nın hikmetiyle içinde kum olan çuvalın un ile doldurulduğunu anlamıştır.[330]

Nakledilir ki Hasan-ı Basrî, İbrâhim peygambere inen suhufu okumuş ve şu rivayeti bize haber vermiştir: Cennette tavus kuşları uçmakta olup cennet ehli onları yediği halde tekrardan cana gelmekteydi. Hz. İbrâhim bu olayın hikmetini anlamak için Hak Teâlâ'ya ölüyü nasıl dirilttiğini sormuş bunun üzerine Hak Teâlâ da İbrâhim peygamberden dört kuş alıp onları parçalamasını ve her birini bir dağa koymasını emretmiştir. Daha sonra ise Allah-u Teâlâ'nın emriyle bu parçalar birleşerek tekrar vücuda gelmiştir.[331]

Bir zaman sonra Hz. İbrâhim, hanımı Hâcer ve oğlu Hz. İsmâil'i Mekke'ye yerleştirmiş ve ara sıra onları ziyarete gelmiştir.[332] Yine onları ziyaret edeceği vakit çeşitli rivayetlere göre[333] Allah-u Teâlâ kendisine oğlunu kurban etmeyi emretmiştir. Hz. İbrâhim Allah'ın emrini oğlu Hz. İsmâil'e bildirmiş ve onun teslimiyeti ile karşılaşmıştır. İbrâhim peygamber oğlunu kurban etmek için dağa çıkacağı esnada İblis, onları yolundan alıkoymaya çalışmış fakat başarılı olamamıştır. Hz. İbrâhim oğlu Hz. İsmâil'i kurban edeceği esnada ise defalarca denemesine rağmen bıçak kesmemiştir.

[329] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/155-159; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 169-170.
[330] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/159; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 170.
[331] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/202-203; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 171.
[332] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/163-166; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 171-173.
[333] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/180-181; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 173-174.

Hak Teâlâ, Hz. İbrâhim'e seslenerek kendisine düşen görevi yaptığını bildirmiş ve bir koç ihsan ederek onu kurban etmesini emretmiştir. Tam kurban edileceği esnada koç Mina Dağı'na kaçmış ve yakalanarak orada kurban edilmiştir. Denilir ki Hacılar bu sebepten Mina Dağı'nda kurban kesmektedir.[334]

Rivayet edilir ki Azrail Hz. İbrâhim'in canını alacağı zaman Hak Teâlâ ona, Hz. İbrâhim'i incitmemeyi ve onun rızasını almayı emretmiştir. Bu sebeple Azrail, Hz. İbrâhim'in canını alacağı vakit yaşlı bir adam kılığına girerek onun yanına varmıştır. Hz. İbrâhim bu yaşlıya ikramda bulunmuş fakat adam yaşlılığı sebebiyle kendisine verilen ikramlığı üstüne dökmüştür. Yaşlı adamın hâlini gören Hz. İbrâhim bu durumdan imtina etmiş, o yaşlara gelmeden Allah-u Teâlâ'dan canını almasını dilemiş ve Azrail onun canını almıştır.[335]

Yukarıdaki bilgilerin bir kısmı Seyahatnâme'de esnaflardan bahsedilirken,[336] bir kısmı Evliya Çelebi'nin Urfa'yı ziyareti,[337] bir kısmı Süphan Dağı,[338] bir kısmı Filistin[339] ve Mekke diyarı,[340] bir kısmı da Mısır diyarı[341] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayet olunduğuna göre Hz. İbrâhim doğduğu vakit bütün müneccimler Nemrut'a onun saltanatını bitirecek bir çocuğun dünyaya geldiğini, hemen onu bulup öldürmesi gerektiğini söylemişlerdir. Bunun üzerine Nemrut o gün doğan tüm erkek çocuklarını katlettirmiş ancak Hz. İbrâhim'in annesi oğlunu bir ağaç kovuğunda saklayarak kurtarmıştır. İbrâhim peygamber parmağından akan süt ile de beslenmiş ve büyümüştür.[342]

Yıllar sonra Hz. İbrâhim Urfa şehrinde yaşarken Nemrut tarafından mancınıkla büyük bir ateşe atılacağı esnada Cebrail yanına gelerek onu kurtarabileceğini söylemiş, İbrâhim peygamber ise sığınağının Hak Teâlâ olduğunu ve ancak kendisini, onun kurtarabileceğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah ateşe serin ol emrini

---

334 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/178-187; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 173-178.
335 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/201-202; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 193-194.
336 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/260, 272, 301.
337 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/94.
338 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/96.
339 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/247-249.
340 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/351-352.
341 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/16.
342 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/94; 9/248.

vererek Hz. İbrâhim'i yanmaktan kurtarmıştır.[343] O sırada Hz. İbrâhim ateşe atılırken odun taşıyan insan ve hayvanlara beddua etmiş nihayetinde de onlar taş olmuştur. Bu hayvanlardan katır ise çoğalamamıştır.[344]

Hz. İbrâhim ateşe atılma olayından sonra eşi Sâre ile birlikte Mısır'a gitmiştir. Hükümdar Sâre'yi yanına çağırarak ona sarkıntılık etmiş ve elleri kurumuştur. Bunun üzerine Hz. İbrâhim hükümdara dua etmiş ve elleri normale dönmüş ancak bu durum birkaç kez tekrarlanmıştır. Nihayetinde hükümdar iman ederek onlara hediyeler ve Hz. İsmâil'in annesi olacak cariye Hâcer'i vermiş, Hz. İbrâhim eşleri ile birlikte Mısır'dan ayrılmıştır.[345]

Bir gün Allah-u Teâlâ Hz. İbrâhim'e oğlu Hz. İsmâil'i kurban etmeyi emretmiş bunun üzerine Hz. İbrâhim de oğlunu yanına alarak dağa doğru yola çıkmıştır. O esnada İblis, Hz. İsmâil'in yanına gelerek babasının kendisini öldüreceğini söylemiş, o ise Hak Teâlâ'nın emrine razı geldiğini dile getirmiştir. Dağa ulaşan Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil'in elini ayağını bağlayıp boynunu keseceği anda bıçak kesmemiş ve bu durum üç kez tekrar etmiştir. Hak Teâlâ peygamberinin emrine itaat etmesi sebebiyle Cebrail ile birlikte bir koç göndermiş ve bu hayvan kurban edilmiştir. Bazı müfessirler kurban edilen evladın Hz. İshâk olduğunu dile getirse de sahih olan görüş Hz. İsmâil'in kurban edildiği yönündedir.[346]

Bu olaydan birkaç yıl sonra Hz. İbrâhim ve Hz. İsmâil Kâbe'yi yeniden inşa etmeye başlamıştır. Hz. İbrâhim, hizmeti karşılığında Allah'tan rahmet dilemiş Hak Teâlâ'da açları doyurması koşuluyla ona rahmet vereceğini söylemiştir. Bundan dolayıdır ki Hak Teâlâ Kâbe'yi yaparken artan çamuru dörde bölmesini ve bunları doğu, batı, kuzey ve güneye dağıtmasını emretmiştir. Nitekim çamurun düştüğü her yerde tuz oluşmuş, bu vesileyle de Hz. İbrâhim açları doyurmuş ve rahmete ulaşmıştır.[347]

---

343 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/301; 3/94; 4/96; 9/247.
344 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/94; 4/96.
345 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/16.
346 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/272; 9/351-352.
347 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238, 260; 9/247.

G-Hz. İsmâil

Kur'an-ı Kerim'de ismi zikredilen peygamberlerden olup Hz. İbrâhim'in ilk çocuğudur.[348] Babası tarafından annesi Hâcer'le birlikte Mekke'ye yerleştirilmiş[349] ve orada kendisine Hak Teâlâ tarafından peygamberlik verilerek elli yıl halkını tevhide davet etmiştir.[350] Ömrünü Mekke'de geçiren İsmâil peygamber, yüz otuz yedi yaşında vefat ederek annesi Hâcer'in yanına defnedilmiştir.[351]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İsmâil on iki yerde ismen zikredilmekte[352] ve hayatına dair açıklayıcı bilgiler yer almaktadır. Âyetlerde onun babası tarafından Mekke'ye yerleştirilmesi[353] ve onunla birlikte Kâbe'yi inşa etmesi,[354] kurban edilme hadisesi,[355] kendisine peygamberlik verilmesi[356] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde İsmâil peygamberle ilgili oldukça ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Hz. İsmâil doğduktan bir süre sonra babası tarafından annesi Hâcer ile birlikte Mekke'ye yerleştirilmiştir. Erzakları biten Hâcer evladının susuzluğu ve açlığını gidermek için Safa ile Merve arasında koşuşturmaya başlamış, o sırada "Ya Hâcer, oğlunun yanına gel, Hak Teâlâ oğlunu zayi eylemez. Bir gün gelir ki oğlun bu yerde babasıyla Kâbe-i Şerîfi bina ederler." diye bir ses duymuştur. Oğlunun yanına gelen Hâcer, Cebrail ile karşılamış ve yanından bir su aktığını görmüştür. Başka bir rivayete göre ise Hz. İsmâil ağlayarak topuğunu yere vurmaya başlamış, Hak Teâlâ'nın hikmetiyle yerden su fışkırmıştır.[357] Hz. İbrâhim, hanımı Hâcer ve oğlu

---

348 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 214-319; Ömer Faruk Harman, "İsmâil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/76; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/170.

349 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 214-215; Harman, "İsmâil", 23/78; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/175-177.

350 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 319; Harman, "İsmâil", 23/80; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/234.

351 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 220-321; Harman, "İsmâil", 23/80; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/235.

352 Harman, "İsmâil", 23/77.

353 İbrâhîm 14/37.

354 el-Bakara 2/127-128.

355 es-Sâffât 37/102-113.

356 el-En'âm 6/86-89; Meryem 19/45.

357 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/164-165; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 172-173.

İsmâil'i Mekke'ye bıraktıktan sonra ara sıra onları ziyaret etmiş, yine yanlarına uğradığı bir zaman Allah-u Teâlâ kendisinden oğlu Hz. İsmâil'i kurban etmesini istemiştir.[358]

Bir gün Hz. İbrâhim tekrar oğlunu ziyarete gelmiş ve ona Kâbe'yi inşa etmeleri için Allah-u Teâlâ'nın emir buyurduğunu söylemiştir. Kâbe'nin yeri Nûh Tûfanı'nda kaybolduğu için çeşitli rivayetlere göre belirlenerek tekrardan inşa edilmiş ve Hac ibadeti yerine getirilmeye başlanmıştır.[359]

Hz. İsmâil'e dair bilgilerin bir kısmı Seyahatnâme'de İblis'in eşkâli,[360] bir kısmı Mekke diyarı,[361] diğer bir kısmı da zemzem suyunun çıkışı[362] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayet edildiğine göre Hz. İbrâhim, hanımı Hâcer ve oğlunu daha beşikte iken Mekke çöllerine bıraktığında Hz. İsmâil çok ağlamış ve onun gözyaşları yere düşerek iki pınar oluşturmuş, Cürhümlüler de bu suya zemzem ismini vermiştir. Fakat kuvvetli görüş Hz. İsmâil'in susuzluk ve açlıktan debelendiği sırada topuğunu yere vurması ve oradan iki pınar çıkması yönündedir. Su o kadar çok akmıştır ki Hz. İsmâil boğulacağı esnada annesi Hâcer yanına gelerek onu kurtarmış ve Cenâb-ı Allah'a hamd etmiştir.[363]

Bir gün Allah-u Teâlâ Hz. İbrâhim'e oğlu Hz. İsmâil'i kurban etmeyi emretmiş bunun üzerine Hz. İbrâhim oğlunu yanına alarak dağa doğru yola çıkmıştır. O esnada İblis Hz. İsmâil'in yanına gelerek babasının kendisini öldüreceğini söylemiş, Hz. İsmâil ise Hak Teâlâ'nın emrine razı geldiğini dile getirmiştir.[364] Ardından şeytana taş atarak onu kör etmiş, bundan dolayı Mina'da şeytan taşlanır hâle gelmiştir.[365] Bu olaydan sonra dağa ulaşan Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil'in elini ayağını bağlayıp boynunu keseceği anda bıçak kesmemiş ve bu durum üç kez tekrar etmiştir. Hak Teâlâ peygamberinin emrine itaat

[358] Taberî ve Altıparmak Tarihleri'nde geçen Kurban faslına Hz. İbrâhim başlığında detaylı bir şekilde yer verildiği için tekrara düşmemek adına burada konuya sadece değinilmiştir.
[359] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/187-193; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi,* 184-186.
[360] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/331.
[361] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/351-352.
[362] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/376.
[363] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/376.
[364] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/351.
[365] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/331.

etmesi sebebiyle Cebrail ile birlikte bir koç göndermiş ve Hz. İsmâil yerine bu hayvan kurban edilmiştir.[366]

Ğ-Hz. İshâk

Hz. İbrâhim'in ikinci çocuğu olup hanımı Sâre'den doğmuştur.[367] Babasının vefatından sonra Şam ve Kenan topraklarına peygamber olarak görevlendirilen[368] Hz. İshâk, ömrünü burada geçirmiş ve yüz altmış-yüz seksenli yaşlar arasında vefat ederek babasının yanına defnedilmiştir.[369]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İshâk on yedi yerde ismen zikredilmekte[370] ve hayatına dair sınırlı da olsa bilgiler bulunmaktadır. Âyetlerde onun evlat olarak müjdelenişi,[371] kendisine vahiy gönderilişi,[372] ahlâk ve kişiliğine dair[373] konulardan bahsedilmektedir. Altıparmak Tarihi'nde Hz. İshâk ile ilgili bir malumat ve rivayet bulunmamaktadır.[374] Taberî Tarihi'ndeki rivayetleri ise şöyle özetleyebiliriz: Hz. İbrâhim eşi Sâre'nin bir oğlu olması için dua etmiş, Allah-u Teâlâ da Lût kavmini helak etmeye giden melekleri aracılığıyla onlara bir oğul müjdelemiş ve ismini İshâk koymalarını, ondan olacak çocuğun adının da Yâkub olmasını istemiştir.[375] Hz. İshâk evlendikten sonra İs ve Yâkub adında iki evladı dünyaya gelmiştir. Hz. İshâk çocuklarından en çok İs'i, hanımı ise Yâkub'u sevmiştir. Bir gün İshâk peygamber İs'ten kendisine bir av eti getirmesini istemiş ve ona peygamberlik için dua da bulunacağını söylemiştir. Hanımı bu konuşmayı duyunca oğlu Yâkub'u av için görevlendirmiş, o da av hayvanını kızartıp babasına getirmiştir. Gözleri görmeyen Hz. İshâk bu eti yemiş ve oğlunun

366 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/351-352.

367 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 321; Ömer Faruk Harman, "İshâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/519; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/239.

368 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 321; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/240.

369 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 322; Harman, "İshâk", 22/521; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/241.

370 Harman, "İshâk", 22/521.

371 Hûd 11/69-73; "İyi insanlardan (seçilmiş) bir peygamber olarak ona İshâk'ı da müjdeledik. Ona ve İshâk'a bereketler indirdik. Onların soyu içinde iyisi bulunduğu gibi açıkça kendine kötülük edeni de olacaktı." es-Sâffât 37/112-113.

372 en-Nisâ 4/163.

373 el-En'âm 6/84; İbrâhîm 14/39; Meryem 19/49; el-Enbiyâ 21/72-73; el-Ankebût 29/27; es-Sâffât 37/113; Sâd 38/45-47.

374 Hz. İshâk'tan Hz. Muhammed'e gelinceye kadar ki peygamberler hakkında Altıparmak Tarihi'nde bir malumat bulunmamaktadır.

375 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/168-173.

peygamberliğine dair Hak Teâlâ'ya dua etmiştir. Daha sonra İs avla birlikte gelmiş, babası ise İs'in değil de Yâkub'un kurbanını yediğini anlamıştır.[376]

Hz. İshâk'a dair bilgiler Seyahatnâme'de Sıfet şehri ve onun ziyaretgâhı anlatılırken ele alınmıştır. Hz. İshâk, Sıfet şehrinde yaşamış, daha sonra Kudüs'e gitmiş ve yüz altmış yaşında burada vefat etmiştir. Kabri ise Kudüs yakınlarındaki Halîlü'r-Rahmân'dadır. Rivayet edildiğine göre ona yüz süren insanlar üzüntülerinden kurtulmaktadır.[377]

H-Hz. Lût

Hz. İbrâhim'in yeğeni olup ona ilk inananlardandır. Hz. Lût, amcası İbrâhim peygamberle birlikte Babil'den Filistin'e göç etmiş ardından kendisine peygamberlik verilerek Sedum halkına gönderilmiş[378] ve onların arasında yirmi dokuz yıl kalmıştır.[379] Kavminin helakından sonra Şam'a doğru yola çıkmış, vefat edinceye kadar da Şam-Filistin topraklarında yaşamıştır. Hz. Lût'un kabri amcası İbrâhim peygamberin defnedildiği yere yakındır.[380]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lût yirmi yedi yerde ismen zikredilmiş olup hayatına dair ayrıntılı malumat bulunmaktadır.[381] Âyetlerde onun peygamber olarak seçilmesi,[382] kavminin içine düştüğü sapıklık yüzünden helak edilmesi[383] gibi konulardan bahsedilmektedir. Taberî Tarihi'nde Hz. Lût hakkında tafsilatlı bilgi bulunmaktadır. Bahse konu olan rivayetleri ise şöyle özetleyebiliriz: Lût kavmi kadınları bırakarak erkeklere tamah etmiş ve sapkınlıkta birçok kavmi geride bırakmıştır. Hz. Lût, kavmini defalarca uyarmasına rağmen halkı ona inanmayıp aşırılıklarına devam etmiş, bu duruma dayanamayan Lût peygamber Allah-u Teâlâ'dan yardım istemiştir. Hak Teâlâ

---

376 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/205-206.

377 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/216; 10/247.

378 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 311; Ömer Faruk Harman, "Lût", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/228; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/245-246.

379 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/248.

380 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/258.

381 Harman, "Lût", 27/228.

382 el-En'âm 6/86; el-Enbiyâ 21/74.

383 el-A'râf 7/80-83; Hûd 11/69-70-74-83; el-Hicr 15/58-62-65-74; eş-Şuarâ 26/160-169; en-Neml 27/54-56; el-Ankebût 29/28-32; el-Kamer 54/33-39; "Elçiler "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamayacaklar. Sen gecenin bir vaktinde ailenle birlikte yola çık. Eşin hariç, sizden hiçkimse geride kalmasın. Çünkü onların başına gelecek olan, şüphesiz onun başına da gelecektir. Onlar için belirlenen zaman, sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi? dediler." Hûd 11/81.

peygamberinin duası üzerine onları helak etmek için Cebrail, Mikail, İsrafil'i (a.s) görevlendirmiştir. Melekler önce insan sûretine girip İbrâhim peygambere uğramış, ardından Lût kavmini helak etmek için Sedum bölgesine yönelmiştir. Hz. Lût'un evine üç erkek misafir geldiğini öğrenen kavmi hemen oraya varmış ve bu adamların kendilerine verilmesini istemiştir. Lût peygamber bunun yerine onlara kızlarını vermeyi dilediyse de sapkın kavmi bu teklifi kabul etmemiştir. Hz. Lût'un evine gelenler, misafirlere el uzatmaya kalkıştıklarında Cebrail'in yüzlerine üflemesiyle kör olmuşlardır. Gözlerini tutarak evden ayrılan kişiler, halkına Lût peygamberin ve misafirlerinin bir cadı olduğunu ve onları bu hâle getirdiklerini söylemiştir. Bunun üzerine kavmi Hz. Lût'u öldürmek için plan yaptıkları esnada misafirler peygambere; kendilerinin melek olduğunu, kavmini helak etmek için geldiklerini ve ona inananlarla birlikte kendisinin sabaha kadar şehirden ayrılmasını istemiştir. Ardından Lût kavmini helak etmişlerdir.[384]

Seyahatnâme'de Hz. Lût'a dair bilgiler kavminin helak edildiği bölge[385] ve onun kabri[386] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Lût kavmini tevhide davet ettiğinde kırk yılda üç kişi ancak iman etmiştir. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah, Lût kavmini yaptıkları sapkınlık yüzünden melekleri aracılığıyla helak etmiş ve onları Lût Gölü'ne dökmüştür. Rivayet olunduğuna göre Emevîler döneminde bu bölgede binlerce ölü bulunmuştur.[387]

I-Hz. Ya'kûb

Filistin'de doğan Hz. Ya'kûb, İshâk peygamberin oğludur. Babasından sonra peygamber olarak İsrâiloğulları'na gönderilmiştir. Fakat Yahudiler onu üç atadan biri kabul etmektedir.[388] Kendisi elli yıl kadar halkını Allah'ın birliğine davet etmiş, yüz

[384] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/168-178.
[385] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74-75.
[386] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/251.
[387] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74-75; 9/251.
[388] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 322-323; Ömer Faruk Harman, "Ya'kûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/274; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/263-265.

kırk yedi yaşında da vefat etmiştir.[389] Hz. Ya'kûb'un on iki oğlu dünyaya gelmiş, bunlar İsrâiloğulları soyunu devam ettirmiştir.[390]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Ya'kûb on sûrede on altı defa ismen zikredilmiş olup hayatına dair ayrıntılı malumat bulunmakta,[391] ona ait bilgilerin bir kısmı da Yûsuf Sûresi'nde yer almaktadır. Âyetlerde onun evlat olarak müjdelenişi,[392] peygamber olarak görevlendirilmesi,[393] oğullarına nasihatleri,[394] peygamberliğini kabul etmenin inanç esaslarından olması,[395] İsrâiloğulları'nın ona nispet edilmesi[396] ve Hz. Yusuf'la kavuşması[397] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Ya'kûb hakkında tafsilatlı bilgi bulunmaktadır. Bahse konu olan rivayetleri şöyle özetleyebiliriz: Hz.Ya'kûb, kardeşi Ays b. İshâk yerine peygamber olarak seçildiğinde Ays ona düşmanlık etmeye başlamıştır.[398] Bunun üzerine Ya'kûb peygamberin annesi, oğluna Şam'a gidip dayısının kızıyla evlenmesini söylemiştir. Hz. Ya'kûb da dayısının yanına giderek küçük kızı Râhil'i istemiştir. Dayısı yedi yıl koyunlarını gütmek şartıyla ona kızını vereceğini söylemiş fakat yedi yılın sonunda büyük kızı Leyyâ'yı vermiştir. O, bir yedi yıl daha koyun güderek küçük kız Râhil ile de evlenmiştir.[399] Yıllar sonra Hz. Ya'kûb kardeşi Ays b. İshâk'la bir araya gelmiş fakat aralarında geçen kıskançlık sebebiyle tekrar yolları ayrılmıştır.[400]

Seyahatnâme'de Hz. Ya'kûb'a dair bilgiler onun Filistin'de yaşadığı bölge[401] ve oğlu Hz. Yûsuf'u görmek için gittiği Mısır diyarı[402] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayet olunduğuna göre kavmi, peygamber olarak seçilen Hz. Ya'kûb'dan mucizeler istemiş

---

389 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 325; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 1/267.
390 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 323; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 1/264.
391 Harman, "Ya'kûb", 43/275.
392 Hûd 11/71.
393 en-Nisâ 4/163; Meryem 19/49; el-Enbiyâ 21/72-73; el-Ankebût 29/27.
394 el-Bakara 2/132.
395 el-Bakara 2/136; Âl-i İmrân 3/84.
396 Âl-İ İmrân 3/93.
397 "Müjdeci gelince gömleği yüzüne koyar koymaz Ya'kûb tekrar görür hale geldi. Dedi ki: "Ben size Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim demedim mi?" Yûsuf 12/96.
398 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/205-206.
399 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/206-207.
400 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/208-210.
401 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/212, 215, 222, 248.
402 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/251, 499-500.

fakat bunları gördükleri hâlde ona inanmamıştır. Bunun üzerine Hz. Ya'kûb, onlara bedduada bulunmuş ve hepsi hastalığa yakalanmıştır. Durum böyle olunca halk, Hz. Ya'kub'un yanına gelip iyileşebilmeleri için Hak Teâlâ'ya dua etmesini istemiş ve ona iman edeceklerini dile getirmiştir. Hz. Ya'kûb kavmi için dua da bulunmuş, Rabb'i de kendisine on oğlunun birer su kuyusu açmasını emretmiştir. Daha sonra bu sulardan içen kavim iyileşerek ona iman etmiştir.[403]

Hz. Ya'kûb âmâ olmadan önce Nâblîs bölgesinde kendi adıyla anılan bir kuyu açmıştır. Bu sudan kırk elli gün içen hastalar şifa bulmuştur.[404] Yıllar sonra Hz. Ya'kûb, oğlu Yûsuf'tan ayrıldıktan sonra kırk yıl boyunca Sıfet bölgesindeki bir mağarada ağlamış ve gözleri kör olmuştur. Öyle ki onun gözyaşından kayalar ikiye ayrılmıştır.[405]

Ya'kûb peygamber oğlu Hz. Yûsuf'un yanına giderken Ayn-ı Şems ve Fermâ şehirlerine uğramış fakat halkının onlara ihtiram göstermemesi ve ikramda bulunmaması üzerine bu şehirlere beddua etmiş, daha sonra buralar yıkılmıştır.[406] Yolculuğuna devam eden Hz. Ya'kûb Feyyûm şehrine ulaşarak Hz. Yûsuf'a kavuşmuş ve bunun neticesinde kör olan gözleri açılmıştır. Yûsuf peygamber sevincinden elli deve kurban edip doksan köle âzâd etmiştir. Feyyûm şehrinde on altı yıl kalan Hz. Ya'kûb burada vefat etmiş, vasiyeti üzerine de Filistin topraklarına gömülmüştür.[407]

İ-Hz. Yûsuf

Hz. Ya'kûb'un oğlu olan Hz. Yûsuf, Hak Teâlâ tarafından kendisine peygamberlik verilerek İsrâiloğulları'na gönderilmiştir.[408] Nübüvveti süresince Mısır'da yaşayan Hz. Yûsuf, yüz on veyahut yüz yirmi yaşında vefat etmiş ve buraya gömülmüş ancak

403 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/212.
404 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/222.
405 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/215, 248.
406 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/251.
407 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/58; 9/248; 10/17, 251, 499-500.
408 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 325; Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/1; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/271.

vasiyeti üzerine kardeşleri Mısır'dan ayrılırken onun naaşını yanlarına alarak el-Halîl'e defnetmiştir.[409]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yûsuf yirmi yedi âyette ismen zikredilmiş olup hayatına dair oldukça ayrıntılı malumat bulunmakta, ayrıca onun hayatını anlatan kendi isminde bir de sûre yer almaktadır.[410] Âyetlerde onun peygamber olarak seçilmesi,[411] nübüvvetine dair rüya görmesi,[412] kardeşlerinin kıskançlık sebebiyle onu kuyuya atması ve köle olarak satılması,[413] Mısır Azîzi'nin hanımıyla arasında geçen olay sonucu zindana atılması,[414] ardından kralın rüyasını yorumlaması,[415] Mısır'a hükümdar olması[416] ile kardeşleri ve babasıyla kavuşması[417] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Yûsuf hakkında oldukça tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Ya'kûb'un kız kardeşlerinden biri Kenan diyarına gelince yeğeni Hz. Yûsuf'u görmüş ve ona karşı ünsiyet beslemiş, onun yetiştirilmek üzere kendisine verilmesini talep etmiştir. Hz. Ya'kûb bu teklifi kabul etmiş ve Hz. Yûsuf yaklaşık iki yıl halasının yanında kalmıştır. Oğlunun hasretine dayanamayan Ya'kûb peygamber, kardeşine giderek onu tekrardan yanına almak istemiştir. Fakat kardeşi, Yûsuf peygamberin biraz daha yanında kalması için bir plan yapıp onu hırsızlıkla itham etmiştir. Bundan dolayı o iki yıl daha halasıyla ikamet etmiştir. Zira Peygamber zamanına kadar hırsızlık yapan kişi köle olarak alıkonulabildiği için Hz. Yûsuf da bu sebepten halası tarafından alıkonulmuştur. Hz. Ya'kûb kardeşinin vefatı üzerine oğlunu yanına alabilmiştir.[418]

Kardeşleri tarafından kuyuya atılan Hz. Yûsuf, bir kervanda bulunanlar aracılığıyla kuyudan çıkarılmış ve satılmak üzere şehre götürüledurmuştur. Kervan, annesinin

---

409 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 338-339; Harman, "Yûsuf", 44/3; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/300.

410 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 326; Harman, "Yûsuf", 44/4.

411 el-Mü'min 40/34.

412 "Bir gün Yûsuf, babasına demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm…" Yûsuf 12/4-7.

413 Yûsuf 12/8-20.

414 Yûsuf 12/21-42.

415 Yûsuf 12/43-49.

416 Yûsuf 12/50-57.

417 Yûsuf 12/58-101.

418 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/211-212.

mezarlığının yanından geçerken Hz. Yûsuf deveden inip onu ziyaret etmiştir. Durumu fark eden kervandakiler Hz. Yûsuf'un kaçtığını düşünerek onu darp etmiş, o anda şimşekler çakmaya tûfan kopmaya başlamıştır. Neredeyse helak edilme durumuna gelen kervan, Hz. Yûsuf'a yaptıkları muamele sebebiyle başlarına bu musibetin geldiğini anlamış ve ondan af dilemiştir. Hz. Yûsuf özürlerini kabul edince her şey normale dönmüştür.[419]

Hz. Yûsuf, Mısır hükümdarının rüyasını yorumlayınca onun emiri tayin edilmiş ve devlet işleri ile ilgilenmiştir. Yedi yıllık kıtlık dönemi geldiğinde halk Hz. Yûsuf'a gelmiş ve ondan yardım talep etmiştir. Hz. Yûsuf da Allah-u Teâlâ'ya niyazda bulunmuştur. Hak Teâlâ, Cebrail aracılığıyla "Ben onun cemalini görmeyi kırk güne kadar bunlara nimet eyledim" buyurmuştur. Bunun üzerine Hz. Yûsuf halkı bir yere toplamış ve onlara cemalini göstermiş, insanların karınları bu vesileyle doymuştur. Aynı zamanda bu halk Hz. Yûsuf'a bir âmâ oğlan getirmiş ve ondan çocuğun gözlerini açmasını istemiştir. Hz. Yûsuf hemen Cenâb-ı Hakk'a dua etmiş ve oğlanın gözleri açılmış, onun cemalini görmekle de karnı doymuştur.[420]

Yûsuf peygamberin kardeşleri Mısır'a gelip ikinci defa ondan yardım istediklerinde küçük kardeşleri Bünyamin alıkonulmuş ve onlar babalarının yanına dönmüştür. Hz. Ya'kûb bu durum öncesinde rüyasında ölüm meleğini görmüş ve ona oğlu Hz. Yûsuf'un canını alıp almadığını sormuştur. Azrail de Yûsuf peygamberin canını almadığını söylemiştir. Bunun üzerine Hz. Ya'kûb, Hz. Yûsuf'un ölmediğini anlamış ve oğullarından Mısır'a gidip iki kardeş hakkında haber öğrenmelerini istemiştir.[421]

Hz. Ya'kûb Mısır'a geldiğinde melik, onun belinden bir nur çıktığını ve göğe direk olduğunu rüyasında görmüştür. Daha sonra Hz. Ya'kûb'un hak peygamber olduğunu anlayarak ona iman etmiş ve Hz. Yûsuf'u övmüştür.[422]

Seyahatnâme'de Hz. Yûsuf'a dair bilgiler Ba'albek Kalesi,[423] Mısır diyarında yaşadığı[424] ve vasiyeti üzerine Filistin'e defnedildiği bölge[425] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayet

[419] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/221.
[420] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/250.
[421] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/263.
[422] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/269.

olunduğuna göre kardeşleri Hz. Yûsuf'u kuyuya atmış ve babalarına onu kurt yedi demiştir. Kuyudan su almak için yol kenarında duran bir kervan onu bulup pazarda köle olarak satmak üzere yanlarına almıştır. Kervan sahipleri onun için yüksek meblağ isteyince Hz. Yûsuf'u kimse almamış nihayetinde Mısır azizi bu parayı ödeyerek onu satın almıştır. Mısır azizinin hanımı Hz. Yûsuf'a âşık olup ona meyledince Hz. Yûsuf kendini sakınmış, bunun üzerine Züleyhâ ona iftira da bulunmuştur. Bu sebeple Hz. Yûsuf hapsedilmiş ve uzun yıllar zindanda kalmıştır.[426] Onunla birlikte zindana atılan iki genç birer rüya görmüş, Hz. Yûsuf'tan onları yorumlamasını istemiştir. Bunlardan biri rüyasında kuşların başından ekmek yediğini görmüş ve bu onun asılacağına yorumlanmıştır. Nitekim rüya yorumları denildiği gibi çıkmış ve Hz. Yûsuf bu nitelemeyle meşhur olmuştur. Daha sonra Mısır meliki bir rüya görmüş, Hz. Yûsuf zindandan çıkarılarak onun rüyasını tabir etmiştir. Yoruma göre onun mülkünde yedi sene kıtlık olacağı söylenmiş bu nedenle melik, Hz. Yûsuf'u emir olarak görevlendirmiş ve kıtlığı kontrol etmek için ambarlar inşa ettirmiştir. Melik vefat ettikten sonra da Hz. Yûsuf, Mısır'a hükümdar olmuştur.[427]

Kıtlık yıllarında Hz. Yûsuf'un kardeşleri Kenan diyarından Mısır'a erzak almak için gelmiştir. Hz.Yûsuf onları tanımış fakat onlar kardeşlerini tanıyamamıştır. Hz. Yûsuf kardeşlerinin heybelerine bol bol erzak doldurtmuştur. İkinci sefer geldiklerinde ise Hz. Yûsuf ana bir kardeşi Bünyamin'i alıkoymak için erzaklarının arasına altın tas koydurmuş ve onu hırsızlıkla itham ederek yanında kalmasını sağlamak istemiştir. Kardeşlerden Yahûda bu duruma karşı çıkıp hiddetlenmiş ve zamanında Yûsuf'a yapılanları anlatarak babasının ayrılığa dayanamayacağını ve Bünyamin'in kendilerine verilmesini istemiştir. Bu esnada Hz. Yûsuf oğluna, Yahûda'nın yanına gidip fark ettirmeden vücuduna dokunmasını istemiştir. Zira Ya'kûb oğulları birbirlerine dokunduğunda sinirleri yatışmaktadır. Bu hâl üzere Bünyamin'in alıkonulmasına engel olamayan Yahûda, kardeşleri ile birlikte Kenan iline dönmüş, Hz. Yûsuf da kardeşini yanına çağırarak ona gerçekleri anlatmıştır. Kenan diyarına varan kardeşler yaşadıklarını babalarına anlatınca onunla birlikte tekrar Mısır'a dönmüştür. Hz. Ya'kûb,

---

423 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/58.
424 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/17-18, 165, 499-500, 503, 506-507.
425 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/248-249.
426 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/58; 10/17-165, 506-507.
427 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/58; 10/17, 165, 507.

oğlu Yûsuf'a kavuşunca gözleri açılmıştır. Bunun üzerine Hz. Yûsuf elli deve kurban edip doksan çocuk köle âzâd etmiş ve Hz. Ya'kûb ile Feyyûm şehrinde yaşamıştır.[428]

Rivayet edilir ki Hz. Yûsuf'un duasıyla Hak Teâlâ yeryüzüne on bereket vermiş, bunun dokuzunu Mısır'a birini dünyaya taksim etmiştir. Daha sonra kırk yaşında onu peygamber seçmiştir. Otuz yaşlarında ise Hz. Yûsuf, Mısır'dan ayrılarak Feyyûm şehrini inşa ettirmiştir. Yûsuf peygamber, Feyyûm limanına toprak taşırken Allah-u Teâlâ, Cebrail'e "Yetiş yâ Cibrîl, Yûsuf'uma imdâd eyle" diye emretmiş, o da şimşek gibi Feyyûm denizine vararak gökyüzünden toprak getirmiştir.[429] Bu denizin olduğu yerde yaşayan halk Hz. Yûsuf'a zorluk çıkarmış ve onun bedduasını almıştır. Bu nedenle o bölgedeki hayvanlar ve insanlar boğulmuş, suyu zehirli hâle gelmiştir. Rivayete göre bu zamanda dahi denizdeki balıklar, boğulan hayvan ve insanların sıfatında olup bunların bazıları ölü olarak kıyıya vurmaktadır.[430]

Vefatından önce Hz. Yûsuf, naaşının bir sandukaya konularak Heremeyn dağları önünden Nil Nehri'ne bırakılmasını emretmiş ve "Zaman ola benim sahibim vardır" diye de vasiyet etmiştir. Dârim ibn Reyyân ve Hz. Yûsuf'un kardeşleri sözü edilen bu vasiyeti yerine getirmiştir. Aradan geçen zaman sonra Hz. Süleymân ve cinleri bu bölgede tahtıyla uçarken onlardan biri Hz. Yûsuf'un sandukasının Nil Nehri'nde olduğunu söylemiştir. Hz. Süleymân, cinlerine emrederek onu buldurmuş ve naaşını Kudüs'te babasının yanına defnettirmiştir.[431]

J-Hz. Eyyûb

Şam bölgesine gönderilen peygamberlerdendir.[432] Hz. Eyyûb'ün nesebi hakkında ulema ihtilafa düşmüşse de tercih edilen görüş baba tarafından Hz. İbrâhim'in soyuna dayandığı yönündedir. Anne tarafından ise Lût peygamberin soyuna dayanmaktadır. Hanımı da Hz. Ya'kûb veyahut Hz. Yûsuf'un soyundandır. Aynı zamanda Eyyûb

[428] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/58; 10/17, 499-500.
[429] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/17, 502-503.
[430] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/502-503.
[431] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/248-249; 10/18, 500.
[432] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 349; Ömer Faruk Harman, "Eyyûb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/16; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/306.

peygamber, Hz. Ya'kûb ve Hz. Yûsuf'la aynı dönemde peygamberlik yapmıştır.[433] Allah-u Teâlâ kendisine çokça mal ve çocuk vermiş, imtihanı da bu yönde olmuştur.[434] Bazı tarihçiler evlatlarından Bişr isimli oğlunun Kur'an'da zikredilen Zülkifl (a.s) olduğunu söylemektedir.[435] Hz. Eyyûb'un kaç yaşında vefat ettiği ihtilaflıdır. Doksan üç, iki yüz ve iki yüz on yaşında vefat ettiği rivayetler arasındadır.[436] Yetmiş veyahut seksen yıl bolluk, on sekiz yıl hastalık, yetmiş yıl darlık içinde yaşadığı düşünüldüğünde bu tarihin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.[437] Kabri ise Şam-Beseniye'de yer almaktadır.[438]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Eyyûb dört yerde ismen zikredilmiş olup hayatına dair az da olsa malumat bulunmaktadır.[439] Âyetlerde ona vahiy gönderilmesi,[440] doğru yola erdirilmesi,[441] malı, evladı ve hastalığı sebebiyle imtihan edilmesi[442] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Eyyûb hakkında tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır. Bahse konu olan rivayetleri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Eyyûb çokça ibadet eden, Allah-u Teâlâ'nın nimetini arttırdığı bir kuldu. Şeytan tıpkı Hz. Âdem'e haset ettiği gibi Hz. Eyyûb'e de haset etmiş, Hak Teâlâ'dan ona musallat olmak için izin istemiştir. Allah-u Teâlâ'nın müsaade vermesiyle şeytan önce Hz. Eyyûb'ün malını helak etmiş, onun elinde hiçbir şey kalmamıştır. Sonra da onun evlatlarına musallat olmuş ve onların bulunduğu yeri sarsarak vefat etmelerine sebebiyet vermiş, ardından Hz. Eyyûb'e Allah-u Teâlâ'nın deprem sonucu çocuklarının canını aldığını söylemiştir. Eyyûb peygamber bu kişinin

---

433 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 345; Harman, "Eyyûb", 12/16-17; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/305.

434 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 346; Harman, "Eyyûb", 12/17; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/307-310.

435 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 348.

436 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 348; Harman, "Eyyûb", 12/17; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/320.

437 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/320.

438 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/320.

439 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 344.

440 en-Nisâ 4/163.

441 el-En'âm 6/84.

442 "Eyyûb'u da an! Hani Rabbi'ne, "Başıma bu dert geldi. Ama sen merhametlilerin en üstünüsün" diye niyaz etmişti. Bunun üzerine biz, tarafımızdan bir rahmet ve kulluk edenler için alınacak bir örnek olmak üzere onun duasını kabul ettik; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa giderdik; ona aile efradını, ayrıca bunlarla birlikte bir mislini daha verdik." el-Enbiyâ 21/83-84; Sâd 38/41-44.

şeytan olduğunu anlamış ve ondan uzak durmuştur. İblis, Hz. Eyyûb'ü mallarından ve evlatlarından yana kandıramayınca Hak Teâlâ'dan onun nefsine musallat olmayı dilemiştir. Allah-u Teâlâ'nın izin vermesiyle şeytan, Hz. Eyyûb namazdayken onun ağzına üflemiş ve birkaç uzvu hariç tüm vücudunu hastalık kaplamıştır. Bu hastalık yedi yıl sürmüş ve hanımı daima onun yanında olmuştur. Şeytan Hz. Eyyûb'u yalnız bırakmak ve gönlünü incitmek için karısını üç kez aldatmaya çalışmıştır. Eyyûb peygamber her seferinde eşine şeytandan uzak durmasını telkin etmişse de hanımı onu dinlememiştir. Nihayetinde Hz. Eyyûb bu hastalıktan kurtulursa ona yüz değnek vuracağına dair ant içmiştir.[443]

Eyyûb peygambere kavminden sadece üç kişi iman etmiştir. Bunlar bir gün Hz. Eyyûb'u ziyarete gediklerinde "Bu derde bu kişi mübtelâ oldu. Bunca zamandır Tanrısı bundan vazgeçmiştir." demişlerdir. Eyyûb peygamber bu sözü duyunca üzülmüş ve Cenâb-ı Allah'a hastalıktan kurtulmak için dua etmiştir. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ Hz. Eyyûb'e ayağını yere vurmasını emretmiş ve oradan bir su çıkmıştır. O, bu sudan içmiş ve suyla tüm bedenini yıkayıp hastalıklarından kurtulmuştur.[444]

Hz. Eyyûb iyileşince hanımı hakkındaki yemini hatırına gelmiştir. Allah-u Teâlâ onun bu yemini bozulmasın diye eline bir demet bitki sapı alıp bir kez karısına vurmasını böylelikle yeminini yerine getirmiş olacağını bildirmiş, peygamber de söylenileni yapmıştır. O, bu imtihanlarının ardından kaybettiği evlatlarına ve mallarına Allah-u Teâlâ'nın bahşetmesiyle tekrardan kavuşmuş, şeytan ise kör edilmiştir.[445]

Seyahatnâme'de Hz. Eyyûb'e dair bilgiler Şanlıurfa'daki makam-ı Hazret-i Eyyûb,[446] Sıfet şehri[447] ve Şam'daki Karye-i Hazret-i Eyyûb[448] ziyaret edilirken ele alınmıştır. Rivayet olunduğuna göre Hz. Eyyûb hastalandığında tüm vücudunu kurtlar yemiş, o bir

[443] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/273-276.
[444] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/276-277.
[445] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/278-279.
[446] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/325.
[447] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/216.
[448] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/283.

kere dahi isyan etmemiştir.[449] Onun bu hastalığını gideren suya kim girdiyse de şifa bularak çıkmıştır.[450]

Otuz[451] ve yahut otuz bir yıl ömür süren Hz. Eyyûb'ün kabri belli olmasa da Sıfet şehrine defnedildiğini söyleyenler vardır.[452]

K-Hz. Şuayb

Baba tarafından Hz. İbrâhim, anne tarafından Hz. Lût'un soyundan gelen Hz. Şuayb, aynı zamanda Hz. Mûsa'nın kayınpederidir. Kendisi Hz. Lût'tan sonra, Hz. Mûsa'dan ise önce peygamber olarak Medyen ve Eyke halkına gönderilmiştir.[453] Kavmi onu inkâr edince helaka uğramıştır.[454] Hz. Şuayb da halkı helak olan her peygamber gibi kendisine inananlarla birlikte Mekke'ye gitmiş,[455] yüz kırk yaşında orada vefat etmiştir.[456]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb on bir yerde ismen zikredilmiş olup hayatına dair oldukça geniş malumat bulunmaktadır.[457] Âyetlerde onun Medyen ve Ashâb-ı Eyke halkına peygamber olarak gönderilmesi,[458] kavminin onu yalanlaması ve tehdit etmesi,[459] yaptıkları işler sebebiyle de helak olunması[460] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Şuayb hakkında Kur'an-ı Kerim'dekinden farklı bir malumat bulunmamaktadır. Söz konusu rivayetleri ise şöyledir: Hz. Şuayb Şam diyarında Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Fakat bu iki kavim

---

449 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/325; 9/283.
450 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/283.
451 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/283.
452 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/216.
453 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 340; Mehmet Ümit, "Şuayb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/222; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/327-328.
454 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 343-344; Ümit, "Şuayb", 39/223; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/329-330.
455 Ümit, "Şuayb", 39/223; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/335.
456 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/335.
457 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 339; Ümit, "Şuayb", 39/222.
458 el-A'râf 7/85-103; eş-Şuarâ 26/176-177.
459 el-A'râf 7/90; Hûd 11/84-95; eş-Şuarâ 26/176-177; "Ey kavmim! Sakın bana karşı muhalefetiniz sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenlerin benzeri bir musibetin başınıza gelmesine sebep olacak günahlar işlemeye sürüklemesin! Lût kavmi zaten sizden uzak değildir." Hûd 11/89.
460 eş-Şuarâ 26/189.

peygamberlerini yalanlayarak putlara tapmış, ölçü ve tartıda hile yapmıştır. Şuayb peygamber kavmini uyarıp tevhide davet edince kimisi iman etmiş kimisi de onu yalanlayarak tehdit etmiş ve iman edecekleri de engellemiştir. Nihayetinde ise onlara Allah-u Teâlâ'nın azabı gelmiştir.[461]

Seyahatnâme'de Hz. Şuayb'a dair bilgiler kavminin helakından sonra onun Mekke'ye gidişi[462] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Şuayb yüz yirmi dört bin peygamberden âmâ olan tek kişi olup çokça mala sahiptir. Hz. Mûsa onun hayvanlarını gütmüş, kızını alarak da damadı olmuştur. Hak Teâlâ Medyen şehrinde bulunan Şuayb peygamberin kavmini helak edince kendisi Mekke'ye gitmiş ve orada vefat etmiştir.[463]

L-Hz. Mûsâ

İslam dinindeki beş büyük peygamberden biri olan Hz. Mûsâ, İsrâiloğulları'na gönderilmiştir.[464] Ayrıca o, Hz. İbrâhim'in soyundan gelmesi hasebiyle Yahudilik ve Hristiyanlık için de önemli bir peygamber ve lider kabul edilmektedir.[465] Hak Teâlâ, Mûsâ peygambere önce on, sonra yüz suhuf ve Tevrat kitabını indirmiştir. Bundan dolayı kendisi resul ve nebî olarak nitelendirilmiştir.[466] İsrâiloğulları'nı tevhide davet eden Hz. Mûsâ, kardeşi Hârûn peygamberin vefatından üç yıl sonra yüz yirmi yaşında Tih çölünde vefat etmiştir.[467]

Kur'an-ı Kerim'de hayatına dair oldukça ayrıntılı malumat bulunan Hz. Mûsâ, otuz dört sûrenin yüz otuz altı yerinde ismi en çok zikredilen peygamberdir.[468] Âyetlerde onun doğumu,[469] Firavun'un sarayına götürülmesi,[470] Medyen'e giderek Hz. Şuayb'a

[461] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/279-289.
[462] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 9/218.
[463] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/218.
[464] Ömer Faruk Harman, "Mûsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 31/207.
[465] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 223; M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2016), 2/7; Harman, "Mûsâ", 31/207.
[466] Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/94-103; Harman, "Mûsâ", 31/212.
[467] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 249; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/101-102; Harman, "Mûsâ", 31/212.
[468] Harman, "Mûsâ", 31/207-210.
[469] el-Bakara 2/49; el-A'râf 7/127; el-Kasas 28/7.
[470] Tâhâ 20/38-40, el-Kasas 28/7-13.

çobanlık yapması ve onun kızıyla evlenmesi,[471] Sina Dağı'nda kendisine peygamberlik verilmesi,[472] Allah-u Teâlâ'dan kardeşi Hârun'u kendisine yardımcı olarak istemesi,[473] Firavun'a uyarıcı olarak gönderilmesi ve onunla mücadelesi,[474] İsrâiloğulları ile birlikte Mısır'dan çıkışı[475] ve onlarla olan münasebetleri,[476] Tevrat ve ilâhî emirleri alması[477] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Mûsâ hakkında oldukça tafsilatlı bilgiler bulunmaktadır. Söz konusu bilgiler şöyledir: Mısır hükümdarı Firavun gördüğü rüya üzerine İsrâiloğulları'ndan doğan tüm erkek çocuklarını öldürüyordu. Hz. Mûsâ'nın annesi bu sebeple oğlunu dünyaya getirdiği zaman bir tabut almış ve onu Nil Nehri'ne bırakmak istemiştir. Fakat tabutu aldığı kişi durumu anlayıp Firavun'a haber vermeye gitmiş ancak oraya vardığında iki kez dili tutulup konuşamamıştır. Daha sonra bu kişi Hz. Mûsâ'ya peygamberlik verildiğinde iman etmiştir.[478]

Firavun'un adamları ev ev dolaşıp çocukları öldürmeye başladıklarında sıra Hz. Mûsâ'nın evine gelmiştir. Durumu fark eden Hz. Mûsâ'nın ablası kardeşini saklayacak yer aramış ve nihayetinde onu yanan fırının içine sokmuştur. Adamlar gelip fırın hariç her tarafı aramış çocuk bulamayınca da evden ayrılmışlardır. Zira yanan fırının içinde bir çocuk olabileceğini hiçbiri düşünmemiştir. Annesi eve gelince kızına kardeşinin nerede olduğunu sormuş, aldığı cevap üzerine hemen fırını açmıştır. Ancak Allah-u Teâlâ'nın yardımıyla ateş Hz. Mûsâ'yı yakmamıştır. Bu olayın ardından Hz. Mûsâ tabuta konularak nehre bırakılmış, Hak Teâlâ'nın emri ile de onun yıldızı gökyüzünden

---

471 el-Kasas 28/23-28.

472 Meryem 19/51; Tâhâ 20/10-41-42.

473 Tâhâ 20/25-36; el-Furkân 25/35; el-Kasas 28/35.

474 el-Mâide 5/24-26; el-A'râf 7/109-118-127-135; Yûnus 10/78-79-88-91; el-İsrâ 17/101-102; Tâhâ 20/9-21-42-73; el-Mü'minûn 23/45-47; eş-Şuarâ 26/18-51-60-66; en-Neml 27/8-12; el-Kasas 28/29-38; el-Mü'min 40/26-37; eş-Şuarâ 42/44-49; ez-Zuhruf 43/51-56; ed-Duhân 44/24; ez-Zâriyât 51/39; en-Nâziât 79/17-19.

475 el-A'râf 7/129; "Mûsâ'ya şöyle vahyetmiştik: "Kullarımı geceleyin yola çıkar, yetişecekler diye korku ve endişe duymaksızın onlara denizde kupkuru bir yol aç." Tâhâ 20/77; eş-Şuarâ 26/52-53-60-63.

476 el-Bakara 2/56-61-67-74; el-Mâide 5/21-26; el-A'râf 7/ 138-141-149-155-160; Tâhâ 20/83-98; el-Mü'min 40/23-24; es-Saf 61/50.

477 el-A'râf 7/142-147; el-En'âm 6/91.

478 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/316-317.

kaybolmuş ve kâhinler Hz. Mûsâ'nın öldüğünü düşünerek Firavun'a durumu bildirmiştir.[479]

Rivayet olunduğuna göre Firavun'un bir kızı olup cüzzam hastalığına yakalanmış fakat hekimler tarafından hastalığına bir çare bulunamamıştır. Kâhinler, Firavun'a perşembe günü nehirde tabut içinde bir bebek bulunulacağını ve onun tükürüğünün kıza şifa olacağını söylemiştir. Olay anlatıldığı gibi aynen meydana gelmiştir. Bu esnada Firavun'un eşi Asiye, Hz. Mûsâ'nın alnında bir nur görünce ona yakınlık hissetmiş fakat bu nuru Asiye'den başka kimse görmemiştir. Firavun, kızının iyileşmesine vesile olması sebebiyle Hz. Mûsâ'ya muhabbet beslemiştir. Fakat kâhinler onun yanına gelerek rüyasında gördüğü oğlanın o çocuk olduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine Firavun, Hz. Mûsâ'yı öldürmek istediğinde Asiye buna izin vermemiş ve peygamberi evlat edinmiştir.[480]

Bir gün Firavun Hz. Mûsâ'yı kucağına alıp severken o, sakalını sıkıca çekmiştir. Olayı gören müneccimler bu çocuğun beklenilen kişi olduğunu bir kez daha anlamış fakat Firavun'un korkusundan bir şey diyememişlerdir. Fakat sonra onun bu olaya sinirlendiğini gördüklerinde Firavun'a şüphelerini bildirmiş, Firavun da çocuğun öldürülmesini emretmiştir. Asiye durumu öğrenince Firavun'a Hz. Mûsâ'nın çocuk aklıyla bunu yaptığını, önüne ateş ve altın koyarak onu deneyebileceğini söylemiştir. Hz. Mûsâ'nın önüne altın ve ateş konulmuş, o tam altını seçecekken Cebrail elini tutmuş ve ateşi seçtirmiştir. Denilir ki Hz. Mûsâ ateşi ağzına atmış ve bu sebeple tutuk konuşmaya başlamıştır. Olay neticesinde Firavun, Hz. Mûsâ'yı öldürtmekten vazgeçmiştir.[481]

Hz. Musa kırk yaşına gelinceye kadar Mısır'da Firavun'un sarayında yaşamıştır. Daha sonra bir Kıptî ve İsrailî iki adamın kavgasında kazara Kıptî'yi öldürmüş ve Mısır'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Yolda giderken Cebrail ve Mikail insan sûretinde ona eşlik etmiş, Firavun'un adamları onlara yetişemeden Hz. Mûsâ'yı Medyen'de büyük bir ağacın dibine bırakmıştır. Hz. Mûsâ sabah uyandığında ikisine seslenmiş fakat onları

[479] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/317-318.
[480] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/318-319.
[481] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/324-325.

bulamamıştır. Bu olayın ardından Kur'an-ı Kerim'de anlatılan kıssa gerçekleşmiş ve Hz. Mûsâ, Şuayb peygamberin kızıyla evlenmiştir.[482]

Hz. Mûsâ Medyen'den ayrılacağı vakit Şuayb peygamber, yola giderken kullanmak üzere evden bir asa almasını söylemiştir. Bu asalar arasında meleklerin Hz. Şuayb'a emaneten verdiği ve zamanı gelince sahibinin alacağı asa da vardır. Şuayb peygamber durumu anlatmasına rağmen Hz. Mûsâ birkaç kez bu asayı almıştır. Sonunda Hz. Şuayb asayı Hz. Mûsâ'da bırakıp onun yola çıkmasına müsaade etmiştir. Fakat Hz. Mûsâ yola koyulduğunda Şuayb peygamber emanete sahip çıkamadığını düşünerek pişman olmuş ve onun peşinden gitmiştir. Ardından Hz. Şuayb asayı geri istemiş ancak Hz. Mûsâ onu vermek istememiştir. Nihayetinde yolda ilk rastlayacakları kişiyi aralarında hakem yapmaya karar vermişlerdir. Hak Teâlâ da meleklerden birini insan suretiyle yanlarına göndermiştir. Bu melek asayı yere bırakarak onu kaldırabilenin asanın sahibi olacağına karar vermiştir. Şuayb peygamber asayı kaldıramamış, Hz. Mûsâ ise hemen onu kaldırmıştır. Netice itibariyle asa Hz. Mûsâ'nın olmuş ve o, Mısır'a doğru yoluna devam etmiştir.[483]

Hz.Mûsâ, Tûr-i Sînâ'ya vardığında ailesi ile birlikte dinlenmek için mola vermiştir. Gece olduğunda o, dağda bir ateş görmüş ve oraya yönelmiştir. Hak Teâlâ burada Hz. Mûsâ'ya peygamberlik vermiştir.[484] Eşinin yanına dönen Hz. Mûsâ, kendisinin Allah-u Teâlâ tarafından peygamber seçildiğini söylemiş ve şükretmiştir.[485] Ardından Mısır'a varmış ve yedi yıl halkı tevhide davet etmiş, peygamberliğinin delili olarak da çeşitli alametler göstermiştir.[486] Fakat ona Kıptîlerden çok az kimse inanmış, Firavun ve inanmayanlar ise İsrâiloğulları'na zulmetmiştir. Sonunda Cenab-ı Allah Hz. Mûsâ'ya kavmini alıp bir gece yarısı Mısır'dan ayrılmayı vahyetmiş, Hz. Mûsâ da İsrâiloğulları'na bunu bildirmiştir. Onlar otuz gün boyunca her gece hazırlık yapmış fakat bir türlü yola koyulamamıştır. Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'nın büyüklerini bir araya getirerek olayın sebebini anlamaya çalışmıştır. Büyükler, Hz. Yûsuf'un İsrâiloğulları'na Mısır topraklarından ayrıldıkları vakit naaşının da onlarla birlikte çıkarılıp Kudüs'te

[482] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/327-336.
[483] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/337.
[484] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/338-348.
[485] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/349.
[486] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/350-372.

babalarının yanına defnedilmesini vasiyet ettiğini söylemiş, bu sebeple Allah-u Teâlâ'nın yolculuklarını geciktirdiğini dile getirmiştir. Daha sonra Hz. Mûsâ, Yûsuf peygamberin kabrini bularak onu da yanlarına almış ve Mısır'dan ayrılmıştır.[487]

İsrâiloğulları'ndan Karun, Mısır'a varınca birtakım yollarla zenginleşmiş, Hz. Mûsâ ondan malının zekâtını isteyince ona iftira da bulunmuştur. Bir gün Karun, Mûsâ peygambere tuzak kurmuş ve onun bir kadınla zina ettiğini söylemiştir. Sonra herkesi bir araya getirerek kadına kendisinin istediği gibi konuşmasını tembihlemiştir. Kadın konuşacağı sırada Hak Teâlâ ona doğruları söyletmiştir. Nitekim kadın, Karun'un kendisine çokça mal verdiğini, bunun neticesinde de Hz. Mûsâ'ya zina iftirasında bulunduğunu dile getirmiştir.[488]

Hz. Mûsâ; Belkiya, Eriha ve Evliya şehirleri üzerine gitmek için bir ordu hazırlamış ve öncesinde oraya on iki elçi göndermiştir. Giden elçiler burada Avc b. Unuk isimli kuvvetiyle meşhur biri ile tanışmıştır. Elçiler bu şahsın korkusundan kavimlerinin savaştan kaçacağını düşünerek aralarında anlaşmış ve kimseye Avc hakkında bir şey söylemeyeceklerine dair yemin etmiştir. Fakat onlardan ikisi hariç diğerleri yeminlerini bozmuş ve Avc'ın gücünü kavimlerine anlatmıştır. Yola koyulan İsrâiloğulları durumu öğrenince savaşmaktan vazgeçmiş ve Mısır'a geri dönmek istemiştir. Hz. Mûsâ ve Hz. Hârun, Hak Teâlâ'ya kavmi ve Avc b. Unuk için beddua etmiş, ardından Mûsâ peygamberin attığı bir taş darbesiyle Avc b. Unuk ölmüştür. Hz. Mûsâ İsrâiloğulları'na giderek Avc'ı öldürdüğünü söylemiş ve artık o şehre girmeyi teklif etmiştir. Fakat İsrâiloğulları Allah-u Teâlâ'nın kendilerini cezalandırdığını ve bu sebeple hiçbir yere gidemediklerini dile getirmiştir. Mûsâ peygamber yapmış olduğu beddua sebebiyle bu gazabın verildiğini anlamış, bunun üzerine ne kadar dua ettiyse de İsrâiloğulları kırk yıl çölde kalmakla cezalandırılmıştır.[489]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Mûsâ'nın vücudunu kimse görmemiş bu nedenle insanlarda onun hastalıklı olduğuna dair kanaat oluşmuştur. Bir gün Hz. Mûsâ nehre gusletmek için girdiğinde elbiselerini taşın üstüne koymuştur. Onları giymek istediğinde

[487] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/373-374.
[488] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/417-422.
[489] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/426-429.

ise taş hareket ederek kalabalığın içine kadar girmiş, Mûsâ peygamber de onun peşinden giderek halkına çıplak bir hâlde görünmüştür. Netice itibariyle kavmi onun illetli olmadığını anlamıştır. Duruma sinirlenen Hz. Mûsâ hemen üstünü giymiş ve asasıyla on iki kere taşa vurmuş, ondan "Ya Mûsâ o taşı sakla" nidası gelmiştir. Mûsâ peygamber taşın büyük olduğunu söyleyince Hak Teâlâ'nın emriyle taş küçülmüş ve o, her nereye giderse taşı da beraberinde götürmüştür. İsrâiloğulları çölde yaşamaya başlayınca Hz. Mûsâ'ya gelerek ondan su istemişler, Hak Teâlâ da peygamberine asasıyla yanında getirdiği taşa vurmasını emretmiş ve ondan on iki pınar akmıştır.[490]

Hz. Mûsâ'nın ölüm vakti geldiğinde Allah-u Teâlâ ona ne zaman canının alınacağını haber vermiştir. Bunun üzerine o, Hz. Yûşâ'yı yanına çağırarak vasiyette bulunmuştur. Vefat günü gelince de onunla birlikte yola koyulmuş, biraz gittikten sonra yel çıkmıştır. İkisi birbirine sarıldığı sırada Hz. Mûsâ'nın gömleği Hz. Yûşâ'nın elinde kalmış ve Mûsâ peygamber gözden kaybolmuştur. Hz. Yûşâ, İsrâiloğulları'na gelip olayı anlattığında onlar, Hz. Mûsâ'yı kendisinin öldürdüğünü bu sebeple de onu öldüreceklerini söylemiştir. Hz. Yûşâ onlardan üç gün süre istemiş ve Hak Teâlâ'ya hakikatin açığa çıkması için dua da bulunmuştur. Bunun üzerine İsrâiloğulları, Hz. Yûşâ'nın Hz. Mûsâ'yı öldürmediğine dair rüya görmüş ve onu serbest bırakmıştır.[491] Diğer bir rivayete göre Hz. Mûsâ ve Hz. Yûşâ yolda giderken bir mezar kazıldığını görmüş, Mûsâ peygamber onu kazanlara kabrin kime ait olduğunu sormuştur. Onlar da "Allah-u Teâlâ'nın bir kuluna ait olduğunu dilerse içine girip bakabileceğini" söylemiştir. Hz. Mûsâ kabrin içine girdiğinde ise ölüm meleği onun canını almıştır.[492]

Seyahatnâme'de Hz. Mûsâ'ya dair bilgiler onun dünyaya gelişi, Firavun'a evlat olması ve kırk yıl Mısır'da çöl hayatı yaşaması,[493] hastalıklı olduğu söylentisi-asasını vurduğu taştan su çıkması[494] ve birtakım rivayetler[495] anlatılırken ele alınmıştır. Firavun'un kâhinleri İsrâiloğulları'ndan doğacak bir oğlan çocuğunun onun saltanatına son

490 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/430-431.
491 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/433.
492 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/434.
493 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/252, 413; 10/19, 506.
494 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/242; 9/235, 264, 414-415.
495 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/258, 343; 3/70; 4/331-332; Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini* haz. Seyit Ali Kahraman - Yücel Dağlı - Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 8/39; 9/236; 10/253.

vereceğini söylemiş, Firavun bu sebeple doğan her oğlan çocuğunu öldürtmüştür. Fakat hikmet o ki bu çocuk Firavun'un sarayında büyüyecektir. Şöyle ki Hz. Mûsâ, Mısır'ın Ermen şehrinde dünyaya geldiğinde annesi Firavun'un çocuğunu öldürmesinden korktuğu için onu bir sandığın içine koyarak Nil Nehri'ne bırakmıştır. Sandık sarayın önündeki nehirden geçerken Firavun'un eşi çocuğu görmüş, onun nuru Asiye'yi etkileyince de Hz. Mûsâ'yı gizlice evlat olarak yanına almıştır. Bu süreçte sütanne olarak onu öz annesi emzirmiştir.[496]

Hz. Mûsâ büyüyünce Medyen'e gitmek durumunda kalmıştır. Orada bir kuyunun başında koyunlarına su vermeye çalışan Şuayb peygamberin kızlarını görmüş ve kimsenin kaldıramadığı kuyunun üstündeki taş kapağı kaldırarak onlara yardım etmiştir. Kızlar bu durumu babalarına anlattıklarında Hz. Şuayb ona kızlarından birini vermiştir. Sonrasında Hz. Mûsâ, Şuayb peygamberin hayvanlarına çobanlık yapıp koyunlarla konuşur hâle gelmiştir.[497]

Kırk yaşına geldiğinde Hz. Mûsâ'ya Tûr-i Sînâ'da peygamberlik verilmiş ve o, Firavun'u dine davet etmiştir. Firavun bunu kabul etmeyip onu Kızıl Denizi'nin orada öldürmek istediğinde Mûsâ peygamber ve askerleri denizin içinden geçerek kurtulmuştur. Firavun duruma şaşırmış, Cebrail'in bir at ile onun önünden geçmesi sonucu o da atını denize doğru sürmüştür. Askerler, "Allah'ımız gitti" diyerek onun ardı sıra gidip boğularak can vermiş, geride hiç kimse kalmamıştır.[498] Allah-u Teâlâ, bu denizde Firavun ve halkının etlerini yiyen kırıç balığını yaratmış ve onu lanetlemiştir.[499]

Hz. Mûsâ, Medyen'deki Semûd kavmi üzerine giderken buranın halkı onun geldiğini öğrenmiş ve kavimlerinin ileri gelenlerinden Bel'am ibn Bâ'ûr'a Mûsâ peygamberin şehre girişine izin verilmemesini talep etmiştir. Ancak Bel'am, Hz. Mûsâ'nın Allah'ın peygamberi olduğunu söyleyip tekliflerini reddetmiştir. Sonrasında halkı onun hanımına giderek Bel'am'ı ikna ettirmiştir. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ Bel'am'ın duasını kabul ederek Hz. Mûsâ ve kavmini bu şehre sokmayıp kırk yıl çöl hayatı yaşatmıştır. Daha

[496] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/252; 10/19, 506.
[497] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/331-332; 9/408.
[498] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/70; 8/39; 9/236, 252.
[499] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/252.

sonra Mûsâ peygamber, Bel'am'a beddua etmiş ve o Hakk'ın huzuruna imansız gitmiştir.[500]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Mûsâ vücudunu kimseye göstermediği için kavmi onun cüzzamlı olduğunu düşünmeye başlamıştır. Bir gün o, Nil Nehri'ne gusül etmek için girmiş ve elbiselerini taşın üzerine bırakmıştır. Mûsâ peygamberin bu iftiradan kurtulması için taş Allah-u Teâlâ'nın emriyle Mısır'ın içine doğru hareket etmeye başlamıştır. Hz. Mûsâ olayı görünce çıplak bir vaziyette taşın arkasından gitmiş ve kavmine bu halde görünmüştür. Halkı onun vücudunun hastalıksız olduğunu görünce söylediklerine pişman olmuş ve bin kadar kişi ona iman etmiştir. Peygamber, taşa ulaşınca elbiselerini giyerek ona on iki kere vurmuş ve onda on iki delik açmıştır. Taş, Allah'ın emriyle dile gelip ne için böyle yaptığını anlatmış, Hz. Mûsâ ondan af dilemiş ve taşın isteği ile onu boynuna asmıştır. Aradan biraz zaman geçip Hz. Mûsâ ve halkı çölde yaşamaya başlayınca susuz kalmıştır. Kavmi Mûsâ peygamberden mucize olarak su isteyince taş tekrar dile gelmiş, kendisinin yere konulup bismillah denilerek asa ile üzerine vurulmasını istemiştir. Hz. Mûsâ da taşı yere koymuş ve asa ile ona on iki kere vurmuştur. Taştan on iki pınar akmış ve her mahlûkat bir pınardan içmiştir. Su kesilince taşı tekrar boynuna asmıştır.[501] Hz. Mûsâ'nın taşa vurduğu bu asa mucizevî olup on iki başlı ejderhaya dönüşerek Firavun'un sihirbazlarını ve yaptıkları her şeyi yutmuştur.[502]

Bir gün Hz. Mûsâ'nın gözleri ağrımış, Cûşî Dağı'nda Allah-u Teâlâ ile konuştuktan sonra ondan şifa istemiştir. Hak Teâlâ onun şifasının Cîze şehrinde bir Yahudi kadın aracılığıyla olduğunu bildirmiştir. Hz. Mûsâ hemen o kadına gitmiştir. Kadın, Hz. Mûsâ'nın ayak bastığı taşın tozunu alıp gözüne dökmüş ve o an Mûsâ peygamber şifa bulmuştur.[503]

[500] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/108; 9/413.
[501] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/242; 9/235, 264, 414-415.
[502] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/235; 10/426.
[503] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/258; 10/506.

M-Hz. Hârûn

Hz. Mûsâ'dan üç yaş büyük kardeşidir. Ona yardımcı olmak amacıyla İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiştir.[504] İsrâiloğulları Filistin'e gitmeden önce Hz. Hârûn, Tih çölünde yüz on yedi, yüz yirmi, yüz yirmi iki veyahut yüz yirmi üç yaşında vefat etmiştir.[505]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hârûn yirmi yerde ismen zikredilmiş, hayatına dair ise pek fazla malumata yer verilmemiştir.[506] Âyetlerde ona vahiy verilmesi,[507] Hz. Mûsâ ile birlikte Firavun'a gönderilmesi ve ona yardımcı olmak için peygamber seçilmesi,[508] Firavun'un sihirbazlarının Hz. Mûsâ ve Hz. Hârûn'un Rabb'ine inandığını açıklaması,[509] Hz. Mûsâ'nın Hz. Hârûn'u yerine vekil bırakması[510] ve İsrâiloğulları'nın bu süreçte buzağı heykeline tapması[511] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Hârûn hakkında sınırlı malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgiyi şöyle özetleyebiliriz: Rivayet olunduğuna göre Hz. Mûsâ ve Hz. Hârun Tih çölünde otuz yıl kalmıştır. Bir gün Allah-u Teâlâ Mûsâ peygambere Hz. Hârûn'un ne zaman vefat edeceğini haber vermiş, vakit gelince onu dışarı çıkarmasını emretmiş ve olay bu şekilde vuku bulmuştur. Hz. Hârun gittikleri yerde ağacın altında süslü bir taht görmüş ve kardeşine bu yerin sahibini sormuştur. Daha sonra biraz uyumak için tahtın üstüne uzandığında Azrail, onun canını almıştır. Hz. Mûsâ'nın olayı görmesiyle taht da Hz. Hârun da gözden kaybolmuştur. Kardeşinin göğe yükseltildiğini anlayan Hz. Mûsâ, geri dönerek durumu kavmine haber vermiştir. Halkı, aralarında Hz. Hârun'u onun öldürdüğüne dair söylenti çıkarmış ve o, bu sözü duyunca üzülmüştür. Bunun üzerine

---

504 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 351; Ömer Faruk Harman, "Hârûn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/254; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/34.

505 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 353; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/92.

506 Harman, "Hârûn", 16/254.

507 en-Nisâ 4/163;

508 Yûnus 10/75; Meryem 19/53; Tâhâ 20/29-36-70; "Sonra Mûsâ'yı ve kardeşi Hârûn'u ayetlerimizle ve apaçık bir delil ile Firavun'a ve onun önde gelen adamlarına gönderdik. Fakat onlar büyüklük tasladılar. Zaten onlar herkese tepeden bakan bir topluluktu." el-Mü'minûn 23/45-46; el-Furkân 25/35.

509 el-A'râf 7/121-122; Tâhâ 20/70; eş-Şuarâ 26/48.

510 el-A'râf 7/142-150.

511 Tâhâ 20/85-90-94.

Hak Teâlâ, tahtı ile Hz. Hârun'u geri göndermiş ve İsrâiloğulları onun bir hikmet neticesinde öldüğünü anlamıştır.[512]

Seyahatnâme'de Hz. Hârun'a dair bilgiler onun Mısır'daki kabri[513] ve mescidi[514] ziyaret edilirken ele alınmıştır. Buna göre Hz. Hârûn, kardeşi Mûsâ peygamberin vezirliğini yapmış[515] ve ondan önce vefat etmiştir.[516]

N-Hz. Yûşâ

Hz. Mûsâ'dan sonra İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberdir.[517] İsrâiloğulları'nı Tih çölünden çıkarıp Erîha'yı fethederek yirmi yedi veyahut yirmi dokuz yıl onlara hükmetmiştir. Hz. Yûşâ yüz yirmi, yüz yirmi altı veyahut yüz yirmi yedi yaşında Filistin'de vefat etmiştir.[518] Kabrinin İstanbul'da olduğuna dair bir rivayet var ise de bu pek mümkün değildir. Zira Tevrat'ta onun Filistin'de vefat ettiği ve oraya defnedildiği yazmaktadır.[519]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yûşâ ismen zikredilmemiştir. Ancak Hızır kıssasında[520] Hz. Mûsâ'ya arkadaşlık edenin ve Erîha'daki zorbalara davetçi gönderilen iki kişiden birinin[521] Yûşâ peygamber olduğu rivayet edilmektedir.[522]

Taberî Tarihi'nde Hz. Yûşâ hakkında sınırlı malumat bulunmaktadır. Bahse konu olan rivayet şöyledir: Hz. Yûşâ, Hz. Mûsâ'dan sonra peygamber olduğunda Eriha ve Eyleya şehirlerini fethetmiş, Belka'ya yöneldiğinde ise buranın halkı ona engel olmak için Allah-u Teâlâ'nın yakın kullarından Bel'am ibn Bâur'un yanına giderek askerlerin şehirden ayrılması için Rabb'ine dua etmesini istemiştir. Bel'am önce bu teklifi kabul etmemiş fakat daha sonra eşinin ısrarı üzerine Yûşâ peygamber ve askerlerinin şehirden

512 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/433.
513 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/236.
514 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/283.
515 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/236; 10/283.
516 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/236.
517 Ömer Faruk Harman, "Yûşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/43; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/121.
518 Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/122.
519 Harman, "Yûşa'", 44/44.
520 el-Kehf 18/60-63.
521 el-Mâide 5/23.
522 Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/122.

gitmesi için dua etmiş ve Allah duasını kabul etmiştir. Daha sonra Hz. Yûşâ durumu Hak Teâlâ'dan öğrenince Bel'am'ın imanının elinden alınması için beddua etmiş, bunun sonucunda Allah-u Teâlâ onu imandan yoksun bırakmıştır. Bu olaydan sonra Bel'am, İsrâiloğulları'na tuzak kurmuş ve onları zinaya sürükleyerek bir kısmını helak ettirmiştir. İsrâiloğulları tövbe etmiş ve bunun neticesinde şehir altı ay sonunda fethedilmiştir. Ele geçirilen ganimet malları Tevrat'a göre helal olmadığı için yaktırılırmış. Bunun üzerine Hz. Yûşâ da tüm malları toplayıp ateşe vermesine rağmen ganimetlerden biri çalındığı için ateş yanmamıştır. Olay sonrası Allah-u Teâlâ, Hz Yûşâ'ya kura çektirerek hırsızı buldurmuş ve ganimetleri yaktırmıştır.[523] Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde bu olayda anlatılan peygamber Hz. Mûsâ'dır.[524]

Seyahatnâme'de Hz. Yûşâ'ya dair bilgiler; onun İstanbul'daki kabri[525] ve Filistin'deki makamı[526] ziyaret edilirken ele alınmıştır. Hz. Yûşâ, Nûn'un oğlu olup yüz yirmi sene yaşamıştır. Ayrıca annesi Hz. Mûsâ'nın kız kardeşidir. Zaman zaman Hz. Mûsâ ile bir araya gelerek koyun gütmüşlerdir. Yûşâ peygamber Hz. Mûsâ'nın vefatından sonra yedi sene daha yaşamış, Filistin[527] veyahut İstanbul'a defnedilmiştir.[528]

O-Hz. İlyâs

Hz. Hârun'un soyundan gelen Hz. İlyâs, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerdendir.[529] İlyâs peygamberin İslamî kaynaklarda Kral Ahab ve Kraliçe İzebel'in hükümdarlık sürecinde yaşadığı bildirilmekte olup hakkındaki bilgiler daha çok İsrailî kaynaklardan elde edilmiştir.[530] Rivayete göre o, ölmeden göğe yükseltilmiştir.[531]

---

523 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/434-439.
524 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/108; 9/413.
525 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/225.
526 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/210, 222.
527 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/201, 222.
528 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/225.
529 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 377; Ömer Faruk Harman, "İlyâs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/161; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/135.
530 Harman, "İlyâs", 22/162.
531 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 378; Harman, "İlyâs", 22/162; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/140.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. İlyâs üç yerde ismen zikredilmiştir. Âyetlerde onun peygamber olarak görevlendirilmesi ve kavmindeki putperestlerle mücadele etmesi,[532] salihlerden olması[533] gibi konulardan bahsedilmektedir. Taberî Tarihi'nde Hz. İlyâs hakkında sınırlı malumat bulunmaktadır. Söz konusu rivayet şöyledir: Hz. İlyâs'a kavminden Receb isimli biri iman etmiş daha sonra bu Ba'l putuna tapmaya başlamıştır. Bunun üzerine Hz. İlyâs Allah-u Teâlâ'ya halkına yağmur vermemesi için dua etmiş ve memleketlerinde üç yıl kuraklık olmuştur. Kuraklığın ardından çok kişi helak olunca İlyâs peygamber, durumun sona ermesi için tekrar Hak Teâlâ'ya dua da bulunmuş ve yağmur yağdırılmıştır. Bundan dolayı halk Müslüman olmuş fakat tekrar küfre dönmüştür. Bu dönemde Elyesa peygamber, Hz. İlyâs'a iman etmiş ve ondan hiç ayrılmamıştır. Nihayetinde Allah-u Teâlâ, İlyâs peygambere bu şehirden çıkmasını ve söylediği yere gitmesini emretmiştir. Hz. İlyâs, Elyesa peygamber ile birlikte oraya varmıştır. Sonrasında ateşten bir at yanına gelerek onu gökyüzüne çıkarmış, Elyesa peygamber de bu olaya şahit olmuştur.[534]

Seyahatnâme'de Hz. İlyâs'a dair bilgiler Cebelü'l-Lübnân'da bulunan kendi[535] ve Hz. Hızır'ın makamı[536] ziyaret edilirken ele alınmıştır. Hz. İlyâs, Hz. Hârûn'un torunlarından olup İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiştir.[537] Rivayet olunduğuna göre İlyâs peygamber ölmemiş ve yeryüzünün hizmetiyle görevlendirilmiştir.[538]

Ö-Hz. Yûnus

Soyu İsrâiloğulları'na dayanmaktadır.[539] Hz. İlyâs'tan sonra[540] otuz yaşlarında Musul'un Ninevâ şehrine peygamber olarak gönderilmiş ve putperest olan halkını otuz üç yıl

[532] es-Sâffât 37/123-130.
[533] el-En'âm 6/85.
[534] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/446-447.
[535] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/54.
[536] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/56-57.
[537] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/54.
[538] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/54, 56-57.
[539] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 381; Ömer Faruk Harman, "Yûnus", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/599; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/147.
[540] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/147.

boyunca tevhide çağırmış ancak ona sadece iki kişi iman etmiştir.[541] Yahudî kaynaklarına göre Hz. Yûnus'un vefat etmeden cennete girdiği, kabrinin ise doğduğu yer olan Gat-hefer'de bulunduğu söylenilmektedir.[542]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yûnus dört yerde ismen[543] iki yerde de lakabı[544] ile zikredilmekte ve hayatına dair malumat bulunmaktadır. Âyetlerde ona vahiy verilmesi,[545] âlemlere üstün kılınması[546] ve kavmi ile arasında geçen kıssa[547] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Yûnus hakkında ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Bahse konu olan rivayetleri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Yûnus'un kavmi peygamberlerini dinlemediğinden dolayı helak olacakken Rabb'lerine dua etmiş ve üç gün ağlamış, dördüncü gün ise başlarına gelen musibetten kurtulmuştur. Bu olay üzerine Hz. Yûnus, kavmini Allah-u Teâlâ'nın müsaadesi olmadan terk ettiği için balığın karnında kırk gün yaşamak suretiyle cezalandırılmıştır. Yûnus peygamber balığın karnında bir şey yiyip içmeyerek halsiz düşmüş ve âdeta bir çocuğa dönüşmüştür. Bu sebeple o, balığın karnından kurtulduktan sonra Hak Teâlâ bir geyiğe sabah akşam Hz. Yûnus'u emzirmesini emretmiştir. Hz. Yûnus kendini toparlayınca da Allah-u Teâlâ, onun kavmine gitmesini istemiştir. O, yola koyulduğu sırada şehrin yakınlarında bir çobana rastlamıştır. Hz. Yûnus, çoban aracılığıyla kavmine kendisinden haber iletmek istemiş, halkının çobana inanmaması halinde onlara şahit olarak keçi ve köpeği göndermiştir. Çoban şehre varıp Hz. Yûnus'la arasında geçen konuşmayı anlatınca insanlar ona inanmamış, bunun üzerine köpek dile gelerek çobanı doğrulamıştır. Daha sonra Yûnus kavmi çobanla birlikte dağa gitmiş, keçi de yolu göstererek onları Hz. Yûnus'la

---

541 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler,* 381-382; Harman, "Yûnus", 43/599; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/147-148.

542 Harman, "Yûnus", 43/598.

543 En-Nisâ 4/163; El- En'âm 6/86; Yûnus 10/98; es-Sâffât 37/139.

544 "Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonunda karanlıklar içinde ,"Senden başka ilâh yoktur. Seni tenzih ederim. Gerçekten ben kötü işler yapmışım!" diyerek yalvardı." el-Enbiyâ 21/87; el-Kalem 68/48.

545 en-Nisâ 4/163.

546 el-En'âm 6/86.

547 Yûnus 10/98; el-Enbiyâ 21/87-88; es-Sâffât 37/140-148; el-Kalem 68/48-50.

buluşturmuştur. Halk, Yûnus peygamberden özür dileyerek onu alıp şehre geri dönmüştür.[548]

Bir rivayete göre balığın Hz. Yûnus'u yutmasının sebebi balıkların, insanoğlunun nasıl Hak Teâlâ'yı tespih ettiğini öğrenmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Başka bir rivayete göre balıklar hasta olduklarında Hak Teâlâ'yı tespih edemiyorlardı. Bu sebeple Allah-u Teâlâ, Hz. Yûnus'u balığa yutturmuş ve hasta olan her balığın onların yanına giderek şifa bulmasını sağlamıştır.[549]

Seyahatnâme'de Hz. Yûnus'a dair bilgiler Diyarbakır[550] ve Mardin,[551] ziyâretgâh-ı Hz. Yûnus,[552] balığın Hz. Yûnus'u yutma olayı[553] ve Hz. Yûnus kuyusu[554] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Yûnus eski Musul'da yaşarken buranın halkını dine davet etmiş fakat kimse ona iman etmemiştir. Bunun üzerine Yûnus peygamber, onlara beddua etmiş ve eski Musul yıkılıvermiştir. Daha sonra Hz. Yûnus Diyarbakır'a gelerek halkı tevhide davet etmiş, halk hiçbir mucize istemeden iman edince onlara dua etmiş ve yedi yıl burada yaşamıştır.[555]

Hz. Yûnus Musul yakınlarında Beledü'l-Hatîb'de yaşarken Mardin Dağı'na gelerek birçok kez inzivaya çekilmiştir. Bu zamanlarda dağda bir ejderha ortaya çıkmış ve Hz. Yûnus'a iman eden bin kadar kişiyi yemiştir. Yahudilerden bin kadar kişi de mucize olarak ejderhayı öldürmesi üzerine Hz. Yûnus'a iman edeceklerini dile getirmiştir. Bunun üzerine Yûnus peygamber, yerden bir taş alarak ejderhaya atmış ve onu öldürmüş, Yahudi halkı da iman ederek bu civarda yaşamıştır.[556]

Musul taraflarında yaşayan halk bir gün Hz. Yûnus'tan mucize olarak her vakitte farklı tatlara sahip olan bir kuyu istemiştir. Yûnus peygamber Zeytâ Dağı'nda Hak Teâlâ'ya

---

548 Ebu Ca'fer Muhammed B. Cerir et-Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi* (İstanbul: Can Kitabevi, 1982), 2/161-167.
549 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/165.
550 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/21.
551 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/42.
552 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/344.
553 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/299-300; 9/206-207.
554 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/237.
555 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/21.
556 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/42.

dua etmiş ve istenilen su onun tarafından verilmiştir. Bunun üzerine halk ona iman etmiştir.[557]

Bir rivayete göre Hz. Yûnus Hak Teâlâ'ya kendisine dokuz denizi göstermesi için dua etmiştir. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ bir gemi göndermiş ve Yûnus peygamber bu gemi ile yolculuğa çıkmıştır. Biraz ilerlediklerinde şiddetli bir rüzgâr çıkarak gemiyi sallamaya başlamıştır. Hz. Yûnus'un görüşü üzerine bu beladan kurtulmak için kura ile birilerini denize atma kararı alınmıştır. Üç kez kura çekilmiş ve üçüncüsünde Hz. Yûnus denize atılmış, bir balık onu yutmuştur. Bu balık kırk gün boyunca dokuz denizi gezmiş, sonunda da Yûnus peygamberi karaya kusmuştur. Hz. Yûnus, karada çıplak olarak kalınca Hak Teâlâ yanı başında bir kabak bitirmiş ve onun yapraklarıyla üzerini örtmüştür. Daha sonra Humeydiyye kavmi ona rastlayarak ikramda bulunmuş, Yûnus peygamber onlara bir değirmen inşa etmiş ve yıkılmadan yıllarca hizmet etmesi için dua da bulunmuştur. Bu olaylardan sonra Hz. Yûnus'u yutan balık her yıl onu ziyarete gelmiştir. Hz. Yûnus vefat ettiğinde balık da ölmüş ve Yûnus peygamberin yakınlarına defnedilmiştir.[558] Başka bir rivayete göre Hz. Yûnus, kavminden yüz çevirerek asi davranmış, bunun neticesinde de Allah-u Teâlâ tarafından imtihana tabi tutulmuş ve balığın karnına düşmüştür.[559]

P-Hz. Dâvûd

İsrâiloğulları'na gönderilen Hz. Dâvûd, Hz. Mûsâ'dan sonra kendisine kitap verilen ilk peygamberdir ve ona Zebur verilmiştir. O aynı zamanda bir hükümdardır.[560] Otuz yaşlarında kral olan Hz. Dâvûd, kırk yıl hükümdarlık yapmış; bir rivayete göre yetmiş, başka bir rivayete göre ise yüz yaşında vefat etmiş ve Kudüs şehrine defnedilmiştir.[561]

---

[557] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/237.
[558] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/299-300.
[559] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/344; 9/206-207.
[560] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 353-357; Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/21-22; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/185.
[561] Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 363; Harman, "Dâvûd", 9/24; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/199.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Dâvûd, on altı yerde ismen zikredilmekle birlikte[562] kitapta ve hadislerde onun hayatına dair pek fazla malumat bulunmamaktadır. Ona dair bilgiler ise daha çok İsrâiliyat türü kaynaklardan elde edilmiştir.[563] Âyetlerde Hz. Dâvûd'un peygamber ve kral seçilmesi,[564] ona Zebur verilmesi,[565] Câlût'u öldürmesi,[566] demiri işlemesi,[567] kuşların ve dağların onunla birlikte Hak Teâlâ'yı tespih etmesi,[568] kuşların dilini bilmesi,[569] iki davacının olayı[570] ve ekin hakkında hüküm vermesi[571] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Dâvûd hakkında ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Rivayet olunduğuna göre Tâlût, Câlût ile savaştığı zaman İşmuîl peygamber ona bir zırh ve boynuz vermiş; bu zırh kimin üzerine olursa ve boynuzdan yağ akarsa o kişinin Câlût'u öldüreceğini bildirmiştir. Tâlût, zırhı tüm askerlerine giydirmiş fakat kimsenin üzererine olmamış, geriye ise sadece İşâ oğullarından Hz. Dâvûd kalmıştır. Hz. Dâvûd, savaş sırasında koyunlarını gütmeye gitmiş, dönüş yolunda üç tane taş dile gelerek "Ya Dâvûd! Beni götür, Câlût'un ölümü bendendir" demiştir. Bunun üzerine Hz. Dâvûd taşları yanına almış ve yola koyulmuştur. Döndüğünde babasına "rüyasında bir aslanı tutup bağladığını" haber vermiş, babası da onun için dua etmiştir. Hz. Dâvûd'un döndüğünü haber alan Tâlût onun yanına giderek zırhı giydirmiştir. Bu zırh Hz. Dâvûd'un üstüne tam olmuş, ayrıca boynuzdan da yağ akmıştır. Durum böyle olunca Hz. Dâvûd, Câlût'u öldürmek için savaş meydanına çıkarılmış ve yanına aldığı taşlarla onu öldürmüştür.[572]

Hz. Dâvûd, halk arasında şöhret bulunca Tâlût, onu öldürmek için planlar hazırlamıştır. Tâlût'un kızı olan Hz. Dâvûd'un eşi durumu öğrenince Dâvûd peygamber'e haber

---

562 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 353.
563 Harman, "Dâvûd", 9/21.
564 el-Bakara 2/251; el-İsrâ 17/55; Sâd 38/20.
565 en-Nisâ 4/163; el-İsrâ 17/55; el-Enbiyâ 21/105.
566 el-Bakara 2/246-251.
567 el-Enbiyâ 21/80; Sebe' 34/10-11.
568 el-Enbiyâ 21/79; Sâd 38/17-19; "Andolsun biz Dâvûd'a tarafımızdan müstesna bir lütufta bulunduk: "Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin. Ey kuşlar! Siz de!" dedik ve onun için demiri yumuşattık." Sebe' 34/10.
569 en-Neml 27/16.
570 Sâd 38/17-26.
571 el-Mâide 5/78-79.
572 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/453-455.

vermiş, o da yatağına kendi yerine bir fıçı yerleştirmiş ve evinden ayrılmıştır. Tâlût onu öldürmeye gelince olayı anlamış ve Hz. Dâvûd'u aramaya koyulmuştur. Bir gün çölde onu görünce öldürmek için atını üzerine sürmüş, Dâvûd peygamber kaçarak bir mağaraya sığınmıştır. Hak Teâlâ oradaki bir örümceğe mağaranın kapısını ağla örmeyi emretmiştir. Tâlût bu ağı görünce orada hiç kimsenin olmadığını düşünerek şehre geri dönmüştür.[573]

Bir gün Hz. Dâvûd, diğer peygamberler gibi fazilet sahibi olmak için Allah-u Teâlâ'ya dua etmiş ve duası kabul olmuştur. Fakat her peygamberin musibetlerle imtihana tabi olması gibi Hz. Dâvûd da imtihandan geçmiştir. Şeytan, güvercin kılığında onun sarayına girmiş, Hz. Dâvûd da onu yakalamak üzere peşinden gidince bir odada banyo yapan evli bir hanımı görmüş ve ona âşık olmuştur. Daha sonra onun kocasını savaşta ön saflara sürerek ölümüne sebep olmuş ve bu kadınla evlenmiş, ondan da oğlu Süleyman dünyaya gelmiştir. Bu olay nedeniyle Hz. Dâvûd, kırk yedi gün tövbe etmiştir.[574] İbn Kesir ve Beydavî gibi İslam âlimlerinin çoğu bu rivayetin nübüvvet özellikleriyle bağdaşmadığını dile getirerek İsrâiliyat'tan olduğuna hükmetmiştir.[575]

Kral olunca Hz. Dâvûd, kavmi içinde nüfus sayımı yapmış ve bu olay Allah-u Teâlâ'yı kızdırmıştır. Zira O, zürriyetlere bereket vermek için hiçbir peygamberinin sayım yapmasına müsaade etmemiştir. Bu sebeple Hak Teâlâ, Hz. Dâvûd için üç ceza hazırlamış ve bunlardan birini seçmesini istemiştir. Onlar üç sene kıtlık, üç ay düşmanla savaş ve üç gün taun hastalığıdır. Dâvûd peygamber üç gün hastalığı seçince neredeyse tüm halkı vebadan ölecek hâle gelmiş, sonrasında Hak Teâlâ'ya bu durumun son bulması için dua etmiştir. Bir müddet sonra Hz. Dâvûd, meleklerin kılıçlarını kınlarına koyduğunu görünce duasının kabul olduğunu anlamış ve bu yere bir mescit yapmayı dilemiştir. Fakat Allah-u Teâlâ, Dâvûd peygamberin çokça kan akıtması sebebiyle mescidin yapımını oğlu Hz. Süleyman'a nasip etmiştir.[576]

---

573 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/456-457.
574 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/460-463.
575 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 359-363.
576 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/465.

Seyahatnâme'de Hz. Dâvûd'a dair bilgiler bir mesleğin pirleri,[577] Van Kalesi,[578] Âsaf-ı Berhıyâ ziyaretgâhı,[579] Nemçe kavmi[580] ve Filistin-Mescid-i Aksâ[581] anlatılırken ele alınmıştır. Dâvûd peygamber, Câlût ile savaşırken önce zırh kuşanmış daha sonra bundan vazgeçerek bir taşla Câlût'u öldürmüş ve onun yerine padişah olmuştur.[582] Hz. Dâvûd'a Zebur verildiğinde o, hoş sesiyle kitabı okumuş ve büyük melekler onu dinlemiştir. Hz. Dâvûd'un bu okuyuşu hasebiyle birçok kâfir de ona iman etmiştir.[583]

Hz. Dâvûd zamanında İsrâiloğulları tâûn hastalığına yakalanmış, bu beladan kurtulmak için peygamber duada bulunmuştur. Hastalık ortadan kalkınca Hz. Dâvûd buna karşılık Mescid-i Aksâ'yı inşa etmeye başlamış fakat tamamlayamadan ölmüştür. Bunun üzerine oğlu Hz. Süleyman mescidi tamamlamıştır.[584]

R-Hz. Süleyman

Hz. Dâvûd'un oğludur. Babası gibi İsrâiloğulları'na hem peygamberlik hem de krallık yapmıştır.[585] Ancak Hz. Süleyman, Yahudilik ve Hristiyanlık'ta sadece hükümdar sayılırken İslam'da peygamber ve kral kabul edilmiştir.[586] Kırk yıl hükümdarlık yapan Süleyman peygamber, elli, elli iki veyahut elli üç yaşında vefat etmiş ve babasının yanına defnedilmiştir.[587]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Süleyman on altı yerde ismen zikredilmiştir.[588] Âyetlerde babasının varisi olması ve ona peygamberlik verilmesi,[589] hayvanların dilini bilmesi ve

---

577 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/297, 309.
578 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/106.
579 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/285-286.
580 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini* haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman - Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 7/102.
581 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/226-227.
582 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/297, 309; 4/106, 285-286; 10/349.
583 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/102.
584 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/226-227.
585 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 364; Ömer Faruk Harman, "Süleyman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/56; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/205.
586 Harman, "Süleyman", 38/56.
587 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 376-377; Harman, "Süleyman", 38/60; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/225.
588 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 364; Harman, "Süleyman", 38/59.
589 en-Nisâ 4/163; el-En'âm 6/84; en-Neml 27/16.

onlarla konuşması,[590] rüzgârın,[591] cin ve şeytanların onun emrine verilmesi,[592] ekin ve koyun sahipleri arasındaki davayı çözümlemesi,[593] Belkıs ile arasında geçen olay[594] ve ölümü[595] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Süleyman hakkında oldukça ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Söz konusu rivayetleri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Süleyman'ın bir tahtı vardır. Hayvanlar Hz. Süleyman'a hizmet etmiş, rüzgâr da tahtı onun istediği yere götürmüştür. Süleyman peygamber bir gün rüzgâra tahtı Mekke'ye götürmesini emretmiştir. O, Kâbe'yi tavaf etmiş, ardından buradan bir peygamber çıkacağını ve onun Medine'de vefat edeceğini söylemiştir.[596]

Hz. Süleyman Sebe melikesini dine davet ettiğinde Belkıs, elçi aracılığıyla ona birkaç soru sormuştur. Hak Teâlâ, Süleyman peygambere Cebrail'i göndererek tüm soruların cevaplarını iletmiştir. Bunun üzerine Belkıs, Hz. Süleyman'ın yanına gelip peygamberliğini kabul etmiştir.[597]

Bir gün Süleyman peygamber cinlerden bir âlime birkaç soru sormuş ve verilen cevaplardan hoşnut olmuştur. Bu sorulardan biri kıyametin ne zaman kopacağına yöneliktir. Bunun üzerine Cin, gayba dair bilgilerinin olmadığını ve Allah-u Teâlâ dışında bunu kimsenin bilemeyeceğini dile getirmiştir.[598]

Süleyman peygamber bir gün halkına nerede kâfir varsa onların üzerine sefer düzenlemek istediğini söylemiştir. Halkı ona, Rum tarafında Ankur isimli bir kişinin puta taptığını haber vermiş, Hz. Süleyman da onun üzerine cin ve devlerden bir ordu göndermiştir. Bu zat peygambere sihir yaparak karşı gelmiş, Hz. Süleyman da rüzgâra emrederek Ankur'un gözlerine toprak doldurtmuş ve onu yanındaki aslana

[590] en-Neml 27/16-18.
[591] el-Enbiyâ 21/81; en-Neml 27/17; Sebe' 34/12.
[592] en-Neml 27/17-18; Sebe' 34/13.
[593] el-Enbiyâ 21/78-79.
[594] en-Neml 27/15-44.
[595] "Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimizde öldüğünü ancak asâsını kemiren ağaç kurdu göstermişti. Süleyman'ın cesedi yere yıkılınca ortaya çıktı ki, eğer cinler gaybı bilmiş olsaydı o aşağılayıcı eziyete katlanıp durmazlardı." Sebe' 34/14.
[596] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/471-473.
[597] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/477-479.
[598] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/484.

öldürtmüştür. Daha sonra halk, Ankur'un kızını alarak saraya getirmiş, kız sürekli ağlayınca ona babası şeklinde bir put yapmıştır. Asaf b. Berhiya bir sohbetinde Hz. Süleyman hariç tüm peygamberlere dua etmiştir. O, bunun sebebini sorunca evinde puta tapan biri olduğu cevabını almıştır. Hz. Süleyman hemen eve giderek putu kırdırıp kızı öldürtmüş ve çokça tövbe etmiştir.[599]

Hz. Süleyman'ın peygamberlik alameti olan bir yüzüğü vardı ve devlerden biri bu yüzüğün peşindeydi. Hz. Süleyman abdest almak için onu çıkarıp eşine verdiğinde dev, peygamberin kılığına girerek yüzüğü almış ve onun kürsüsüne oturmuştur. Herkes devi Süleyman peygamber sanmış ve ona tabi olmuştur. Hz. Süleyman gerçeği anlatmaya çalıştıysa da kimse inanmamış ve o, yerinden kovulmuştur. Denizcilerden bir grup sokaklara düşen Hz. Süleyman'a acıyıp ona günlük iki balık vermeye başlamıştır. Aradan kırk gün geçince halk devden şüphelenmiş ve onun Hz. Süleyman olmadığını anlamış, onu yakalamaya çalıştıklarında ise dev kaçmış ve yüzüğü denize atmıştır. Bir balık da onu yutmuştur. Bu balık denizciler tarafından tutularak Hz. Süleyman'a yemesi için verilmiştir. Balığın içinden yüzüğünün çıktığını gören Hz. Süleyman, halkının yanına giderek tekrardan saltanatına kavuşmuştur.[600]

Rivayet olunduğuna göre Süleyman peygamberin birçok hanımı vardı. Bir gün Hz. Süleyman, bütün hanımlarıyla yakınlık kurmuş, her birinden bir oğlan doğmasını dilemiştir. Fakat inşallah demediği için sadece bir hanımı hamile kalmış, o da yarım azalı bir oğlan dünyaya getirmiştir. Hz. Süleyman evladını bu halde görüp üzülünce yanında bulunan Asaf b. Berkiya "çocuğun uzuvlarının tam olması için Cenab-ı Allah'a dua etmesini" söylemiştir. Süleyman peygamber dua edince Allah-u Teâlâ, çocuğa sıhhat vermiş ancak daha sonra onun canını almıştır. Azrail, çocuğun cesedini Hz. Süleyman'ın kürsüsüne koymuş, bunu gören peygamber çok üzülmüştür.[601]

Rivayete göre Süleyman peygamber bir gün tüm hayvanlarla birlikte otururken sığırcık kuşundan bir günah sâdır olmuştur. Hz. Süleyman onu cezalandırmak istediğinde kuş, bu olayın kaza sonucu olduğunu söylemiş ve cezadan kurtulmuştur. Bunu gören

[599] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/484-485.
[600] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/485-488.
[601] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/488-499.

kuşların hükümdarı Simurg, Hz. Süleyman'a kaza ve kadere inanmadığını söylemiş, peygamber bu laftan hoşnut olmamıştır. Bunun üzerine Hak Teâlâ, Cebrail'i Süleyman peygambere göndermiştir. Ona, bu gece doğan meşrik padişahının oğlu ve mağrip padişahının bir kızı olduğunu, bunların kaza ve kaderinde nikâhsız olarak beraber olup bir çocuklarının olacağını haber vermiştir. Daha sonra Hz. Süleyman, Simurg'a olan biteni anlatmıştır. Simurg, bu olaya engel olmak için iki çocuk da büyüyene kadar elinden geleni yapmış fakat takdir olunan kaza ve kader meydana gelmiştir. Olay neticesinde kendisinin cezalandırılacağından korkan Simurg, Kaf Dağı'nda gizlenmiştir.[602]

Süleyman peygamber sefere çıktığında yolda karıncalar ona bir çekirge ikram etmiştir. Öyle ki tüm ordu bu çekirgeden yemiş ve bitmemiş, kalanını da karıncalara geri vermiştir. Yaklaşık kırk gün süren bu seferde bir ejderha, Süleyman peygamberin ordusundaki devleri korkutmuştur. Bunun üzerine karıncalar Hz. Süleyman'dan müsaade isteyip o ejderhayı mağlup etmiştir.[603]

Hz. Süleyman, Hindistan'a sefere gittiğinde bir adada kanatlı atlar görmüş ve hizmetindeki devlerden bu atları temin etmelerini istemiştir. Devler de atlara tuzak kurup yakalayabilmek için ondan birtakım şeyler istemiştir. Daha sonra devler, atlara tuzak kurarak onları yakalamış ve Süleyman peygambere getirmiştir. Rivayet olunduğuna göre Hz. Süleyman atlarla uğraşırken namazını geçirmiş, bu sebeple onları savaş atı yapmıştır.[604]

Bir gün Hz. Süleyman, bütün yaratılmışlara ziyafet vermek istemiş ve kazanlarla yemek pişirtmiştir. Fakat denizden bir hayvan gelerek bu yemekten payını istemiş, bütün yemekleri bitirmesine rağmen doymamıştır. Hayvan, Hz. Süleyman'a rızkına bir yaratılmışın ortak olduğunu söyleyerek günlük rızkını temin edemediğini dile getirmiştir. Bunun üzerine Süleyman peygamber, Allah-u Teâlâ'nın kendisini uyardığını anlamış ve tövbe etmiştir.[605]

---

602 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/490-498.
603 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/498-501.
604 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/501-503.
605 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/503.

Hz. Süleyman elli yaşına geldiğinde her gün inşa ettirmeye başladığı mescitte ibadet etmiş ve devler onu kötülüklerden korumuştur. Peygamber, bu mescitte ibadet ederken mihrabında her gün ağaç yahut ot bitmiş ve onları alıp başka yere dikmiştir. Bir gün yine mihrapta bir ağaç bitmiş ve ona mescidi yıkacağını haber vermiştir. Hz. Süleyman, kendisi hayatta iken bunu kimsenin yapamayacağını söylemiş ve ölüm vaktinin geldiğini anlamıştır. Sonrasında bu ağaçtan bir değnek yapmış ve namazlarda ona dayanmıştır. Öyle ki devlerin mescidi tamamlayabilmesi için Allah-u Teâlâ'ya dua etmiş, öldüğünde bu değneğe dayandığı için bir yıl boyunca kimse onun vefat ettiğini anlamamış ve mescit tamamlanmıştır.[606]

Seyahatnâme'de Hz. Süleyman'a dair bilgiler İstanbul[607] ve Bursa,[608] Antakya[609] ve Aydıncık[610] kaleleri, Selanik,[611] Atina Kalesi,[612] Filistin-Mescid-i Aksâ,[613] eşi Belkıs ile ilgili olaylar[614] ve Hz. Yûsuf'un defni[615] gibi konular anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Süleyman, insanların ve cinlerin kendisine hizmet etmesi sonucu birçok yeri rahat bir şekilde fethedebilmiştir. Mağrip taraflarında bir yeri fethetmek istediğinde ise buranın padişahı ona karşı çıkmış, Hz. Süleyman da onu öldürtmüştür. Daha sonra eşi Belkıs'ın ölümü üzerine Süleyman peygamber bu adamın kızını kendisine nikâhlamıştır. Kız, babasının ölümü ve şeytanın ayartması sonucu sürekli ağlamış ve Hz. Süleyman'dan bir saray inşa ettirmesini ve burada babasının suretinin yaptırılmasını istemiştir. Bunun üzerine Süleyman peygamber insanlara ve cinlere emrederek İstanbul'da bir saray yaptırmıştır. Daha sonra eşinin burada babasının putuna taptığını öğrenince onu öldürtmüştür.[616]

---

606 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/503-504.
607 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/14.
608 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/9.
609 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/33-34.
610 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*: *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini* haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman - İbrahim Sezgin (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001), 5/146.
611 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/62.
612 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/110-111.
613 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/226-227, 233-234.
614 Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini* haz. Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 6/278.
615 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/18, 442-443, 500.
616 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/14.

Rivayet olunduğuna göre Hz. Süleyman bir savaş dönüşü Bursa yakınlarında Ruhbân Dağı'nın (Uludağ) üzerinden geçerken veziri Âsaf-ı Berhiyâ'ya burada büyük bir şehir olsaydı demiştir. Vezir, Nûh Tûfanı'ndan önce burada bir şehrin var olduğunu söylemiştir. Ardından Cebrail, insanlara ve cinlere bu şehrin kale duvarlarını bulmalarını emretmiştir. Fakat kale kumla kaplı olduğu için cinler kaleyi ortaya çıkaramamıştır. Bu sefer Cebrail, rüzgâra emretmiş ve kale gün yüzüne çıkmıştır. Daha sonra Hz. Süleyman buraya bir köşk yaptırmış ve eşi Belkıs ile yazları gelip kalmıştır.[617]

Sebe Kralı'nın kızı Belkıs, Hz. Süleyman ile evlenince ona İstanbul, Trabzon, Bursa şehirlerinde saraylar inşa ettirmiştir.[618] Ayrıca Belkıs, Hz. Süleyman'ın rüzgâra emretmesi üzerine tahtıyla dünyayı gezerken Selanik ve Atina şehirlerinde de bir saray inşa ettirmiştir.[619]

Hz. Süleyman devlerinden bir kısmını Hersek bölgesine sürmüştür. Bu devler oranın toprağından elde edilen mahsulü yediklerinde kel kalmıştır. Durumu öğrenen Süleyman peygamber, devlere tohum göndermesi için İfrit'e emir vermiştir. İfrit, tohumu götürdüğünde devler onu ekip Zernih toprağından Hz. Süleyman'a göndermiş, bunu kullanan hanımı Belkıs tüylerinden kurtulmuştur.[620]

Hz. Yûsuf vefat etmeden önce naaşının bir sandukaya konularak Nil Nehri'ne bırakılmasını, zamanı gelince kendisinin bulunacağını vasiyet etmiştir. Hz. Süleyman tahtı ile gökyüzünde gezerken cinlerden biri Hz. Yûsuf'un Nil Nehri'nde bulunduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine yeri tespit edilen Yûsuf peygamber, nehirden çıkarılıp Kudüs'te babasının yanına defnedilmiştir.[621]

Hz. Dâvûd, Mescid-i Aksâ'yı inşa ederken vefat etmiş, mescid oğlu Süleyman peygamber zamanında tamamlanmıştır. Öyle ki devler ve cinler binayı inşa ederken Hz.

[617] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/9.
[618] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 5/146.
[619] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/62, 110-111.
[620] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 6/278.
[621] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/18, 500.

Süleyman bir asaya dayanmış ve orada vefat etmiştir. Kurtların asayı yemesi üzerine ceset yere düşmüş, devler ve cinler o vakit peygamberlerinin öldüğünü anlamıştır.[622]

S-Hz. Zekeriyyâ

Dâvud peygamberin soyundan gelen Hz. Zekeriyyâ, İsrâiloğulları'na gönderilen son üç peygamberden biri ve vahiy yazıcısıdır.[623] Kendisi Filistin bölgesinde yaşamış[624] ve İsrâiloğulları tarafından şehit edilmiştir.[625] Kabrinin ise Halep Ulu Camii yanında olduğu söylenilmektedir.[626]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zekeriyyâ altı yerde ismen zikredilmiştir.[627] Âyetlerde onun peygamber olarak seçilmesi,[628] Hz. Meryem'i himaye etmesi,[629] oğlu Hz. Yahyâ'nın müjdelenmesi[630] ve sâlih bir kimse olması[631] gibi konulardan bahsedilmektedir. Taberî Tarihi'nde Hz. Zekeriyyâ hakkında Kur'an-ı Kerim'deki ile aynı malumat bulunmaktadır.[632] Söz konusu bilgiler şöyledir: Beytü'l-Makdis hükümdarı Heredos, Îsâ peygamber doğduktan sonra onu öldürmek istemiş fakat Hz. Zekeriyyâ buna engel olmuştur. Bu nedenle Heredos, ona düşman olmuş ve Zekeriyyâ peygamberi öldürtmek için adamlarını yollamıştır. Hz. Zekeriyyâ, onlardan kaçarken bir ağaç kovuğuna saklanmış, askerler de gelip ağacın önüne oturmuştur. Şeytan, bunların yanına gelerek

---

622 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/226-227.

623 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 386-387; Mahmut Aydın, "Zekeriyyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/210-211; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/291.

624 Aydın, "Zekeriyyâ", 44/210.

625 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 391; Aydın, "Zekeriyyâ", 44/211; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/298-299.

626 Aydın, "Zekeriyyâ", 44/211.

627 Aydın, "Zekeriyyâ", 44/211.

628 el-En'âm 6/84.

629 Âl-i İmrân 3/37

630 "Orada Zekeriyyâ Rabbine dua edip dedi ki: "Rabbim! Bana tarafından temiz bir nesil ihsan eyle! Kuşkusuz sen duayı işitmektesin." O mâbedde durmuş namaz kılarken melekler ona şöyle seslendiler: "Allah'ın bir kelimesini (Hz. Îsâ'yı tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlih kullardan bir peygamber olarak Yahyâ'yı Allah sana müjdeliyor. Zekeriyyâ ise şöyle dedi: "Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çattığı, üstelik karımda kısır olduğu halde benim nasıl oğlum olabilir? Buyurdu ki: "İşte böyle; Allah dilediğini yapar." "Rabbim, dedi., bana bir alamet göster." Şöyle buyurdu: "Senin için alamet insanlarla üç gün ancak işaretle konuşmandır. Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et." Âl-i İmrân 3/38-41; Meryem 19/2-11; el-Enbiyâ 21/89-90.

631 el-En'âm 6/85.

632 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/76-86.

peygamberin ağacın kovuğunda olduğunu ve onu ikiye kesmelerini telkin etmiş ve Hz. Zekeriyyâ şehit edilmiştir.[633]

Seyahatnâme'de Hz. Zekeriyyâ'ya dair bilgiler; peygamber meslekleri[634] ve Kavala Kalesi[635] anlatılırken ele alınmıştır. Yunan prenslerinden Batlîmûs, Hz. Zekeriyyâ'ya iman ederek ona tâbi olmuştur. İsrâiloğulları Zekeriyyâ peygambere iftira edip onu testere ile ikiye ayırıp şehit ettiklerinde Batlîmûs, Kavala'dan gemilerle Haleb'e gelip Hz. Zekeriyyâ'nın kanını almış ve binlerce Yahudi'yi öldürmüştür. Şehirden ayrılmadan önce de Zekeriyyâ peygamber için Haleb Ulu Camii yanına bir şehitlik yaptırmıştır.[636]

Ş-Hz. Yahyâ

Hz. Îsâ'nın teyzesinin oğlu olup ondan üç veyahut altı ay kadar önce doğmuştur. Hz. Yahyâ otuz yaşlarına gelince İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiş[637] fakat babası Hz. Zekeriyyâ gibi Yahudî kavmi tarafından şehit edilmiştir.[638]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Yahyâ beş yerde ismen zikredilmiştir.[639] Âyetlerde ona ilim ve peygamberlik verilmesi,[640] babasına evlat olarak müjdelenmesi[641] ve sâlihlerden olması[642] gibi konulardan bahsedilmektedir. Taberî Tarihi'nde Hz. Yahyâ hakkında malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Hz. Yahyâ, bir gün sokağa çıktığında arkadaşları onu oyun oynamak için çağırmış fakat o, Allah-u Teâlâ'nın kendilerini oyun için yaratmadığını dile getirmiştir. Bir zaman sonra Zekeriyyâ peygamber vaaz ederken cehennemde

---

633 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/104-105.
634 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238.
635 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/50.
636 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/50.
637 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 392; Mahmut Aydın, "Yahyâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/232-233; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/294.
638 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 395-397; Aydın, "Yahyâ", 43/233; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/298-299.
639 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 391.
640 "Ey Yahya! Kitaba var gücünle sarıl!" dedik ve ona henüz çocukken hikmeti verdik. Ayrıca katımızdan ona şefkat ve ruh temizliği de verdik. O, kötülükten çok sakınan biriydi. Anne babasına çok iyi davranırdı; zorba ve âsi değildi." Meryem 19/12-14.
641 Âl-i İmrân 3/38-41; Meryem 19/2-11; el-Enbiyâ 21/89-90.
642 el-En'âm 6/85.

Gadbân deresindeki ateşi sadece gözyaşının söndürebileceğini söylemiş, bunu duyan Hz. Yahyâ bayılmış ve uyandıktan sonra gece gündüz ağlar hâle gelmiştir.[643]

Hz. Yahyâ, Îsâ peygamberden şeriat öğrenmiştir. Onlar bir gün aralarında konuşurken Hz. Îsâ, Yahyâ peygambere hep gamlı olduğunu söylemiş ve "Hak Teâlâ'nın rahmetinden ümidini kestin mi?" diye sormuştur. Hz. Yahyâ ise Îsâ peygambere daima kendisinin neşeli olduğunu söylemiş ve "Allah-u Teâlâ'nın gazabından emin oldun mu?" diye sormuştur. Ve bu konuşma üzerine Hz. Îsâ'nın doğru düşündüğüne dair âyet nazil olmuştur.[644]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Îsâ gökyüzüne çıkartıldıktan sekiz gün sonra tekrar yeryüzüne indirilmiş ve Hz. Yâhyâ'yı kendi yerine halife tayin etmiştir. Bu dönemde Beytü'l-Makdis'in kralı Heredos Müslüman olmuş ve her işini Hz. Yâhyâ'ya danışmıştır. Bir gün Heredos, Hz. Yâhyâ'ya kardeşinin kızıyla evlenmesinin uygunluğunu sormuş ve ondan olumsuz yanıt almıştır. Duruma sinirlenen Heredos'un kardeşi, Hz. Yâhyâ'nın öldürtülmesi için kızıyla konuşmuş, sonra da onu kralın yanına göndermiştir. Kız, kralı bir şekilde ikna edip Yâhyâ peygamberi şehit ettirmiştir. Askerler onu öldürdükten sonra kafasını keserek bir tepside Heredos'a getirmiştir. Tepsi içindeki bu baş, "Ey Heredos! Bu kıza yaklaşma ki sana haramdır." demiştir. Bunun üzerine kral, kızı yanından kovmuş ve yaptığına pişman olmuştur. Aradan biraz zaman geçince askerler kralın yanına gelerek Hz. Yâhyâ'nın kanının durmadan aktığını söylemiştir. Bu durumun yaşandığı esnada Fars imparatoru, İsrâiloğulları'nın üç peygamberini öldürdüğünü öğrenmiş ve Kudüs'e sefer düzenleyerek burayı fethetmiştir. Ardından komutan Hz. Yahyâ'nın şehit edildiği yere gidip kanın durması için çare aramıştır. Ortaya atılan bir fikir üzerine ise yetmiş bin İsrâiloğlu'nu öldürmüş ve kanın durmasını sağlamıştır. Bir rivayete göre de bu yerde Heredos öldürülmüş ve kan durmuştur.[645]

---

643 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/88.
644 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/89.
645 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/120, 123-125.

Seyahatnâme'de Hz. Yahyâ'ya dair bilgiler; Zeyrekbaşı Camii,[646] peygamber meslekleri,[647] esnaflar,[648] Hazret-i Üzeyir ziyaretgâhı[649] ve Filistin'de Hz. Yahyâ ile Yahudi Kral arasında geçen olay[650] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Zekeriyyâ şehit edilip peygamberlik Hz. Yahyâ'ya geçtiği zaman o, babasının şehit edilmesine sebep olan kişiyi öldürmüş[651] ve sonrasında İsrâiloğulları'nı tevhide davet etmiştir. Dönemin kralı da ona iman etmiştir. Daha sonra o, Hz. Yahyâ'ya gelip öz kızıyla evlenebilmek için fetva istemiştir. Hz. Yahyâ yapılmak istenilen fiilin haram olduğunu dile getirdiyse de kral, Hz. Meryem'in babasız evlat doğurduğunu bahane ederek ona karşı çıkmıştır. Bu sebeple Yahyâ peygamber kral tarafından Nâblûs şehri yakınlarında şehit edilmiş, başı Ümeyye Camii içine vücudu Sabastıya bölgesine defnedilmiştir.[652] Fakat Malta halkı Hz. Yahyâ'nın cesedini buradan çalarak Akka'ya götürmüştür.[653]

T-Hz. Îsâ

İsrâiloğulları'nın son peygamberi olan[654] Hz. Îsâ, Hristiyanlık'ta Tanrı'nın oğlu yani Tanrı kabul edilmektedir.[655] İslam dininde ise beş büyük peygamberden biri olan Hz. Îsâ'ya[656] otuz yaşında nübüvvet ve İncil isimli bir kitap verilmiştir.[657] Babasız olarak Beytüllahm'de dünyaya gelen Îsâ peygamberin doğum tarihine dair kaynaklarda net bir bilgi bulunmamaktadır.[658] Yahudi kavmi tarafından otuz üç yaşında çarmıha gerilerek öldürülmeye çalışılan Hz. Îsâ, Allah-u Teâlâ tarafından semaya kaldırılmıştır.[659]

---

646 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/62.
647 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238.
648 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/301.
649 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74.
650 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/63; 9/220-221, 274.
651 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/301.
652 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/63; 9/220-221, 274.
653 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/62; 3/74.
654 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 250.
655 Ömer Faruk Harman, "Îsâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/465.
656 Harman, "Îsâ", 22/469.
657 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 263; Harman, "Îsâ", 22/470; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/315.
658 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 250-267; Harman, "Îsâ", 22/466; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/312.
659 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 264-269; Harman, "Îsâ", 22/470; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/333-334.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Îsâ on beş sûrede doksan üç âyette ismen veyahut sıfatıyla zikredilmiştir.[660] Âyetlerde onun doğumu,[661] mucizeleri,[662] peygamber olarak seçilmesi,[663] Tevrat'ı tasdik etmesi ve ona İncil verilmesi,[664] tebliği,[665] Hristiyanların onu Tanrı olarak kabul etmesi,[666] Hz. Muhammed'in geleceğini müjdelemesi[667] ve Allah-u Teâlâ tarafından arşa yükseltilmesi[668] gibi konulardan bahsedilmektedir.

Taberî Tarihi'nde Hz. Îsâ hakkında oldukça ayrıntılı malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Rivayet olunduğuna göre Hz. Meryem hamileyken namaz kılmaya durduğunda Hz. Îsâ, Hak Teâlâ'yı zikretmiştir. Bazıları da ona anne karnında Tevrat ve İncil'in bildirildiğini söylemiştir.[669] Hz. Îsâ dünyayı teşrif ettiğinde bütün putlar yere düşmüş, olayı gören şeytanlar da İblis'e gelerek bunun sebebini sormuştur. İblis, babasız dünyaya gelen bir çocuğun buna neden olduğunu söylemiş ve ona musallat olmak istemiş fakat melekler şeytana engel olmuştur.[670]

Hz. Meryem, Kudüs hükümdarı Heredos'tan kaçıp Mısır'a gittiğinde Hz. Îsâ orada birkaç mucize göstermiştir. Burada yaşarken evlerinde kaldıkları adamın evine hırsız girmiş ve tüm malını çalmıştır. Durumu öğrenen Hz. Îsâ, malları kimin, nasıl çaldığını söylemiş ve herkes ona hayret etmiştir. Bundan sonra bir mucize daha gerçekleşmiştir. Ev sahibi bir düğün tertip etmiş ve gelenlere o zamanın şeriatında helal kabul edilen şarap ikram etmiştir. Birkaç gün sonra küpteki şaraplar bitmiş, adam misafirlerine

---

660 Harman, "Îsâ", 22/469.

661 Âl-i İmrân 3/42-54; Meryem 19/27-35; Enbiyâ /91; Tahrim 66/12.

662 el-Bakara 2/253; Âl-i İmrân 3/45-47,49, 59; "İşte o zaman Allah şöyle diyecek: "Ey Meryem oğlu Îsâ! Sana ve annene lütfettiğim nimetleri hatırla. Seni Rûhulkudüs'le (Cebrâil) desteklemiştim de hem beşikte iken hem de yetişkin halinde insanlarla konuşuyordun. Sana yazmayı, hikmeti, Tevrat ve İncil'i öğretmiştim. Benim iznimle çamurdan kuş biçiminde bir şey yapıp ona üflüyordun ve benim iznimle derhal kuş oluyordu. Benim iznimle körü ve cüzzamlıyı iyileştiriyordun. Yine benim iznimle ölüleri diriltiyordun. Onlara açık kanıtlar getirdiğin zaman buna karşı içinden inkâr edenler "Bu düpedüz bir büyü!" dediklerinde İsrâiloğulları'nın sana zarar vermelerini önlemiştim." el-Mâide 5/110, 112-115; Meryem 19/17-22,30; el-Mü'minûn 23/50.

663 el-Bakarâ 2/87; en-Nisâ 4/157, 171; el-Mâide 5/75; Meryem 19/30; es-Saf 61/6; ez-Zuhruf 43/57-65.

664 el-Mâide 5/46; el-Hadîd 57/27.

665 Âl-i İmrân 3/51; el-Mâide 5/72; Meryem 19/36.

666 en-Nisâ 4/171-172; el-Mâide 5/17, 46,72 116; Tevbe 9/30-31

667 el-A'râf 7/157; es-Saf 61/6.

668 Âl-i İmrân 3/54-55; en-Nisâ 4/157-158.

669 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/94, 98.

670 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/100.

mahcup olacağından dolayı üzülmeye başlamıştır. Îsâ peygamber durumu öğrenince küp dolu odaya girmiş ve hangi küpe elini koyduysa onlar şarapla doluvermiştir.[671]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Îsâ, havarilerini dine davet ettiğinde ondan mucize istemişlerdir. Îsâ peygamber de birçok çamaşırı kovaya koymuş ve her birini farklı renklerde boyalı olarak çıkarmıştır. Bunun üzerine Havariler ona iman etmiştir.[672] Havariler daha sonra Hz. Îsâ'nın gökten bir sofra indirmesini talep etmiş ve Hak Teâlâ'nın lütfuyla istenilen şey gerçekleşmiştir. Öyle ki günlerce insanlar bu sofradan yemiş ve iman etmiştir. Bu olaya inanmayan kâfirler ve münafıklar ise onu bir sihirbaz olarak görmüş, inkârları sebebiyle bütün uzuvları eğilmiş ve domuz suretine dönmüştür. Üç günden sonra ise hepsi ölmüş ve soyları tükenmiştir. Bazıları bu sofranın Havarilerin yemeklerinden oluşturulduğunu ve Îsâ peygamberin duası gereği Allah-u Teâlâ'nın yardımıyla bereketlendirildiğini söylemiştir.[673]

Hz. Îsâ, kavmini üç veyahut on yıl boyunca dine davet etmiş fakat ona çok az kimse iman etmiştir. Nihayetinde Beytü'l Makdis hükümdarı onu öldürmeye çalışmış, Hz. Îsâ da onlardan kaçarak havarilerinin yanına gelmiştir. Îsâ peygamber havarilerinden sabaha kadar oturup dua ve tespih etmelerini istemiş fakat onlar bir bahane ile bunu yapmamıştır. Olayın ardından Hz. Îsâ, onların kendisini düşman eline vereceğini söylemiş ve bir süre sonra askerler onu öldürmeye gelmiştir. Fakat o sıra peygamber göğe yükseltilmiş, onun yerine İşu adında biri öldürülmüştür. Îsâ peygamber, semaya yükseltildiğinin sekizinci günü yeryüzüne indirilmiş ve annesiyle görüşmüş, ardından Hz. Yahyâ'yı halife tayin edip tekrar gökyüzüne çıkarılmıştır.[674]

Seyahatnâme'de Hz. Îsâ'ya dair bilgiler; Kudüs'teki Kumâme binası,[675] Hz. Îsâ'nın beşiği ve doğduktan sonra yıkandığı yer,[676] esnaf pirleri,[677] Üç Kilise,[678] meşhur hurma

[671] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/102-104.
[672] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/109.
[673] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/113-114.
[674] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/118-120.
[675] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/22-23.
[676] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/61-62.
[677] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/313.
[678] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/115.

ağaçları,[679] Ubbâdân şehri,[680] küffar âyini,[681] Bukreyş[682] ve Filistin-Kudüs,[683] Nil suyu[684] ve Ziyaret-i nahl-ı Îsâ[685] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Meryem, Cebrail'in karnına üflemesi sonucu bir hikmet üzere hamile kalmış ve Hz. Îsâ, babasız olarak dünyaya gelmiştir. Rivayet olunduğuna göre o, anne karnındayken Yahudilere vaaz vermiştir. Hz. Îsâ'yı dinleyen on iki havari de bu zamanda ona iman etmiştir. Hz. Îsâ kemale erdiği vakit Hak Teâlâ'nın ona İncil vermesiyle tebliğ görevi başlamış ve o, mucize olarak ölüleri diriltip havarilerini gökten indirilen sofrayla doyurmuştur.[686] Fakat halkı, onu öldürmeye niyet edip kırk gün boyunca hapsetmiş ve sudan mahrum bırakmış, peygamber de kayayı delerek bir pınar akıtmıştır. Öyle ki bu sudan içenler şifa bulmuştur.[687] Yahudiler onu öldürmeye kalkışınca Hz. Îsâ, Cebrail aracılığıyla semaya yükseltilmiş[688] ve onun yerine başka biri öldürülmüştür.[689] Bazı Yahudiler, onun ölmeyip insanları dine davet edip daha sonra vefat ettiğini, bazıları da gökyüzünde İdrîs peygamberle olduğunu söylemektedir.[690]

Bir rivayete göre Akka'da bulunan iki hurma ağacına üç büyük peygamber gelmiş ve selam vermiş, onlar da selamı almıştır. Bu peygamberlerden birisi Hz. Îsâ'dır. Başka bir rivayete göre Hz. Meryem bu iki ağacın yanına geldiğinde onlar Hz. Îsâ'yı gölgeleyerek güneşten korumuştur.[691] Hz. Îsâ daha sonra buraya uğradığında ağaçların kuruduğunu görüp dua etmiş, ağaçlar o an meyve vermiştir.[692]

Hz. Îsâ, Ubbâdân şehir halkına son peygamber Hz. Muhammed'in (s.a.v) geleceğini bildirmiş ve bu kimseler altı yüz yıl öncesinden ona iman etmiştir.[693]

---

679 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/70.
680 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/287.
681 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 6/260.
682 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/177.
683 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/222-223, 233, 235, 241, 243-245.
684 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/182.
685 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/506-507.
686 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/115; 9/243.
687 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/222-223.
688 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/313; 3/70; 6/260; 9/243.
689 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/243.
690 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/22-23; 9/241.
691 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/70.
692 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/506-507.
693 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/287.

Yahudi halkı mucize olarak Hz. Îsâ'ya gelip üç yüz sene önce vefat eden krallarını diriltmesini istemiştir. Hz. Îsâ onu dirilttiğinde bazı inkârcılar iman etmiş ve padişah yetmiş sene daha yaşamıştır.[694]

Rivayete göre Hz. Îsâ, bir havluyla yüzünü silmiş ve sureti ona yansımıştır. Daha sonra havluyu Habîb-i Neccâr ve Şem'ûn-ı Safâ kullanmıştır. Ardından havlu Urfa papazlarının eline geçmiş, onlarda havluya Hz. Muhammed'in (s.a.v) resmini sarıp muhafaza etmiştir. Bir süre sonra kirlenen bu havluyu yıkamak istemişler fakat su ona tesir etmemiş, yakmak istediklerinde ise ateş onu yakmamıştır. Böylelikle havlu Hz. Îsâ'nın bir mucizesi kabul edilegelmiştir.[695]

Bir rivayete göre de Hz. Muhammed'in (s.a.v) Mi'râç'a yükseldiği yerde parlak bir kaya bulunmaktaydı. Aynı zamanda burası Hz. Îsâ'nın doğduğu yerdi. Allah-u Teâlâ bu kayayı Îsâ peygamberi teselli için tarafından bir hikmet üzere yaratmış; Hz. Îsâ, Yahyâ peygamber suretinde olan bu kaya ile zaman zaman konuşmuştur.[696]

U-Hz. Muhammed (s.a.v)

Arap kabilelerinden Adnâniler'e mensup olan Hz. Muhammed, diğer peygamberlerden farklı olarak Hz. İsmâil'in soyundan gelmektedir. Hz. Peygamber'in doğum tarihinde ihtilaf söz konusu olsa da kabul edilen görüşe göre o, 12 Rebîülevvel 571'de Mekke'de dünyayı teşrif etmiştir. Muhammedü'l-emîn lakabıyla tanınan ve son peygamber olan Hz. Muhammed'e kırk yaşına gelince peygamberlik verilmiştir. Mekkelilerin baskıları sonucu 622 yılında Medine'ye hicret eden peygamber, 13 Rebîülevvel 632 tarihinde ise burada vefat etmiştir.[697]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed (s.a.v) dört yerde[698] bu isimle bir âyette Ahmet[699] ismiyle zikredilmekte ve onun adıyla bir sûre bulunmaktadır. Âyetlerde ona

694 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/235.
695 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/177.
696 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/244-245.
697 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 281-283, 292-293; Mustafa Fayda, "Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/406-420.
698 Âl-i İmrân 3/144; el-Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; el-Fetih 48/29.
699 es-Saf 61/6.

peygamberlik ve kitap verilmesi,[700] peygamberliğine dair ondan mucize istenmesi,[701] uyarıcı ve müjdeci olması,[702] Mi'rac mucizesi,[703] Bedir ve Uhud Savaşları,[704] Hendek ve Huneyn Savaşları,[705] şahsiyeti,[706] âlemlere rahmet olması[707] ve daha pek çok konudan[708] bahsedilmiştir.

Taberî ve özellikle Altıparmak Tarihi'nde Hz. Muhammed hakkında oldukça fazla malumat yer almaktadır. Fakat biz burada konuyu sınırlamak adına sadece birkaç rivayet vermekle yetineceğiz. Bu iki kaynaktan aktarılan malumata göre Hz. Muhammed, çocuk yaşlardayken amcası Ebû Talip ile birlikte ticaret için Busra şehrine gitmiştir. Burada bulunan Bahîrâ adında bir rahip ticaret kervanı üstünde onları sürekli gölgelendiren bir bulutu görünce yıllardır beklediği peygamberin onun içerisinde olduğunu anlamıştır. Daha sonra Bahîrâ, Hz. Muhammed'in nübüvvet alametlerini soruşturmuş ve onun hak peygamber olduğuna kanaat getirmiştir. Ardından Ebû Talip'e kâfirlerinin Hz. Peygamberi öldürebileceğini ve onu buradan uzaklaştırması gerektiğini söylemiştir.[709] Buna ek olarak Altıparmak Tarihi'nde Rahip Bahirâ'nın kervan yoldan geçerken tüm ağaç ve taşların Hz. Peygambere secde edip selam verdiğini işittiği rivayeti de nakledilmiştir.[710]

Altıparmak Tarihi'nde geçen başka bir rivayete göre Hz. Muhammed yirmi yaşlarındayken Hz. Ebû Bekir (r.a) ile birlikte ticaret için Şam taraflarına gitmiştir. Hz. Peygamber dinlenmek için bir ağacın altına otururken Hz. Ebû Bekir de Rahip Bahîrâ'nın yanına yiyecek almaya varmıştır. Bahîrâ ağacın altındaki kişinin kim

---

[700] el-Bakara 2/119, 252; Âl-i İmrân 3/144; en-Nisâ 4/79, 105; el-Mâide 5/67, 99; el-A'râf 7/158; Hûd 11/2; en-Nahl 16/64, 89; el-Kehf 18/110; el-Ahzâb 33/40; Yâsîn 36/3, 5, 69; en-Necm 53/3-4; el-Cuma 62/2-4.

[701] "İnkârcılar, "Ona Rabbinden bir mucize indirilse ya!" diyorlar. Sen ancak bir uyarıcısın; her topluluğun da bir kılavuzu vardır." er-Ra'd 13/7.

[702] el-Bakara 2/119; el-Hac 22/49; el-Furkân 25/56; en-Neml 27/92; el-Ahzâb 33/45; Sebe' 34/28; Fâtır 35/24; Yâsîn 36/6; Sâd 38/65, 70; el-Ahkâf 46/9; el-Fetih 48/8.

[703] "Bir gece, kendisine bazı ayetlerimizi gösterelim diye kulunu Mescid-i Harâm'dan çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah eksikliklerden münezzehtir. O, gerçekten her şeyi işitmekte ve görmektedir." el-İsrâ 17/1.

[704] Âl-i İmrân 3/13, 121-127; el-Enfâl 8/42-44; Sâd 38/11.

[705] et-Tevbe 9/25-26; el-Ahzâb 33/9-25.

[706] el-Ahzâb 33/21; el-Kalem 68/4.

[707] el-Enbiyâ 21/107.

[708] Âl-i İmrân 3/31-32; en-Nisâ 4/69; et-Tevbe 9/24, 63, 128; en-Nahl 16/125; el-Ahzâb 33/6, 56; Muhammed 47/2, 33; el-Haşr 59/7; el-İnşirâh 94/1-4.

[709] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/308-309; Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 279-282.

[710] Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 280.

olduğunu sorup öğrenince Hz. Ebû Bekir'e "Vallahi o, Hâtemü'l-Enbiyâ'dır. Ben şöyle işittim ki Îsâ aleyhisselamdan sonra bu ağaç altında kimse oturmadı. Ancak son peygamber olacak kimse oturacaktır." demiştir.[711]

Tez çalışmamızdan önce Nurettin Gemici tarafından Hz. Muhammed'e dair çeşitli makaleler telif edilmiştir. Bu sebepten Hz. Peygamber hakkında daha geniş bilgi için ilgili makalalere bakılmalıdır.[712]

Seyahatnâme'de Hz. Muhammed'e dair bilgiler; meslek pirleri,[713] doğumunda Ayasofya'nın yıkılması sebebiyle İstanbul,[714] Cebelü'l-Lübnân[715] ve Bağdâd bölgesi,[716] Mi'rac'a yükselmesi nedeniyle Kudüs,[717] Rahip Bahîrâ ile arasında geçen olayın farklı yerlerde aktarılması,[718] Mekke ile Medine[719] ve Mısır[720] gibi yer ve çeşitli olaylar anlatılırken ele alınmıştır. Ayrıca Hz. Muhammed'in hayatı tafsilatlı bir biçimde Seyahatnâme'de zikredilmiştir.[721] Ancak çalışmamızda rivayetler üzerinde durulduğu için Hz. Peygamber'in hayatına değinilmeyecektir.

Rivayet edildiğine göre Hz. Muhammed, sünnetli ve gözleri sürmeli olarak Mekke'de dünyaya gelmiştir.[722] Onun doğduğu bu gece bir deprem meydana gelmiş ve yüzyıllardır yanan Nemrûd ateşi sönmüş, Kisra ve Kızılelma Manastırları ile Ayasofya ve Kumâme'nin kubbesi yıkılmış, Erzâyil Kilisesi ve daha pek çok bina yerle bir olmuş, Bahr-i Rûm gibi denizler oluşmuştur.[723] Öyle ki yıkılan binalar arasından Ayasofya kubbesi tekrar yapılmaya çalışıldıysa da bu pek mümkün olmamıştır. Bunun üzerine Hz. Hızır, ihtiyar kılığında insanlara görünmüş ve onlara Hz. Muhammed'in tükürüğünden

---

711 Hirevî, *Altıparmak Peygamberler Tarihi*, 283.
712 Gemici, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Hz. Muhammed" , "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Hz. Peygamber ve Medine", "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mekke".
713 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238-240, 244, 257, 279, 322-323, 331, 344; 8/68, 113, 119.
714 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 1/20, 31-32, 54-55; 3/208, 240; 4/181, 234, 326-328, 339; 8/68, 113; 9/239, 310, 381; 10/443
715 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/40, 56, 70, 208, 240.
716 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/16, 181, 234, 245, 271, 287, 326-328, 339.
717 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238; 9/230-231, 239, 244, 247, 287-288, 296, 300.
718 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/176-177.
719 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/311, 327, 311-332, 334-335, 364, 381, 392.
720 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/24, 260, 264, 443.
721 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/31-32, 238, 257, 331; 7/176-177; 9/332, 334-335.
722 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/323; 3/240.
723 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 1/20, 54-55; 3/208, 240; 4/181, 234, 326-328, 339; 8/68, 113; 9/239, 310, 381; 10/443.

alıp zemzem suyu ile karıştırarak harç yapmalarını söylemiştir. Hristiyan din adamlarından bir kısmı Mekke'ye gidip Hz. Muhammed'i bularak onun tükürüğünden almış, Hz. Muhammed de bu yerin Müslümanların ibadethanesi olması için dua etmiştir. Daha sonra bu tükürükle hazırlanan harçla kubbe yıkılmadan tekrar inşa edilmiştir.[724] Başka bir rivayete göre ise Hz. Muhammed'in tükürüğüyle yapılıp duasına mazhar olunan yer Kisrâ Sarayı ve eski Bağdâd şehridir.[725] Bir rivayete göre de Ayasofya'nın kubbesinde bulunan dört meleğin resmi, Hz. Muhammed doğduğunda göbeklerinde yer alan ağızlarından konuşup dünyada olacacak şeyleri haber vermiştir.[726]

Hristiyanların rivayetine göre Derzî Limanı'nda bulunan bir put Hz. Muhammed doğana kadar konuşmuş ancak o doğduğu zaman lal olmuştur.[727]

Hz. Peygamber yedi yaşlarındayken Mekke'de bir kıtlık meydana gelmiştir. Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalip, onu yanına alarak Mekke sakinleri ile birlikte Kubeys Dağı'na çıkmış ve "Yâ Rabbî, bu masum Muhammed hürmetine ve yüzü suyuna bize su ver, ganimet olsun!" diye dua etmiştir. Bunun akabinde hemen yağmur yağmış ve bitkiler olmuştur.[728]

Bir rivayete göre Hz. Muhammed, ticaret amacıyla Busra şehrine gidince rahip Bahîrâ ile görüşmüştür. Bahîrâ, Hz. Peygamber'e üzerinde sihir olduğunu ve Akka'da bulunan "Ben cennetin iki nimetiyim" diyen pınarlarda yıkanmasını söylemiş, Hz. Îsâ ve Hz. Mûsâ'nın da bu sulara girerek üzerlerindeki sihirden kurtulduğunu dile getirmiştir. Hz. Muhammed, Akka'ya giderek Bahîrâ'nın söylediği iki kaynağı bulup orada yıkanmış ve kendisine yapılan sihirden arınmıştır.[729]

Başka bir rivayete göre Hz. Muhammed, amcasıyla birlikte ticaret için Busra şehrine gidince orada rahip Bahîrâ ile karşılaşmışlardır. Rahip, gökyüzünde Hz. Muhammed'i sürekli takip eden ve ona altmış üç yıl boyunca gölgelik edecek olan bulutu görmüş, Hz. Muhammed'in âhir zaman peygamberi olduğunu anlamıştır. Amcasına yeğeni hakkında

[724] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/54-55; 4/245.
[725] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/245.
[726] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/55-56.
[727] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 8/119.
[728] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/271.
[729] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/70.

sorular soran rahip Bahîrâ, onun peygamber olacağını ve korunması gerektiğini söylemiştir. Ömrü yeterse kendisinin de ona iman edeceğini dile getirerek ceylan derisi üzerine Hz. Muhammed'in el izini bastırmıştır. Hikmet o ki mürekkebin rengi bir anda siyahtan yeşile dönmüştür. Daha sonra Hz. Muhammed, bu el izi kimde bulunursa Müslüman olması için dua etmiş, rahip Bahîrâ da onu saklamıştır.[730] Diğer bir rivayete göre ceylan derisine parmak basma olayı Ayasofya'nın onarımı için tükürük almaya geldikleri zaman gerçekleşmiştir.[731]

Hz. Muhammed peygamber olmadan önce ticaret için Busrâ şehrine yaptığı yolculukta bir kişi para karşılığı onu öldürmeye çalışmış, Hz. Muhammed de "Kıf yâ kelb, misle'l-hacer" demiş ve bu kişi köpeğe benzeyen bir taşa dönüşmüştür.[732] Ayrıca Hz. Muhammed, bu seyahati esnasında bir yeri eşmiş ve oradan su kaynağı fışkırmıştır. Rivayete göre bu sudan içen şifa bulmaktadır.[733]

Hz. Muhammed'e kırk yaşında peygamberlik verilince müşrikler mucize olarak ondan "ayın dolunay haline geldiği vakit onu ikiye ayırmasını ve bir parçasını sağ bir parçasını sol kolundan çıkarmasını, daha sonra tekrar birleştirilmesini" istemiş ve bu işi yapabilirse ona iman edeceklerini söylemişlerdir. Hz. Peygamber Rabb'ine dua edince olay aynı bu şekilde vuku bulmuştur.[734]

Kâfirler, Hz. Peygamber'in nübüvvetinden itibaren sürekli ona eziyet etmeye çalışmıştır. Yine böyle bir gün akrep dolu kutuyu Hz. Muhammed'e göndermiş ve onu öldürmek istemişlerdir. Peygamber, onlara kutunun içinde ne olduğunu sorduğunda ise meyve cevabını vermişlerdir. Allah resulü bismillah deyip kutuyu açtığında akrepler onun sevdiği abdullâvî meyvesine dönüşmüştür. Bunun üzerine orada bulunanların bazıları iman etmiş bazıları ise onun sihirbaz olduğunu söyleyerek oradan ayrılmıştır.[735]

Rivayet olunduğuna göre bir zaman Mekke'yi çekirge sürüsü basmış ve insanlar gelip Allah resulünden yardım istemiştir. Buna karşılık Hz. Muhammed de çekirgelerin

730 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/176-177.
731 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/55; 9/381.
732 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/287.
733 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/288.
734 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/392.
735 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/264.

Mısır'a gönderilmesi için dua etmiştir. Fakat sahabe, Mısır'la ticaret yaptıklarını ve bu durumun onları olumsuz etkileyeceğini dile getirince Hz. Peygamber Mısır'da çekirgelerin barınamayıp helak olduğunu söylemiştir.[736]

Hz. Muhammed'in son peygamber olacağı Hz. Îsâ tarafından Ubbâdan halkına bildirilmiş ve onlar tâ o zamanda ona iman etmiştir. Hz. Peygamber'in dünyayı teşrif ettiğine dair alametler gerçekleşip aradan kırk yıl geçince bu halk onun yanına vararak peygamberliğini kabul etmiş ve Müslüman olmuştur. Buna binaen Hz. Muhammed onlara dua da bulunmuş ve onların birçok afetten kurtulacağını müjdelemiştir.[737]

Peygamber elli yaşına geldiğinde Allah-u Teâlâ, Cebrâil'i Mekke'ye göndererek onu Kudüs'e getirtmiş, oradan da Burak isimli bir binekle katına yükseltmiştir. Burada on sekiz bin âlemi temâşâ eden ve peygamberle görüşen Hz. Muhammed, sonunda ise Allah-u Teâlâ'nın cemâlini görmüştür. Ayrıca ona, peygamberlik tacı ve elbisesi giydirilmiştir. O, Allah katından döndüğünde ise yatağını sıcak halde bulmuştur.[738] Rivayete göre Hz. Peygamber Mi'rac'a yükselmeden önce üzerinde namaz kıldığı taş dile gelerek "Yâ Muhammed! Huzûr-ı Hakk'a beni dahi ilet" demiştir. Hz. Muhammed de "Yâ sahretellâh! Kıf mu'allekun bi-emrillâh" yani "Allah'ın emriyle asılı dur" diye cevap vermiştir. O zamandan beri bu taş havada durmakta ve onun üzerinde Hz. Peygamberin ayak izleri bulunmakta,[739] burada oluşan çukurdan ise gül suyu çıkmaktadır.[740]

Rivayete göre Hz. Peygamber Şam taraflarında bir yoldan geçerken buranın halkı, ona ve kervandakilere hakaret ederek yiyecekten mahrum bırakmıştır. Bunun üzerine Hz. Muhammed, "hurmaları da kendileri gibi âsî olsun" diye beddua da bulunmuştur. O vakitten sonra toprakları ve mahsülleri verimsizleşen halk, peygamberden dua istemiştir. Hz. Muhammed'in duasına binaen yeri eşelemesiyle üç pınar gün yüzüne çıkmıştır.[741]

---

736 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/24, 260.
737 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/287.
738 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238, 240, 244; 9/230, 247, 364.
739 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/230.
740 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/244.
741 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/288-299.

Hz. Peygamber Hayber taraflarında Fahlateyn Kalesi yanından geçerken bir taşa selam etmiş, taş da "Ve aleykümü's-selâm yâ Resûlallâh" diye karşılık vermiştir. Bu olaydan sonra taş "Selâm Kayası" olarak bilinmiştir.[742]

Rivayet olunduğuna göre Şam yolu taraflarında Hz. Muhammed'in makamının olduğu yerde iki dağ vardır. Bunlardan biri onu sevmekte, Cebel-i 'Ayr isimli dağ ise peygambere hakaret etmektedir. Evliya Çelebi'nin bizlere aktardığına göre bu rivayet âlimler arasında tevatürle bilinmektedir. Fakat Çelebi bizzat bu yeri görmemiş, Sükkerizâde isimli bir zattan duymuştur.[743]

Bir gün Ebû Leheb ve Ebû Cehil, Hz. Muhammed'i meclislerine davet etmiş ve hiciv işiyle uğraşan kör bir kimseye onu kötülemesi için tembihte bulunmuştur. Hz. Muhammed, bu meclise iştirak ettiği vakit o şair, Hz. Muhammed'i yereceği yerde onu övmüştür. Duruma sinirlenen Ebû Leheb ve Ebû Cehil şaire neden böyle yaptığını sorduğunda adam, kendisine övgü içeren şiirin ilham edildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, elini şairin gözlerine sürmüş ve onun âmâ olan gözleri açılmıştır. Daha sonra bu kişi iman etmiştir.[744]

Hz. Peygamber Medine'ye hicret edeceği zaman Ebû Cehil ve Ebû Leheb, onu öldürmesi için Süraka b. Malik isminde birini tutmuştur. Hz. Muhammed, çölde arkadaşlarıyla ilerken Süraka onlara yetişmiş ve peygamberi öldürmeye çalışmıştır. Ardından Hz. Muhammed toprağa "Ey yer onu tut" deyince atının ayakları kuma batmaya başlamıştır. Bunun üzerine onun hak peygamber olduğunu anlayan Süraka b. Malik tövbe ederek Müslüman olmuştur.[745]

Rivayet olunduğuna göre Nasîbîn şehrinde cinler yaşamaktaymış. Bu cinlerden Müslüman olan Melik Sırfeyîl, Hz. Muhammed'e peygamberlik verilince yanına gelerek ona tâbî olmuştur. Daha sonra peygamberden kâfir olan Melik Tahlic ile arasındaki sorunu çözmesini istemiştir. Ardından Hz. Muhammed, Melik Tahlic'i çağırmış ve o, şeytanla birlikte huzura gelmiştir. İki cin arasında meydana gelen

[742] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/296.
[743] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/300.
[744] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/344.
[745] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/334-335.

münakaşadan sonra Hz. Muhammed, onları Nasîbîn şehrine girmekten men etmiştir. Bundan sonra ise orada sara hastalığı görülmemiştir. Hz. Muhammed, şeytana da iman etmesini söylemiş fakat o, bahaneler uydurarak bunu reddetmiş, Hz. Peygamber de ona beddua etmiştir. Bu olaya mecliste bulunanlar şahit olunca Hz. Muhammed'in hem cinlere hem de insanlara peygamber gönderildiğini anlamışlardır.[746]

Rivayete göre Yahudi bir sihirbaz Âsi Nehri'ni Mısır'dan Hama'ya doğru döndürmüş ve üstüne bir su dolabı yapmıştır. Ancak yaptığı yanlıştan dolayı Hz. Ali, adamı öldürmüştür. Aradan geçen bir vakit sonra sihirbazın oğlu yapılan su dolabını çalıştırmayı denemiş fakat bu pek mümkün olmamıştır. Sihirbazın oğlu en son su dolabına "Hz. Âdem'i ve tüm peygamberleri seversen dön" demiş fakat değirmen yine dönmemiştir. "Hz. Muhammed aşkına dön" dediğinde ise değirmen "Yâ Muhammed" diye diye dönmüştür. Bu durumdan etkilenen adam Müslüman olmuştur.[747]

Cebelü'l-Lübnân'da pek çok peygamberin makamı olduğu gibi Hz. Muhammed'in de makamı bulunmaktadır. Rivayet edildiğine göre de Lübnan Dağı'na gidip "Es-selâmü aleyke yâ Cebelü'l-Lübnân" denildiğinde tüm peygamberlerin ruhlarından "Ve aleykümü's-selâm yâ Muhammed" nidası yükselmektedir.[748]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Muhammed'in peygamberliği süresince otuz bin mucize gerçekleşmiştir.[749] Uhud Savaşı'nda kırılan dişinin gömüldüğü yerin kırmızı olması ve dişleri ağrıyanların o topraktan kullanınca acılarının geçmesi,[750] Hz. Muhammed'in duasıyla ortaya çıkan pınarlar[751] bunlardan birkaçıdır. Ayrıca üç bin kere diğer peygamberlere gönderilen Cebrail, Hz. Muhammed'in yanına yirmi yedi bin kez gelmiştir.[752]

[746] Daha detaylı bilgi için bk. Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme, 4/326-328, 339.
[747] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/40.
[748] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/56.
[749] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 9/311.
[750] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/327.
[751] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/331.
[752] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/311.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNÂME'DE PEYGAMBERLİĞİ HUSUSUNDA İHTİLAF OLAN İSİMLER

A-Hz. Hızır

Hızır, onun ismi olmayıp künyesidir.[753] Hakkında birçok rivayet bulunan Hz. Hızır'ın nübüvveti ihtilaf konusudur. O, kimilerine göre peygamber kimilerine göre sâlih bir zattır.[754] Ona dair bilgiler daha çok Kur'an-ı Kerim ve hadislerden elde edilmiştir.[755]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Hızır ismen geçmemekle birlikte Kehf sûresinde anlatılan kıssa[756] müfessirler tarafından ona nispet edilmektedir.[757] Taberî Tarihi'nde Hz. Hızır hakkındaki malumat Mûsâ peygamberin hayatı anlatılırken ele alınmıştır. Söz konusu bilgiler şöyledir: Ona Hızır isminin verilmesi iki rivayete dayanmaktadır. Birincisi oturduğu taşın kendisiyle birlikte yürümesi, ikincisi bastığı her yerin yeşermesidir.[758]

Rivayete göre bir gün Hz. Nûh, evlatlarına "kim Hindistan-Serendip'e gidip Hz. Âdem ve Havvâ'nın cesetlerini getirirse ona uzun ömürlü olması için dua edeceğini" söylemiştir. Hz. Hızır bu görevi üstlenerek cesetleri Nûh peygambere getirmiştir. Bunun üzerine Nûh peygamber ona dua etmiş ve Hz. Hızır uzun ömürlü olmuştur. Başka bir rivayete göre ise Hz. Hızır, İskender-i Zülkarneyn zamanında onun yanına varmış ve kumandanı olmuştur. Birileri Zülkarneyn'e Mağrip taraflarında ölümsüzlük suyu

[753] İlyas Çelebi, "Hızır", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/406.
[754] Çelebi, "Hızır", 17/406-407.
[755] Çelebi, "Hızır", 17/406-408; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/107-118.
[756] el-Kehf 18/60-82.
[757] Çelebi, "Hızır", 17/406.
[758] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/407.

olduğunu söyleyince Hz. Hızır, ondan önce gidip sudan içmiş ve uzun ömürlü olmuştur.[759]

Seyahatnâme'de Hz. Hızır'a dair bilgiler; Karadeniz,[760] Ayasofya,[761] ölümsüzlük suyu,[762] Balu Han Kalesi[763] ve Hz. Mûsâ ile arasında geçen olay[764] anlatılırken ele alınmıştır. Bastığı her yerin yeşermesi sebebiyle Hızır lakabı ile anılan Hz. Hızır,[765] yaşadığı dönemde İskender-i Zülkarneyn'in askeri tayfasındandır. İskender'in başında iki boynuz olduğu için sürekli acı çekmiş ve her yerde hayat suyunu aramaya başlamıştır. Fakat ondan önce Hz. Hızır bu suyu bulup içmiş ve uzun yıllar boyunca yaşamıştır.[766]

Hz. Hızır'a kırk yaşında peygamberlik verilince yollara düşmüş ve seyyahlığa başlamıştır. Bir gün Kur'an-ı Kerim ve hadislerde geçen Hz. Mûsâ kıssasındaki olay yaşanmıştır.[767] Birinci olayda onlar gemiyle yolculuk yaparken Hz. Hızır gemiyi delmiştir. Hz. Mûsâ, ona sebebini sorduğunda ise arkadan gelen hırsızların gemiyi çalmaması için böyle yaptığını söylemiştir. İkinci olayda Hz. Hızır yolda giderken bir çocuğu öldürmüştür. Bunun nedeni çocuğun büyüyünce anne-babasına asi olacağı ve onları küfre düşüreceği içindir. Üçüncü olayda Hz. Hızır bir beldeden geçerken gördüğü duvarı yıkmış ve böylece orada bulunan altınlara sahipleri büyüyünceye kadar kimse ulaşamamıştır. Hz. Mûsâ'nın soruları üzerine bu cevapları veren Hz. Hızır, kendisiyle artık yolculuk yapamayacağını söyleyip ondan ayrılmıştır.[768]

İstanbul'da Ayasofya yapılırken Hz. Hızır çalışanların yanına gelip gerekli malzemeleri benden alın demiş ve onlara buranın ne şekilde yapılması gerektiğini tarif etmiştir. Bina inşa edilirken kubbe yapılmaya çalışılmış fakat her seferinde yıkılmıştır. Bunun üzerine Hz. Hızır, çalışanların yanına gelip onlara Hz. Muhammed'in (s.a.v) tükürüğünden

[759] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/407-408.
[760] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/16.
[761] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/18, 53-58.
[762] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/32-33, 60-61.
[763] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/309.
[764] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/348-349; 10/20, 345, 382.
[765] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/348-349.
[766] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/16; 4/32-33, 60-61, 348-349.
[767] Hz. Mûsâ ile Hz. Hızır arasında geçen kıssaya bu başlıkta yer verilmiştir.
[768] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/16; 4/348; 10/20, 345, 382.

alarak zemzem suyu ile harca karıştırıp kubbeyi inşa etmelerini söylemiş, ardından ortadan kaybolmuştur. Onun dediği şekilde harç yapılmış ve kubbe rahat bir şekilde inşa edilmiştir. Kubbe yapıldıktan sonra ise tavana altın bir top asılmış, Hz. Hızır da zaman zaman gelip bunun altında ibadet etmiş ve veli zatlarla buluşmuştur.[769]

Hz. Hızır, Timur Han'ın askeri tayfasındayken Kazan'da bulunan Feîdûn Hanlığı'ndaki Balu Han Kalesi'ne sefer düzenleyip orayı ve burada bulunan bir camiyi Kâbe'nin boyunu geçmesi sebebiyle yıktırmıştır.[770]

B-Hz. Şemuyel (Samuel)

Hz. Hârûn'un soyundan gelen Hz. Şemuyel, İsrâiloğulları'na gönderilen peygamberlerden olup İşmuyel adıyla da anılmaktadır.[771] Taberî Tarihi'nde Hz. Şemuyel hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Bahse konu olan bilgileri şöyle özetleyebiliriz: İsrâiloğulları azgınlıkları sebebiyle dört yüz sene peygambersiz kalmış ve zalim kimselerin yönetimi altına girmiştir. Daha fazla zulme dayanamayan İsrail halkı, Allah-u Teâlâ'ya dua edip katından bir peygamber göndermesini istemiştir. Aradan biraz zaman geçtikten sonra peygamber torunlarının soyundan bir kadın hamile kalmış ve Hz. İşmuyel'i (Şemuyel) dünyaya getirmiştir. Yahudi âlimlerinden İl, bu çocuğu alıp büyütmüş ve ona Tevrat'ı öğretmiştir. Bir gece Hz. Şemuyel uyurken Cebrail onun yanına gelmiş ve o, sabah uyandığında gece olanları İl'e anlatmıştır. İl, Cebrail'in tekrar gelmesi durumunda ona "Lebbeyk ve sa'deyk ve ene beyne yedeyk" demesini tembih etmiştir. O gece Cebrail gelmiş ve Hz. Şemuyel nübüvvetle görevlendirilmiştir. Hz. Şemuyel, İsrâiloğulları'na peygamberliğini bildirince onlar, bu haberi sevinçle karşılamış ve ondan kendilerini yönetecek bir hükümdar istemiştir.[772] Hak Teâlâ da Câlût ile savaşmak üzere Tâlût'u göndermiştir.[773]

[769] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/18, 53-56, 58.
[770] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/309.
[771] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/163-164.
[772] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/448-449.
[773] Konu dışına çıkmamak adına Tarih-i Taberi Tercümesi 1. cildin 449-455 sayfaları arasındaki Tâlût ile ilgili rivayetlere değinilmeyecektir.

Seyahatnâme'de Hz.Şemuyil veyahut İşmuil'e dair bilgiler; peygamber meslekleri[774] ve Nablus şehrindeki Şemûyil ziyaretgâhı[775] anlatılırken ele alınmıştır. Evliya Çelebi, Hz. Şemuyil ve İşmuil'i Hz. Mûsâ soyundan gelen ve kendilerine suhuf verilen iki ayrı peygamber olarak zikretmiş,[776] fakat bir yerde Hz. Şemuyil'in nübüvvetinde ihtilaf olduğuna değinmiştir.[777]

C-Habîb en-Neccâr

Kur'an'ı Kerim'in Yâsîn Sûresi'nde (13-29. âyetler) karye halkını tevhide çağıran üç elçiye sadece bir kişinin inandığı anlatılmaktadır. Müfessirlere göre bu kişi Habîb en-Neccâr, şehir Antakya ve elçiler Pavlus, Yuhanna ve Petrus'tur (Şem'ûn-u Safâ). Ancak Kur'an-ı Kerim ve hadislerde iman eden kişinin kim olduğu, bu olayın ne zaman ve nerede meydana geldiğine dair herhangi bir bilgi yer almamaktadır.[778]

Taberî Tarihi'nde Habîb en-Neccâr hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgiler şöyledir: Esere göre olayda geçen kişilerin nübüvvet konusu ihtilaflıdır. Bazıları bunlara peygamber, bazıları da Hz. Îsâ'nın havarileri demiştir. Onların isimleri ise Yahya, Yunus ve Şem'un'dur. Bu peygamberlere tek inanan kişi Habîb en-Neccâr olup karye halkı tarafından şehit edilmiştir.[779]

Seyahatnâme'de Habîb en-Neccâr'a dair bilgiler; Antakya bölgesi anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Yahyâ ve Hz. Îsâ döneminde yaşayan Habîb en-Neccâr'ın peygamberliği ihtilaflıdır. Onun Hz. Îsâ'nın havârisi veyahut nebî olduğunu söyleyenler vardır. Habîb en-Neccâr, Antakya'da bir yayla halkını dine davet ederek onlar için dua etmiş ve bundan dolayı orada vebâ hastalığına rastlanmamıştır. Yayladan sonra Habîb en-Neccâr, Antakya halkını tevhide davet etmek için buralara kadar gelmiş ancak onlar mucize olarak krallarının yedi yıl önce ölen oğlunu diriltmesini istemiştir. O, Hak Teâlâ'ya dua etmiş ve oğlan dirilerek yedi yıl daha yaşamış, bunun üzerine Antakyalıların hepsi

[774] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238.
[775] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/223.
[776] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/223.
[777] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/349.
[778] Süleyman Ateş, "Habîb en-Neccâr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/373.
[779] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/169-171.

Müslüman olmuştur. Fakat şehzade yedi yıl sonra tekrar vefat edince halk, Habîb en-Neccâr'ı öldürmüştür. Antakya'ya defnedilen Habîb en-Neccâr'ın kabrinin üstündeki kandil ise hiç sönmemiştir.[780]

Ç-Hz. Lokman

İsrâiloğulları'ndan bir adamın kölesiyken azat edilip Hz. Dâvûd'un veziri olan ve onun döneminde yaşayan Hz. Lokman, Medyen ve Eyke halkına mensuptur. Kur'an-ı Kerim'de kendisine hikmet verildiği bildirilen Hz. Lokman'ın peygamberliği ise ihtilaf konusudur.[781] Diğer bir ihtilaf konusu ise yaşam süresine dairdir. Onun beş yüz altmış, bin, üç bin beş yüz veya dört bin yıl hayat sürdüğü,[782] Yemen veyahut Remle şehrinde vefat ettiği rivayet edilmiştir.[783]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Lokman iki yerde ismen geçmekte ve Lokman adında bir sûre bulunmaktadır. Âyetlerde ona hikmet verilmesi[784] ve oğluna öğütlerinden[785] bahsedilmektedir. Taberî Tarihi'nde Hz. Lokman hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Bir gün Hz. Lokman oğluyla birlikte bir şehre gitmiş fakat şehir sakinleri tarafından casuslukla suçlanıp kuyuya atılmış ve onlara yemek olarak sadece badem verilmiştir. Bir yılın ardından Hz. Lokman'ın oğlu vefat etmiş ve o, yüz yıl boyunca kuyuda kalmıştır. Bu süre zarfında şehrin hükümdarı ölmüş ve yerine başka biri geçmiştir. Bu hükümdarda bir hastalık meydana gelince onu tedavi edecek hekim aramaya başlamıştır. Hz. Lokman'ın kuyuda olduğunu ve onun hastaları iyileştirdiğini bilen biri durumu padişaha haber vermiş ve onlar kuyuya varmıştır. Hz. Lokman'ın yanına gidildiğinde o, yıllar sonra meydana gelecek bu olayın yazılı olduğu bir kâğıtla bulunmuştur. Ardından kâğıtta yazılanlar uygulanıp Hz. Lokman uyandırıldığında hükümdarı tedavi etmiş ve şehirden ayrılmıştır.[786]

---

780 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/31-32, 37.
781 Ömer Faruk Harman, "Lokman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/205; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/229-231.
782 Harman, "Lokman", 27/205.
783 Harman, "Lokman", 27/205; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/235.
784 Lokmân 31/12.
785 Lokmân 31/13, 16-19.
786 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/466-468.

Seyahatnâme'de Hz. Lokman'a dair bilgiler; peygamber meslekleri,[787] esnaflar[788] ve Remle şehrindeki kabrinden[789] bahsedilirken ele alınmıştır. Hz. Lokman'ın nübüvveti ihtilaflıdır.[790] Rivayete göre Allah-u Teâlâ, ona hikmet verince yeryüzünde ne kadar bitki varsa hepsi Hz. Lokman'la konuşur hâle gelmiş ve hangi hastalığa iyi geldiğini söylemiştir.[791]

D-Hz. Üzeyir

Hz. Hârûn'un soyundan gelen ve Kudüs bölgesinde doğan Hz. Üzeyir,[792] Beytülmakdis'i yıkmaya gelen Buhtunnasr tarafından esir edilip Babil'e götürülmüş, hükümdarın ölümünden sonra ise tekrar geri dönmüştür. Kırk yaşına gelince Hak Teâlâ, kendisine hikmet vermiştir.[793] Buradaki hikmet kavramı tam olarak bilinemediği için onun peygamberliği konusu İslam âlimlerince ihtilafla karşılanmıştır.[794] İsrâiloğulları tarafından ise Hz. Üzeyir, Allah'ın oğlu olarak kabul edilmiş ve bu duruma Kur'an-Kerim'de yer verilmiştir.[795]

Taberî Tarihi'nde Hz. Üzeyir hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgiler şöyledir: Hz. Üzeyir, Allah-u Teâlâ tarafından yüz yıl boyunca ölü gibi uyutulmuş, sonrasında Kur'an'ı Kerim'de anlatılan olay meydana gelmiştir.[796] Bu olayın ardından kendisine peygamberlik verildiğini anlayan Hz. Üzeyir, evine gitmiş fakat aradan yıllar geçtiği için karısı yaşlanıp gözleri görmez olmuş ve bu sebeple eşini tanıyamamıştır. Bunun üzerine Hz. Üzeyir dua etmiş ve eşinin gözleri açılmıştır. Daha sonra o, oğluyla görüşmüş ve İsrâiloğulları'na peygamberliğini ilan etmiştir. Halk, ondan mucizeler istemiş; Hz. Üzeyir de mucize olarak onlara kendisinin ezbere Tevrat'ı bildiğini, yüz yıl ölü olarak kalıp diriltildiğini söylemiş ve Şa'yâ peygamberin kayıp

[787] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238.
[788] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/321.
[789] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/76.
[790] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/37, 76; 4/349.
[791] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/321; 3/76.
[792] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/279.
[793] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/279.
[794] Baki Adam, "Üzeyir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/401.
[795] et-Tevbe, 9/30.
[796] el-Bakara 2/259.

olan Tevrat nüshasını bulmuştur. Fakat onlar, "Üzeyir Allah'ın oğludur" dedikleri için kâfir olmuştur.[797]

Seyahatnâme'de Hz. Üzeyir'e dair bilgiler; Filistin bölgesindeki kendi[798] ve Hz. Zülkefil'in kabri[799] anlatılırken ele alınmıştır. Evliya Çelebi, eserinde Hz. Üzeyir'i büyük peygamberler arasında zikretmiştir. Hak Teâlâ, Hz. Üzeyir'i İsrâiloğulları'na gönderdiğinde ona kimse inanmamış, bundan dolayı onlara ceza olarak taun hastalığı verilip helak edilmişlerdir. O, yüz yıllık ölümünün ardından tekrar diriltildiğinde kavminden geriye sadece kemiklerin kaldığını görmüştür. Hz. Üzeyir, durumu Allah-u Teâlâ'ya sorduğunda kendisi uykudayken yaşanılan olayı ve duasıyla onların tekrar diriltileceğini öğrenmiş, ardından onlar için dua da bulunmuştur. Dua kabul olunup İsrâiloğulları dirildiğinde ise "Üzeyir Allah'ın oğlu" dedikleri için küfre düşmüşlerdir. Bir zaman sonra Hz. Üzeyir vefat ettiğinde İspanyalılar cesedini çalmaya kalkışmış fakat meydana gelen bir deprem sebebiyle helak olmuşlardır.[800]

E-Hz. Zülkarneyn*[801]*

Elde edilen bilgilere göre Hz. Zülkarneyn'in ismi, soyu, yaşam süresi ve peygamberliği konusu ihtilaflıdır. Hâkim olan görüş İskender'in isim, Zülkarneyn kelimesinin lakap olduğu yönündedir. Âlimlerden ona nebî ve peygamberdir diyenler olduğu gibi o, resul olmayan bir nebîdir diyenler de vardır.[802] Hz. Ali'ye göre ise o, Allah-u Teâlâ'nın sâlih bir kuludur.[803]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zülkarneyn üç yerde ismen zikredilmiştir. Âyetlerde onun sâlih bir kul olduğu vurgulanıp dünyanın doğusuna ve batısına sefer düzenlediği, Ye'cûc-

[797] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi,* 1/544-546.
[798] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/73-74.
[799] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 4/270.
[800] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/73-74; 4/270.
[801] Evliya Çelebi, Eski Makedonya Kralı Büyük İskender ile peygamber olan İskender-i Zülkarneyn'i yer yer aynı kişi olarak ele almıştır. Biz burada Seyahatnâme'den anladığımız kadarıyla peygamber olan İskender-i Zülkarneyn'e dair rivayetleri vermeye çalıştık. Bu hususta daha detaylı bilgi için bk. Avcı, "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde İskender-i Zülkarneyn", 409-431.
[802] Mustafa Öztürk, "Zülkarneyn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/564-565; Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/285.
[803] Köksal, *Peygamberler Tarihi,* 2/285.

Me'cûc'e karşı bir set yaptığından bahsedilmektedir.[804] Taberî Tarihi'nde Hz. Zülkarneyn hakkındaki malumatı şöyle özetleyebiliriz:[805] Hz. Zülkarneyn doğduğunda yıldıznâmesine bakılmış ve onun dünyanın pek çok yerine hâkim olacağı fakat az bir ömür süreceği söylenmiştir.[806] Bir rivayette ona peygamberlik verildiği bir rivayette de cihan hükümdarı olacağı ve yetmiş iki dil konuşacağı bildirilmiştir. O, sefere çıktığı zaman peygamberlerden yardım istemiş, bu sebeple birçok yeri fethedebilmiştir.[807]

Hz. Zülkarneyn, şehrin birine uğradığında bir pîr ona dua etmiş ve ölümsüzlük suyundan bahsetmiştir. Hz. Zülkarneyn suyu bulmak için askeri tayfasında yer alan Hz. Hızır ve Hz. İlyas'la birlikte sefere çıkmış ve farklı yerlerde onu aramaya başlamışlardır. Bir gün Hz. Hızır yanlarında bulunan pişmiş balığı yiyeceği esnada balık, suya düşmüş ve canlanmıştır. Onun âb-ı hayat olduğunu anlayan Hz. Hızır, Hz. İlyas'ı da çağırarak sudan içmiş ve uzun ömürlü olmuşlardır. Bu sırada Hz. Zülkarneyn suyu aradığı yerde kuşlara denk gelmiş ve onlar, suyu diğerlerinin bulduğunu ve kendisinin sudan mahrum bırakıldığını söylemiştir.[808]

Ölümü yaklaşan Hz. Zülkarneyn, etraftan ömrünün bittiğine dair sesler duymaya başlamış, bu zamanlarda aslan başlı bir çocuk dünyaya gelmiştir. Kâhinler, Hz. Zülkarneyn'in yıldıznâmesinde burcunun aslan olduğunu ve bu çocuğun da onun ölümünün habercisi olduğunu söylemiş, kısa bir süre sonra da o vefat etmiştir.[809]

Seyahatnâme'de Hz. Zülkarneyn'e dair bilgiler; İstanbul'da inşa ettirdiği binalar,[810] çeşitli yerlerde Hz. Hızır ile ölümsüzlük suyunu araması[811] ve cennetten Hz. Zülkarneyn'e getirilen ağaç[812] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Zülkarneyn, pek çok yere hâkim olmuş ve saltanatını geniş coğrafyalara yaymıştır. Fakat Makedonya şehri taraflarında Kaydefâ adında bir hükümdar Hz. Zülkarneyn'e itaat etmeyip onu hapse attırmış, bir zaman sonra da hapisten çıkartıp ondan kendileriyle savaşmayacağına dair

[804] el-Kehf 18/83-98.
[805] Daha geniş bilgi için Tarih-i Taberi Tercemesi 2. cildin 5-64. sayfalarına bk.
[806] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/5.
[807] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/48.
[808] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/59-60.
[809] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/62-64.
[810] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/50, 58, 210-211, 223; 2/62; 4/280; 10/19-20.
[811] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/32-33, 60-61, 280; 10/19-20.
[812] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/276.

söz almıştır. Hz. Zülkarneyn serbest kalıp Kaydefâ'dan intikam almak isteyince Hz. Hızır, Makedonya tarafından geçen Karadeniz suyunu kesip Akdeniz'e bağlama fikrini vermiştir.[813] Fakat âlimler bu işe olumlu bakmamış, Hz. Zülkarneyn'in rüyası üzerine de farklı bir yöntem izlenmiştir.[814]

Hz. Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc için bir set inşa etmiş ve devleri, sihirbazları vb. ise getirip bu Makedonya şehrinde Tophâne'ye hapsetmiştir. Kış gelince bu sihirbaz, dev vb. Hz. Zülkarneyn'den izin alarak Karadeniz ve Akdeniz'de dolaşıp şehri muhafaza etmiş, sonra tekrar hapsedilmiştir.[815]

Rivayet olunduğuna göre Hz. Zülkarneyn'in başında iki boynuz bulunması sebebiyle o, sürekli acı çekmiş ve derdine derman olması için adamlarına her yerde hayat suyunu aratmaya başlamıştır. Suyu İskender-i Zülkarneyn'in askeri tayfasından Hz. Hızır bulmuş ve o, ölümsüz olmuştur. Hz. Zülkarneyn de dört bir tarafı gezerek suyu bulmaya çalışmış, karşılaştığı sulardan kırk gün boyunca içmiş fakat boynuzları düşüp acısı geçse de gerçek ölümsüzlük suyuna ulaşamamıştır.[816]

Hz. Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc sebebiyle bir set inşa edip dinlenmek için durduğunda Cebrail, cennetteki Tûbâ ağacından bir fidan getirmiştir. Bu ağacın ona, Allah-u Teâlâ'nın hediyesi olduğunu ve kıyamete kadar insanların onun altında ibadet etmesini söylemiştir. Daha sonra Hz. İskender-i Zülkarneyn ve Hz. Hızır, bu fidanı dikmiştir.[817]

F-Şem'ûnü's-Safâ

Yâsîn sûresinde (13-29. âyetler) karye halkını dine davet eden üç kişiden biridir. Müfessirlerin çoğunluğuna göre diğer iki elçiyle birlikte Antakya şehrine gönderilmiştir.[818] Taberî Tarihi'nde bulunan Şem'ûnü's-Safâ'ya dair bilgiler şöyledir: Onun gönderildiği kavim putperest olup Şem'ûnü's-Safâ, onlarla her savaştığında pek

[813] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/15-16.
[814] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/152.
[815] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/210-211.
[816] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/32-33, 60-61, 280; 10/19-20.
[817] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 7/276.
[818] Ateş, "Habîb en-Neccâr", 14/373.

çok ganimet elde etmiştir. Halk, gücü sebebiyle onu yenemeyeceklerini anlayınca eşini ikna edip Şem'ûnü's-Safâ'ya tuzak kurmuştur. Şem'ûnü's-Safâ uyurken eşi, onun ellerini önce iple sonra zincirle bağlamış fakat o uyanıp bunlardan kurtulmuştur. Şem'ûnü's-Safâ, neden böyle yaptığını eşine sorduğunda gücünü denemek için cevabını almış ve o, gücüne ancak insan saçının dayanabileceğini söylemiştir. Şem'ûnü's-Safâ tekrar uyuyunca hanımı kendi saçıyla onu bağlamış ve kavminden ileri gelenleri çağırmıştır. Şem'ûnü's-Safâ, uyanıp bu saçtan kurtulmaya çalıştıysa da onlar buna engel olmuş, onun burnunu ve kulağını kesip gözlerini çıkarmışlardır. Bu durumun üzerine Şem'ûnü's-Safâ, Hak Teâlâ'ya niyazda bulunmuş ve o an bu uzuvları daha güçlü ve güzel bir şekil almıştır. Saç bağlarından kurtulduğunda ise şehir hükümdarının saraylarını yıkmış ve eşine aynı muameleyi yapmıştır.[819]

Seyahatnâme'de Şem'ûnü's-Safâ'ya dair bilgiler; Antakya'da bulunan kabri ziyaret edilirken ele alınmıştır. Şem'ûnü's-Safâ, Hz. Îsâ'nın havarilerindendir. Onun peygamber olduğunu söyleyenler mevcutsa da bu ihtilaf konusudur. Şem'ûnü's-Safâ aynı zamanda Hz Yahyâ'nın da akrabasıdır. Hz. Îsâ, çocukken onun eğitimine katkıda bulunmuş, semaya yükseldikten sonra ise Şem'ûnü's-Safâ diğer elçilerle birlikte Antakya'ya gitmiş ve orada vefat etmiştir. Rivayet edildiğine göre onun defnedildiği bu yerde evlerin kapıları daima açıktır. Kimse girip hırsızlık yapmaz, bu işe yeltenen olursa da onu Şem'ûnü's-Safâ'nın türbesine götürür ve yemin ettirirlermiş. Kişi eğer hırsızlık yapmış ve bunu inkâr etmişse hemen orada ölür fakat suçunu itiraf ederse ölümden kurtulurmuş. Aynı zamanda buranın hayvanları da etrafta başıboş dolanır fakat herhangi bir zarara uğramazmış.[820]

G-Yahuda ibn Hz. Yâkub

Seyahatnâme'de Hz. Yahûdâ'ya dair bilgiler; Filistin'de bulunan kendi[821] ve kardeşlerinin kabri[822] ziyaret edilirken ve Hz. İbrâhim köprüsü[823] anlatılırken ele alınmıştır. Peygamberliğinde ihtilaf olan[824] ve kendisine suhuf verildiği rivayet edilen[825]

819 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/172-173.
820 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/63.
821 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/215.
822 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/283.
823 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/203.
824 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/215.

Hz. Yahûdâ, bir gün köpeklerin bulunduğu yerden geçerken köpekler ona saldırmaya çalışmıştır. Bunun üzerine Hz. Yahûdâ, dua etmiş ve köpekler o an taş kesilmiştir.[826]

Ğ-Hz. Hesyân ibn Hz. Ya'kûb

Seyahatnâme'de Hz. Hesyân'a dair bilgiler; Mısır'da bulunan Terzâd Köyü anlatılırken ele alınmıştır. Yahudi tarihinde Hz. Ya'kûb'un bütün evlatlarının peygamber olduğu yazmaktadır. Fakat Seyahatnâmede Hz. Hesyân'ın peygamberliğinde ihtilaf söz konusudur. Rivayet olunduğuna göre Hz. Hesyân, kıtlık zamanı kardeşi Yahûdâ ile Mısır'a erzak almaya gidenlerdendir.[827]

H-Hz. Şemmûn

Seyahatnâme'de Hz. Şemmûn'a dair bilgiler Sıfet şehri anlatılırken ele alınmış ve onun hakkında peygamberliği dışında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Hz. Şemmûn'un peygamberliğinde ise ihtilaf söz konusudur.[828]

I-Seyahatnâme'de İsmi Geçtiği Halde Hakkında Bilgi Olmayan Peygamberler

1-Beşir ibn Hz. Eyyûb (Zülkifl)

Hz. Eyyûb'ün oğlu olan Beşir, Zülkifl lakabıyla anılmaktadır. Onun nübüvvetinde ihtilaf söz konusu olsa da âlimlerin genel görüşü Hz. Zülkifl'in Şam topraklarına peygamber gönderildiği yönündedir.[829] Halkı tevhide davet eden Hz. Zülkifl yetmiş beş yıl yaşamış ve Şam'da vefat etmiştir.[830]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Zülkifl iki yerde ismen zikredilmiştir. Âyetlerde onun sabırlı[831] ve hayırlı kimselerden olduğundan[832] bahsedilmekte olup bunlar dışında hakkında başka

---

825 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/283.
826 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/203.
827 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/210-211.
828 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/215.
829 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 349; Ömer Faruk Harman, "Zülkifl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/569; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/323-324.
830 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/324.
831 el-Enbiyâ 21/85.

bilgiye yer verilmemiştir. Hadislerde ise Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinde hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır.[833] Taberi Tarihi'nde ise herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Seyahatnâme'de Hz. Zülkifl'e dair bilgiler; Bağdat-Hille şehrindeki kabri ziyaret edilirken ele alınmış, onun sadece suhuf verilmiş bir peygamber olduğuna değinilmiştir.[834]

2-Elisa' bin Ahtuvan (Elyasa)

İsrâiloğulları soyundan gelen Hz. Elyasa, Hz. İlyas'ın vefatından sonra peygamberlikle görevlendirilmiş ve onun getirdiği şeriat üzere halka tebliğde bulunmuştur.[835]

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Elyasa iki yerde ismen zikredilmiştir. Âyetlerde onun âlemlere üstün kılındığı[836] ve iyilerden olduğundan[837] bahsedilmekte olup bunlar dışında hakkında başka bilgiye yer verilmemiştir. Taberî Tarihi'nde ise Hz. Elyasa'ya Hz. İlyâs'tan sonra peygamberlik verildiği ve ona hiç kimsenin inanmadığından bahsedilmiştir.[838]

Seyahatnâme'de Hz. Elyasa'ya dair bilgiler; Cebel-ü Lübnan'daki makamı[839] ve kabri[840] ziyaret edilirken ele alınmıştır. İlyâs peygamberin döneminde yaşayan ve onun yerine halife tayin edilen Hz. Elyasâ, kırk yaşında peygamber olmuş ve Cebel-ü Lübnan bölgesinde yaşamıştır. Ne zaman vefat ettiği bilinmeyen Elyasa peygamberin kabri ise Basra yakınlarındaki Kerkük'tedir.[841]

---

832 Sâd 38/48.
833 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 1/569.
834 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/254.
835 Sâbûnî, *Kur'an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*, 380; Ömer Faruk Harman, "Elyasa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/69; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/143-144.
836 el-En'âm 6/86.
837 Sâd 38/48.
838 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/447.
839 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/54, 58.
840 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/280.
841 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/54, 58; 9/280.

3-Hz. Ermiyâ

Hârûn peygamberin soyundan gelen Hz. Ermiyâ, Hz. Şa'yâ şehit edildikten sonra İsrâiloğulları'na peygamber olarak gönderilmiştir.[842]

İsrâiloğulları azgınlıklarına başlayınca Allah-u Teâlâ onları helak etmek istemiş fakat Ermiyâ peygamberin duası üzerine bundan vazgeçmiş ve onu, kavmini ıslah etmekle görevlendirmiştir. Hz. Ermiyâ, halkını uyarmasına rağmen onlar yine günaha dalmıştır. Hak Teâlâ, bu kavmi tekrar helak etmek istediğindeyse Ermiyâ peygamber yine dua etmiştir. Bunun üzerine Allah-u Teâlâ, Hz. Ermiyâ istemeden İsrâiloğulları'nı helak etmeyeceğini söylemiştir. Aradan üç yıl geçmesine rağmen kavim azgınlıklarına devam etmiş, Allah-u Teâlâ da bir meleği onlar hakkında fetva alması için insan suretinde Ermiyâ peygambere göndermiştir. Hz. Ermiyâ'nın verdiği fetva üzerine Hak Teâlâ, Bâbil hükümdarı Buhtunnasr'ı göndererek İsrâiloğulları'nı cezalandırmıştır.[843]

Hz. Ermiyâ, Buhtunnasr'ın Beytülmakdis'i yakıp yıkmasından sonra Mısır'a gitmiş ve orada yaşamaya başlamıştır. Allah-u Teâlâ, onun buradan ayrılıp tekrar Beytülmakdis'e gitmesini ve orayı inşa etmesini emretmiştir. Fakat Hz. Ermiyâ oraya gidince bu işin nasıl tekrardan mümkün olabileceğini düşünmüştür. Bunun üzerine Hak Teâlâ Bakarâ Sûresi 259. âyette anlatılan olayı meydana getirmiştir.[844]

Seyahatnâme'de Hz. Ermiyâ'ya dair bilgiler; Mısır'a giden peygamberler anlatılırken ele alınmıştır. Buhtunnasr, Beytülmakdis'ı tahrip edince orada bulunan birkaç peygamberle birlikte Hz. Ermiyâ'yı da esir almış ve Bâbil'e götürmüştür. Daha sonra bu peygamberlere hapisteyken vahiy geldiğine şahit olunca onları serbest bırakmış, bunlar da Mısır'a gitmiştir.[845]

---

842 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/247.
843 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/247-260.
844 Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/260-265; Bakara Sûresi 259. ayette anlatılan kıssadaki kişinin Hz. Üzeyir olduğu da rivayetler arasındadır.
845 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 1/238; 10/18, 20.

4-Hz. Dânyâl

Dâvud peygamberin soyundan gelen Hz. Dânyâl, İsrâiloğullarına gönderilen bir nebî[846] ve kutsal kitap yazıcılarından biridir.[847] Ona dair bilgiler Kur'an-ı Kerim ve hadislerde yer almayıp İsrâilî kaynaklardan elde edilmiştir.[848]

Bâbil hükümdarı Buhtunnasr Beytü'l-Makdis'ı yıkarak Hz. Dânyâl'ı esir alıp Bâbil'e götürmüştür. Bir zaman sonra hükümdar rüya görmüş ve bunu yorumlayacak birini aramaya başlamıştır. Durumu öğrenen Dânyâl peygamber kralın rüyasını yorumlayabileceğini zindan görevlilerine haber vermiştir. Huzura çıkan Hz. Dânyâl, rüyayı yorumlamış ve esirlikten kurtularak Bâbil kadılığıyla görevlendirilmiştir.[849] İlerleyen süreçte Buhtunnasr ölmüş, onun yerine geçen krallar da Hz. Dânyâl'ı öldürmek istemiş ve onu aslanlarla dolu bir çukura atmıştır. Fakat aslanlar ona zarar vermemiş; bunu gören kral, Dânyâl peygamberin istediği yere gitmesine müsaade etmiştir.[850] Bâbil'den ayrılarak Huzistan'ın Sus şehrine giden Hz. Dânyal, orada ölmüştür. Hz. Ömer zamanında ise bölge fethedilmiş ve Dânyâl peygamber bulunarak buraya defnedilmiştir.[851]

Hz. Âdem, Allah-u Teâlâ'dan evlatlarından olan peygamberleri görmeyi dilemiş, bunun üzerine ona cennetten peygamber suretlerinin bulunduğu kumaşlar indirilmiştir. Bir zaman sonra Hz. Zülkarneyn, bu suretleri ele geçirip Dânyâl peygambere vermiş ve bunlar Hz. Ebû Bekir dönemine kadar ulaştırılmıştır.[852]

Taberî ve Altıparmak Tarihi'nde Hz. Dânyâl'a dair herhangi bir malumat bulunmamaktadır. Seyahatnâme'de Dânyâl peygambere dair bilgiler ise Fırat[853] ve Zârib

---

[846] Ömer Faruk Harman, "Dânyâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/480-481; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/269-276.
[847] Harman, "Dânyâl", 8/480.
[848] Harman, "Dânyâl", 8/481.
[849] Harman, "Dânyâl", 8/480-481; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/269-273.
[850] Harman, "Dânyâl", 8/481.
[851] Harman, "Dânyâl", 8/481; Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/274-276.
[852] Köksal, *Peygamberler Tarihi*, 2/273-274.
[853] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/103.

Nehri,[854] İran[855] ve peygamber kabirleri[856] anlatılırken ele alınmıştır. Rivayet edilir ki Fırat ve Zârib nehirlerini meleklerin yardımıyla Hz. Dânyâl ortaya çıkarmıştır.[857]

Bâbil hükümdarı Buhtunnasr Hz. Yahyâ'nın intikamını almak için İsrâiloğulları'nın üzerine yürümüş, şehirleri yıkarak Hz. Dânyâl'ı esir almıştır. Daha sonra onunla birlikte Kazvîn şehrine gelmiş ve Dânyâl peygambere iman edip onu kadı tayin etmiştir. İlerleyen zamanlarda Hz. Dânyâl burada vefat etmiştir.[858]

5-Hz. Circîs

İslam dininde nebî veyahut sâlih bir kimse olarak kabul edilen Hz. Circîs'in hakkında Kur'an-ı Kerîm ve hadislerde herhangi bir malumat yer almamaktadır. Ona dair farklı kaynaklardan elde edilen bilgiler ise Vehb b. Münebbih'ten gelen rivayetlere dayanmaktadır. Bu bilgilere göre Hz. Circîs, Hz. Îsâ'dan sonra yaşamış Filistinli bir Hristiyan'dır.[859]

Taberî Tarihi'nde Hz. Circîs hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgileri şöyle özetleyebiliriz: Hz. Circîs, kendisi gibi inananlarla birlikte Filistin'den ayrılıp Musul'a gitmiş ve oranın putperest hükümdarını tevhide davet etmiştir. Bunun üzerine hükümdar onu defalarca kez öldürmeye çalışmış fakat Hz. Circîs her seferinde canlı olarak ayağa kalkmıştır. Allah-u Teâlâ onu peygamber seçmiş, kendisinin dört kez öldürülüp diriltileceğini ve son seferde huzura çıkarılacağını bildirmiştir. Bu olaydan sonra Hz. Circîs, çeşitli işkencelerle öldürülmüş ve diriltilmiştir. Bu öldürmeler ise şöyledir: Birincisi Hz. Circîs'in bir ağacın içine konulup ikiye bölünmesi ve parçalarının aslanlara verilmesi fakat hayvanların peygamberi tanıdıkları için etten yememesidir. İkincisi Hz. Circîs'in puttan bir öküzün içine konulup yakılmasıdır. Üçüncüsü Hz. Circîs'in açlıkla sınanması, onun mıhlarla dolu bir araçla paramparça edilerek ateşte yakılması ve küllerinin denize savrulmasıdır. Bu üç öldürülmede de

[854] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/35.
[855] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/212-215.
[856] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/163; 10/359.
[857] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 2/103; 4/35.
[858] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/212.
[859] Günay Tümer, "Circîs", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8/26.

Allah-u Teâlâ, onu diriltmiştir. Dördüncüsünde ise Hz. Circîs, Hak Teâlâ'ya ettiği dua üzere kendisine inananlarla birlikte şehit edilmiş, onu öldüren kavim de gökyüzünden yağan ateşlerle helak olmuştur.[860]

Seyahatnâme'de Hz. Circîs'e dair bilgiler; Hz. Üzeyir'in kabri[861] ve Musul[862] anlatılırken ele alınmıştır. Bir rivayete göre Hz. Circîs Meyyâfârıkîn halkına peygamber olarak gönderildiğinde onlar iman etmemiş ve Circîs peygamberi kırk kez yakıp külünü savurmuşlardır. Fakat Allah-u Teâlâ ona her seferinde tekrar hayat vermiş, külünün düştüğü yerlerde ise herhangi bir yeşillik bitmemiştir. Bu olanların ardından Hz. Circîs'in duası üzerine halka bir ejderha musallat olmuş ve onları helak etmiştir. Daha sonra ejderha bir kayaya hapsedilmiştir.[863]

Başka bir rivayete göre Allah-u Teâlâ kırk yaşında Hz. Circîs'e peygamberlik vermiştir. O, Mekke'de Rebî' kavmini tevhide davet ederken Hz. Yahyâ şehit edildiğinde Musul'a gitmiş ve oranın halkını da dine davet etmiştir. Fakat halk, ona inanmamış ve Hz. Circîs'i yedi kere ateşte yakıp külünü savurmuş ancak Hak Teâlâ onu tekrar diriltmiştir. Daha sonra Hz. Circîs, Meyyâfârıkîn halkını tevhide davet etmiş, onlar da diğerleri gibi Circîs peygamberi yedi kere ateşe atmıştır. Bunun üzerine Hz. Circîs onlara beddua etmiş ve kavim, bir ejderha aracılığıyla helak olmuştur. Buradan doğru tekrar Musul'a geçen Hz. Circîs'i halk, kırk kez ateşe atmış ve o her defasında diriltilmiş, nihayetinde ise bıçaklanarak öldürülmüş ve buraya defnedilmiştir.[864]

6-Hz. Mehlâ'il

Seyahatnâme'de Hz. Mehlâ'il'e dair bilgiler Mısır'a gelen peygamberler anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Mehlâ'il hakkında nübüvveti dışında herhangi bir bilgiye yer verilmeyip sadece onun astronomi ilminde uzman olduğuna değinilmiştir.[865]

---

860 Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 2/174-186.
861 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74.
862 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 4/54, 97, 343-344.
863 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74; 4/54, 97.
864 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/74; 4/343-344.
865 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/11, 18.

7-Hz. Kînân

Seyahatnâme'de Hz. Kînân'a dair bilgiler Mısır'a gelen[866] ve Remle'ye defnedilen[867] peygamberler anlatılırken ele alınmıştır. Kendisi, Hz. Şît'in oğlu olup suhuf verilen peygamberlerdendir.[868] Dört yüz altmış sene yaşamış, vefat ettiğinde Remle dışına defnedilmiştir.[869]

8-Hz. Sayyâh ibn Yahûdâ ibn Ya'kûb

Seyahatnâme'de Filistin'deki ziyaretgâhı anlatılan Hz. Sayyâh'a, dede ve babası gibi suhuf verilmiş ve o, peygamber olarak seçilmiştir. Kendisi yüksek sesle konuştuğu için de Sayyâh ismiyle anılagelmiştir.[870]

9-Ays b. İshâk

Taberî Tarihi'nde Hz. Ays b. İshâk hakkında az da olsa malumat bulunmaktadır. Söz konusu bilgiler şöyledir: Hz. İshâk, bir gün oğlu Ays'tan av eti istemiş ve onun peygamber olması için Allah-u Teâlâ'ya dua edeceğini söylemiştir. Fakat bunu duyan eşi diğer oğlu Hz. Ya'kûb'a eti getirip babasına yedirmesini ve onun duasını almasını söylemiştir. Hz. Ya'kûb, gözleri görmeyen Hz. İshak'a eti yedirip duasını almıştır. Olayı öğrenen Ays, kardeşine düşman olmuştur. Ancak Hz. İshâk, onun evlatlarının çoğalması için de dua etmiş ve onlar Rum diyarını oluşturmuştur. Hz. Ays yıllar sonra ise kardeşi ile barışmıştır.[871]

Suhuf verilen peygamberlerden olan Hz. Ays b. İshâk'a dair bilgiler Seyahatnâme'de Filistin-Nablus şehrindeki ziyaretgâhı anlatılırken ele alınmıştır. Buna göre Hz. Ays,

[866] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/18.
[867] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/76.
[868] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/18.
[869] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/76.
[870] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/211.
[871] Taberî, *Tarih-i Taberî Tercemesi*, 1/205-210.

Rum halkına gönderilen bir peygamberdir ancak Yahudî kavmi de ona hürmet edip ziyaret etmiştir.[872]

10-Hz. Kaffâh

Seyahatnâme'de Hz. Kaffâh'a dair bilgiler eski Tarsus Kalesi[873] ve Remle şehrindeki ziyaretgâhı[874] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Kaffâh bu kalenin yanındaki caminin iç kısmına defnedilmiştir.[875]

11-Hz. Enûş

Hz.Enûş'a dair malumat Seyahatnâme'de Remle[876] ve Mısır anlatılırken ele alınmıştır. Bu bilgilere göre Hz. Enûş, Şis peygamberin oğludur.[877]

12-Hz. Askalân, Hz. Şemmâd, Hz. Vâdin, Hz. Alve, Hz. Huna, Hz. Yuhdî, Hz. Selmân

Seyahatnâme'de bu peygamberlere dair malumat Filistin'de bulunan Askalân ziyaretgâhı anlatılırken ele alınmıştır. Edinilen bilgilere göre bu yedi kişi kardeş olup Yahudi tarihinde peygamber kabul edilmektedir. Fakat onların bazılarını peygamber kabul edenler olduğu gibi bazılarını peygamber kabul etmeyenler de vardır.[878]

13-Hz. Erfahuş ibn Hazret-i Sâm ibn Nûh

Hz. Erfahuş'a dair bilgiler Seyahatnâme'de Filistin-Remle şehrindeki kabri anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Erfahuş, İbn Abbâs Cemşid döneminde dört yüz altmış beş yıl yaşamış, vefat ettiğinde Remle dışına defnedilmiştir. İbn Abbâs Cemşid testere ile

[872] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/222.
[873] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/162-163,234.
[874] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/76.
[875] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/162-163, 234.
[876] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/76.
[877] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 10/11.
[878] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/79.

öldürülürken "Erre Fahışda iman getirdim" demiş, bundan dolayı Erfehişid ismi kullanılmaya başlanmıştır.[879]

14-Hz. Uryâ

Seyahatneme'de Hz. Uryâ kabir ziyareti anlatılırken ele alınmış ve hakkında peygamberliği dışında herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.[880]

15-Şeyh Kâsım ve Hz. Saydûn

Seyahatneme'de bu peygamberler Saydâ şehri anlatılırken ele alınmıştır. İsrâiloğulları peygamberlerinden olan bu iki isim Saydâ şehrini inşa etmiştir. Eserde bunun haricinde bir malumat yoktur.[881]

16-Hz. Yûhâ

Seyahatneme'de Hz. Yûhâ'ya dair malumat Kilis'teki kabri ziyaret edilirken verilmiş ve onun peygamberliği dışında herhangi bir bilgiye yer rastlanmamıştır.[882]

17-Hz. İshâk ve Hz. Ays Evlatları

Seyahatneme'de Nablus şehri anlatılırken bir mağarada ölü bulunan on iki kişiden bahsedilmektedir. Bunların kimisi yatar, kimisi oturur, kimisi secde eder vaziyette olup toprağa gömülü değillerdir. Tarihçiler bu kişilerin suhuf verilmiş peygamberler olduğunu yazmıştır.[883]

---

[879] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 3/75.
[880] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/178.
[881] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/209.
[882] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/273.
[883] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*, 9/222.

18-Hz. Nûn

Seyahatneme'de Suriye-Ma'arra şehri[884] ve Şam'da bulunan Hazret-i Nûn ziyaretgâhı[885] anlatılırken ele alınmıştır. Hz. Nûn, Hz. Yûsuf'un evladı Efrayim'in oğludur ve peygamberdir. Onun kabri, oğlu Yûşâ peygamber ile Ma'arra veyahut Trablusşam'dadır.[886]

[884] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/82.
[885] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 9/201.
[886] Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* 3/82; 9/201.

SONUÇ

Seyahatnâmeler geçmişten günümüze kadar bünyesinde barındırdığı zengin içerik hasebiyle sosyal bilimlerde kullanılan ehemmiyetli kaynaklar arasında sayılmıştır. Genelde şehir tarihi araştırmalarında kullanılan bu kaynak türüne farklı alanlarda yapılan çalışmalarda da müracaat edilmiştir. 17. Yüzyılın meşhur seyyahı Evliya Çelebi de değeri yıllar sonra anlaşılacak bir Seyahatnâme kaleme almış ve eser pek çok alana kaynaklık etmiştir. Osmanlı coğrafyası ve komşularının konu edildiği bu kitap, peygamberlerin gönderildiği kutsal toprakların anlatılmasıyla birlikte peygamberler tarihine de ışık tutmuştur. Özellikle bu anlatım rivayetler bağlamında olmuştur.

Çalışmamızda Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde yer alan rivayetleri ele alırken onun eserinde kaynak olarak kullandığını belirttiği Târih-i Taberî Tercümesi ve Altıparmak Peygamberler Tarihi'nde bulunan peygamber rivayetleri de incelenmiş ve tezimize aktarılmıştır.

Altıparmak Peygamberler Tarihi, esasında Hz. Muhammed'in hayatının anlatıldığı bir eser olduğu için her peygambere dair bilgi içermemektedir. Nitekim hakkında rivayet bulunan peygamberler de Hz. Muhammed'in peygamberlik nurunu taşımaları sebebiyle eserde ele alınmıştır. Bu anlamda Hz. Âdem'den Hz. İsmâil'e kadar olan peygamberlerin rivayetleri bazen kısa bazen de uzun bir biçimde anlatılmıştır. Daha sonra Hz. Muhammed'e dair malumata yer verilmiştir. Ancak bu bilgiler aktarılırken de oldukça fazla İsrâiliyat'a başvurulmuştur.

Târih-i Taberî Tercümesi her ne kadar muhtasar bir kitap olsa da konumuz olan peygamber rivayetlerini içermesi bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Zira Altıparmak Peygamberler Tarihi ve Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki gibi ziyadesiyle rivayetin yer aldığı görülmektedir. Eserde Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar gelmiş geçmiş pek çok peygamber, ayrıca Kur'an-ı Kerim'de yer almayan Cercîs, İşmuîl (a.s) gibi peygamberler de bulunmaktadır. Müellif, bu tarih kitabını yazarken İsrâiliyat'a başvurmuştur. Bundan dolayıdır ki onun eserinde peygamberlerle ilgili

rivayetlerde sahih haberler mevcut olduğu kadar İsrâiliyat haberlerinin mevcudiyeti de söz konusudur. Dolayısıyla bu durum kaynaklık ettiği Evliya Çelebi Seyahatnâmesi içinde de geçerlidir.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde peygamberle ilgili rivayetler ayrı bir konu başlığı şeklinde ele alınmamıştır. Zira eserde Evliya'nın gezip gördüğü yerler anlatıldığı için daha çok şehir veyahut bölge tarihçiliğine dair bilgi bulunmaktadır. Ancak buraları en ince ayrıntısına kadar Seyahatnâmesi'ne kaydeden Evliya, bu yerlerde yaşayan peygamberler hakkındaki rivayetleri ve onların yapmış olduğu ya da onlar adına yapılmış binaları, vefat ettikleri yerleri, onlarla bağlantılı olan şeyleri anlatırken eserine notlar düşmüştür.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin genelinde ve konumuz olan peygamberlerle ilgili rivayetlerde acaib ve olağanüstü bir anlatım hâkimdir. Bu durum kimileri tarafından eleştirilirken kimileri tarafından üslupta zenginlik olarak yorumlanmıştır. Ayrıca bu anlatım tarzı kıymeti yüzyıllar sonra anlaşılan Seyahatnâme'yi diğer seyahatnâmelerden ayırmış ve onun önemini daha da arttırmıştır.

Seyahatnâme'de peygamberlerle ilgili rivayetlere yer verirken Evliya Çelebi, Kur'an-ı Kerim ve hadislerdeki malumatı kullanmıştır. Ancak bunun dışında eserde zaman zaman peygamber kıssalarında bulunmayan ek bilgiler görülmüştür. Bu da Evliya'nın İsrâiliyat haberlerine başvurmuş olabileceğini akla getirmektedir. Zira Evliya, bu durumu kendi de belirtmekte ve bazı anlatılarında "Hristiyanların rivayetlerine göre" ibaresini kullanmaktadır. Tüm bunların yanı sıra Seyahatnâme'de kaynak olarak kullanılan Taberî ve Altıparmak Tarihleri'nde İsrâiliyat'a yer verilmiş olmasına binaen de denilebilir ki Evliya, peygamberlerle ilgili bilgilerde İsrâiliyat'a başvurmuş ve menkıbe tarzındaki rivayetleri aktarmıştır.

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'ni yazarken sözlü ve yazılı kaynaklar kullanmıştır. Fakat bu kaynakların bazısını Seyahatnâme'sinde belirtirken bazısını ise belirtmemiştir. Meşkure Eren tarafından doktora tezi olarak hazırlanan "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma" başlıklı çalışma ve Yoichi Takamatsu tarafından "Seyahatnâme'nin Arapça, tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu

ciltteki kaynaklar listesinin analizi" isimli çalışma her ne kadar Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin kaynaklar konusuna ışık tutsa da tam anlamıyla yeterli olamamıştır. Zira çalışmalar belirli bir ciltle sınırlandırılmıştır.

Evliya'nın eserinde peygamberle ilgili bilgilere yer verirken faydalandığı şifahi ve yazılı kaynakların belirlenmesi sanıldığı kadar kolay değildir. Zira Meşkure Eren Hanımefendi ve Yoichi Takamatsu Beyefendi'nin yaptığı gibi tek tek ciltleri analiz etmek gerekmektedir. Ancak sınırlı bir zaman diliminde bu pek mümkün olmadığı için tezimizde peygamberle ilgili rivayetlerin kaynaklarını araştırırken bu iki ismin çalışmaları incelenerek bir çıkarımda bulunulmuştur. Buna göre Evliya Çelebi, Seyahatnâmesi'ni kaleme alırken yararlandığını zikrettiği kitaplardan peygamberlerle ilgili bilgilerin olduğu kısımları kullanmıştır diyebiliriz. Bu bağlamda özellikle Taberî ve Altıparmak Tarihleri'nin öne çıktığını da söyleyebiliriz.

Sonuç olarak tez çalışmamızda kullanılan kaynaklar ve Evliya Çelebi Seyahatnâmesi karşılaştırıldığında Kur'an-ı Kerim'de zikredilen ve zikredilmeyen peygamberlere dair tam bir benzerlik olmasa da ortak rivayetlerin olduğu görülmüştür. Bu rivayetlere Nûh Tûfanı'ndan önce bir evin tandırından su çıkması örneği verilebilir. Zira bu olay üç kaynakta da geçmektedir. Ayrıca Taberî ve Altıparmak Tarihleri'nde olmayan bazı rivayetlerin Seyahatnâme'de yer aldığı tespit edilmiştir. Bunlara Hz. Şît'in yıllar geçmesine rağmen bedeninin çürümemesi ve Hz. İdrîs'in kavmini Nil Nehri'nden çıkan balıkları yemekten men etmesi örnekleri verilebilir. Seyahatnâme'den elde edilen diğer malumata göre Hz. Hızır ve Hz. Şemuyel gibi on kadar ismin peygamberliğinde ihtilaf olduğu belirtilmiştir. Kur'an'da ismi geçmediği halde Seyahatnâme'de bulunan Hz. Ermiyâ ve Hz. Kaffâh gibi yirmi kadar peygamber hakkında ise pek fazla bilgiye rastlanmamıştır.

KAYNAKÇA

Aykut, A. Said. "İbn Battûta". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/361-368. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Adam, Baki. "Üzeyir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/401-402. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Avcı, İsmail. "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde İskender-i Zülkarneyn". *Türük Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi* 2 (2013), 409-431.

Aydın, Mahmut. "Yahyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/232-234. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Aydın, Mahmut. "Zekeriyyâ". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/210-211. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Albayrak, Muzaffer. "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Baskı serüveni". *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazılar*. haz. M. Sabri Koz. 14-37. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2011.

Ateş, Süleyman. "Habîb en-Neccâr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 14/373-374. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Birışık, Abdulhamit. "Tefsir'de İsrâiliyat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/199-202. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Bolay, Süleyman Hayri. "Âdem". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 1/358-363. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.

Çağrıcı, Mustafa. "İslam Kültüründe Seyahat". *Din ve Hayat Dergisi*, 2 (2009), 4-9.

Çağrıcı, Mustafa. "Seyahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/7-9. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Çelebi, İlyas. "Hızır". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/406-409. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Çelebi, İlyas-Topaloğlu, Bekir. *Kelâm Terimleri Sözlüğü.* İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.

Çelik Şavk, Ülkü. *Sorularla Evliya Çelebi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Basımevi, 2011.

Dankoff, Robert. *Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Dünyaya Bakışı*. çev. Müfit Güntay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2010.

Demir, Uğur. "Yasaklanan ve Sansürlenen Bir Kitabın Macerası: Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin İlk Baskıları". *Osmanlı Araştırmaları* 35 (2015), 193-212.

Demir, Uğur. "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ne İntikali Meselesi". *Osmanlı Araştırmaları* 39 (2012), 205-216.

Eren, Meşkure. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerinde Bir Araştırma*. İstanbul: Nurgök Matbaası, 1960.

Fayda, Mustafa. "Muhammed b. Cerîr Taberî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/314-318. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Fayda, Mustafa. "Muhammed". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 30/406-421. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Fayda, Mustafa. "Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 40/92-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.

Faroqhı, Suraiya. *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?* çev. Zeynep Altok. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi'nin Hac Ziyareti ve Hac Bölümünün Kaynakları". *Diyanet İlmi Dergi* 45/3 (2009), 77-102.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde Hz. Muhammed". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyum (Orta Asya, Kafkasya ve Balkanlar)*. düz. Diyanet İşleri Başkanlığı - Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Sakarya: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2009, 1/116-146.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Hz. Peygamber ve Medine". *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22 (2010), 245-266.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mekke". *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*. ed. Nuran Tezcan. Semih Tezcan. 207-222. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin IX. Cildinde Geçen Hz. Peygamber'in Na'şının Kaçırılması Teşebbüsü Anlatısı". *Evliya Çelebi Konuşmaları/Yazılar*. haz. M. Sabri Koz. 202-221. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2011.

Gemici, Nurettin. "Evliya Çelebi". *Doğu'dan Batı'ya Düşüncenin Serüveni*. ed. Ahmet Hamdi Furat. 8/873-890. İstanbul: İnsan Yayınları, 1. Basım, 2015.

Gemici, Nurettin. “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nde Arap Coğrafyası”. *Yeni Türkiye* 83 (Haziran 2016), 327-336.

Güç, Ahmet. “Sâlih”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 36/32-33. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Gündüz, Şinasi. “Şît”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/214-215. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Hanbel, İmam Ahmed b. *Müsnedül İmam Ahmed b. Hanbel*. thk. Adil Mürşid vd. Müessesetür Risale, 2001.

Hatipoğlu, İbrahim. “İsrâiliyat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/195-199. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Hatipoğlu, İbrahim. “Rihle”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/106-108. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Harman, Ömer Faruk. “Dânyâl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/480-481. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Harman, Ömer Faruk. “Dâvûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9/21-24. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Harman, Ömer Faruk. “Elyasa’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/69-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Harman, Ömer Faruk. “Eyyûb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 12/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.

Harman, Ömer Faruk. “Hârûn”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 16/254-256. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Harman, Ömer Faruk. “Hûd”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 18/279-281. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Harman, Ömer Faruk. “İbrâhim”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/266-272. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “İdrîs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/478-480. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “İlyâs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/160-162. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “Îsâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/465-472. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “İshâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 22/519-521. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Harman, Ömer Faruk. “İsmâil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 23/76-80. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Harman, Ömer Faruk. “Lokman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/205-206. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Harman, Ömer Faruk. “Lût”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/227-229. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Harman, Ömer Faruk. “Nûh”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/224-227. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Harman, Ömer Faruk. “Süleyman”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/56-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Harman, Ömer Faruk. “Ya’kûb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/274-276. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. “Yûnus”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 43/597-599. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. “Yûsuf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/1-5. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. “Yûşa’”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/43-45. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. “Zülkifl”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/569-570. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Harman, Ömer Faruk. “Mûsâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 31/207-213. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Hirevî, Muînüd-din Muhammed Emîn. *Altıparmak Peygamberler Tarihi*. çev. Muhammed bin Muhammed Efendi. İstanbul: Berekât Yayınevi, 4. Basım, 1978.

Isfahanî, Rağıb. "Müfredât" Kur'ân Kavramları Sözlüğü. çev.Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra Yayınları, 2010.

İbn Manzur, Ebu’l Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem. Lisanu'l-Arap. 1.Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.

İbn Manzur, Ebu'l Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem. Lisanu'l-Arap. 5.Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.

İbn Manzur, Ebu'l Fadl Cemaleddin Muhammed b. Mükerrem. Lisanu'l-Arap. 11.Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1990.

İz, Fahir. "Evliya Çelebi ve Seyahatnâmesi". *Belleten* 53 (1989), 709-733.

İrgürel, Mücteba. "Evliya Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/529-533. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Karaismailoğlu, Adnan. "Altıparmak Mehmed Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 2/542. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.

Karagöz, İsmail (ed.). *Dini Kavramlar Sözlüğü.* Ankara: DİB Yayınları, 2015.

Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 1.Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 22. Basım, 2016.

Köksal, M. Asım. *Peygamberler Tarihi*. 2.Cilt. İstanbul: TDV Yayınları, 22. Basım, 2016.

Kur'ân Yolu. Erişim 16 Mart 2024. https://kuran.diyanet.gov.tr

Mülayim, Attila. "Seyyah-ı Âlem Evliya Çelebi'nin Zihin Dünyası Üzerine". *TYB Akademi-Dil, Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 2 (Mayıs 2011), 9-27.

Nisâbûrî, Ebû Abdullah El-Hâkim. *El-Müstedrek ale's-Sahihayn.* thk. Mustafa Abdulkadir Ata. Beyrut: Daru'l Kütübi'l- İlmiyye, 1990.

Nîsâbûrî, Müslim b. el-Haccâc Ebü'l Hüseyn el- Kuşeyrî. *el-Müsnedü'l Sahihu'l Muhtasaru bi-Nakli'l Adli ani'l-Adli ila Rasûlillah (s.a.v*). thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî. Beyrut: Dâr İhyâu Turâsil Arabî, ty.

Ocak, Ahmet Yaşar. "Fütüvvetnâme". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 13/264-265. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.

Özaydın, Abdülkerim. "el-Bidâye ve'n-nihâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/131-132. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.

Öztürk, Mustafa. "Zülkarneyn". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/564-567. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Özkuyumcu, Nadir. "İbn Abdülhakem, Ebü'l-Kâsım". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 19/278-279. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Sarıcaoğlu, Fikret. “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin Kaynakları: Türkçe Tarihler". *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin Yazılı Kaynakları*. ed. Hakan Karateke. Hatice Aynur. 28-39. VIII. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Kur’an Işığında Peygamberlik ve Peygamberler*. çev. Suat Cebeci. Bilal Cebeci. İstanbul: Kültür Basın Yayın Birliği, ty.

Sajjadı, Sadıq. “Muhammed b. Abdülmelik Hemedânî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 17/188-189. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Schmıdt, Jan. “Künhü’l Ahbâr”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 26/555-556. Ankara: TDV Yayınları, 2002.

Sevim, Ali. “Sıbt İbnü’l-Cevzî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/87-88. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Seyyid, Eymen Fuâd. “İbn Zûlâk”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 20/468-469. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Seçkiner, Mehmet Hicabi. “Seyahat Özgürlüğünün Anlamlandırılması Bağlamında Seyahat Kavramının Kur’an-ı Kerîm Perspektifinden Analizi”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/42 (Aralık 2020), 511-538.

Şirin, İbrahim. “Seyahatnâmelerin Sosyo-Ekonomik, Sosyo-Kültür ve Düşünce Tarihi Yazımındaki Yeri”. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 14 (YAZ 2012), 101-111.

Taftazânî. *Kelâm İlmi ve İslam Akâidi (Şerhu’l- akâid)*. çev. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergah Yayınları, 1. Basım, 1980.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Beş Şehir*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2. Basım, 1960.

Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed B. Cerir. *Tarih-i Taberî Tercemesi*. 1.Cilt. Konya: Can Kitabevi, 2. Basım, 1982.

Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed B. Cerir. *Tarih-i Taberî Tercemesi*. 2.Cilt. İstanbul: Can Kitabevi, 2. Basım, 1982.

Takamatsu, Yoichi. “Seyahatnâme’nin Arapça tarih ve coğrafya kaynakları: onuncu ciltteki kaynaklar listesinin analizi”. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin Yazılı Kaynakları*. ed. Hakan Karateke, Hatice Aynur. 130-159. VIII. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2012.

Tezcan, Nuran. “Evliya Çelebi Seyahatnâmesi’nin Hammer-Pursgstall Tarafından Bilim Dünyasına Tanıtılması Hakkında”. *Osmanlı Araştırmaları (Prof. Dr. Muammer Kemal Özergin hatıra sayısı II* 34 (2009), 203-230.

Tezcan, Nuran. “Seyahatnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/16-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Tezcan, Nuran. “Evliya Çelebi Ne Zaman Doğdu, Ne Zaman Öldü?” *Doğumunun 400. Yılında Evliya Çelebi*. ed. Nuran Tezcan. Semih Tezcan. 37-42. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2011.

Tezcan, Semih. “Evliya Çelebi’nin Doğum Günü”. *Toplumsal Tarih* 207 (2011), 64-67.

Topaloğlu, Bekir. haz. vd. *İslam’da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 3. Basım, 2002.

Touati, Hauari. *Ortaçağda İslam ve Seyahat Bir Âlim Uğraşının Tarihi ve Antropolojisi*. çev. Ali Berktay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2004.

Turan, Namık Sinan. “Osmanlı Toplumunun 17. Yüzyılını Seyahatnâme’nin Sayfalarında Aramak”. *Evrensel Kültür Dergisi* 269 (2014), 46-52.

Tümer, Günay. “Circîs”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/26. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Üçel Aybet, Gülgün. *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları*. İstanbul: İletişim Yayınları, 4. Basım, 2010.

Ümit, Mehmet. “Şuayb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/222-223. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.

Yazıcı, Hüseyin. “Seyahatnâme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/9-11. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.

Yazıcı, Tahsin. “Cevâmiu’l-Hikâyât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 7/439-440. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Yavuz, Yusuf Şevki. *İslam’da İnanç Esasları*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 3. Basım, 2002.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Meâricü’n-Nübüvve”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 28/209-210. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Yavuz, Yusuf Şevki. “Nübüvvet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 33/279-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.

Yılmaz, Özgür. "Osmanlı Şehir Tarihleri Açısından Yabancı Seyahatnâmelerin Kaynaklık Değeri". *Tarih İncelemeleri Dergisi* XXVIII/2 (2013), 587-614.

Yılmaz, Özgür. "Mahalli Tarihin Kaynağı Olarak Seyahatnâmeler: Örnek Çalışmalar, Yöntem ve Yaklaşımlar". *Yabancı Seyahatnâmelerde Türkiye*. ed. Çağatay Özdemir. Yunus Emre Tekinsoy. 21-41. Ankara: Türk Yurdu Yayınları, 2016.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Robert Dankoff. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. 1.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, ty.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Zekeriya Kurşun. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. 2.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 1998.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. 3.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 1999.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 305 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Yücel Dağlı. Seyit Ali Kahraman. 4.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2000.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Yücel Dağlı. Seyit Ali Kahraman. İbrahim Sezgin. 5.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2001.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan 1457 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. 6.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2002.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Yücel Dağlı.

Seyit Ali Kahraman. Robert Dankoff. 7.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2003.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Yazmasının Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. Robert Dankoff. 8.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2003.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Yücel Dağlı. Seyit Ali Kahraman. Robert Dankoff. 9.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2005.

Zıllî, Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed. *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*; *Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306, Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462, Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 Numaralı Yazmaların Mukayeseli Transkripsiyonu - Dizini*. haz. Seyit Ali Kahraman. Yücel Dağlı. Robert Dankoff. 10.Cilt. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1. Basım, 2007.

TEZLER

Bostancı, Tuğba. *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde Mekke*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.